

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
FRANCE

“BILIM ORKENIETI”
ҰЛТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ОРТАЛЫҒЫ
№ 2(64) 2026

«BILIM JANE ORKENIET»

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК
ЖУРНАЛЫНЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ

«BILIM JÀNE ÒRKENIET»

республикалық ғылыми-әдістемелік журналы

Құрылтайшысы:

«BILIM – ORKENIETI»
ҰЛТТЫҚ ИННОВАЦИЯЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ОРТАЛЫҒЫ

Анықтама байланыс телефоны:

+7707-451-94-56

+7778-742-74-40

эл.почта: bilim-orkeniet.kz@mail.ru

Мекен-жайы:

Астана қ., Сығанақ 54а

[kurs.bilim.orkeniet](https://www.instagram.com/kurs.bilim.orkeniet)

Бас редактор:

Саят Набиев – философия докторы PhD.

Жауапты хатшы:

Аманжол Ташенов – философия докторы PhD

Техникалық редактор:

Галымжанов Баянғали Галымжанович -
педагогика магистрі

Редакция алқасы:

Жандарбек Мәлібекұлы – ҚР Мемлекеттік
Елтаңбасының авторы

Қалиев Жабай – педагогика ғылымдарының
кандидаты

Сейтқали Дүйсен – педагогика ғылымдарының
кандидаты, қауымдастырылған профессор

Сандуғаш Каппасова – «Үздік педагог» республикалық байқауының жеңімпазы, педагогика магистрі

Қансұлу Қонысова - Педагог-шебер,
«Үздік педагог» республикалық байқауының
жеңімпазы, «Ы. Алтынсарин» төсбелгісінің иегері

Айшат Қалдасбекова – Педагог-шебер,
Республикалық «Үздік педагог-2023» конкурсының
жеңімпазы, Ы.Алтынсарин төсбелгісінің иегері

Сериккуль Сарсенбаева – «Үздік педагог»
республикалық байқауының жеңімпазы

Ақбота Есематова – Астана қаласы әдістемелік
орталығының бөлім басшысы

Кульшат Беспаетова – Шымкент қаласы Білім
басқармасының «Психологиялық қолдау
орталығының» әдіскері

МАЗМҰНЫ

ҒЫЛЫМИ БАҒЫТТАҒЫ ЗЕРТТЕУЛЕР

Айтжанова Сауле Ашимхановна

Қазақтың Сәкені.....13

Капанова Ирина Хамзеевна, Конакбаева Алла Дмитриевна

Evidence-informed мониторинг образовательного процесса в условиях индустрии 5.0 как инструмент управления качеством образования.....16

Акжигитова Меруерт Жанбирбаевна

Формирование читательской грамотности как метапредметной компетенции в условиях модернизации образования.....19

Нұрқасымова Сәуле Нұрқасымқызы

Білім беру жүйесінің негізгі бағдары – кәсіби құзіреттілігі жоғары педагог даярлау.....21

Имашева Гульнара Туткабаевна

Заманауи білім беру жүйесіндегі психологиялық қызметтің басым бағыттары...26

Киясова Молдир Жанбырбаевна

Қауіп сигналы: баланың үнсіз дабылы.....29

ОҚЫТУ. ӘДІСТЕМЕ. ІС-ТӘЖІРИБЕ

Оспан Рамазан Жаншәріпұлы, Иманбекова Эльмира Куатбековна

Ұлттық құндылықтар мен «Адал Азамат» моделін оқу пәндерінің мазмұнына енгізу: «Alramys School» мектебінің тәжірибесінен.....32

Жантлесов Фархад Орынбаевич

Математика сабағында функционалдық сауаттылықты дамыту 36

Pachshenko Galina Nikolaevna

Application of flipped classroom metod for students.....38

Maral Arailym

The effectiveness of online learning for developing conversational skills.....41

Иванова Ирина Константиновна

Музыкальная игра как путь к успеху: инновации в обучении фортепиано.....44

Каминская Ольга Михайловна

Постигая опыт исполнительских традиций в работе над кантиленой.....49

Батырбек Қайрат

Бірінші ретті рекуррент теңдеулердің шығару тәсілдері.....54

Жайлыбаева Айнұр Шыныбергенқызы

Инклюзивті білім беру – қазіргі педагогиканың басым бағыттарының бірі.59

Омарханова Толкын Керимбаевна

Эффективный менеджмент в учебно-методической работе школы.....61

Сарсенова Балым Бердықызы

Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні және оны сабақ барысында қолдану жолдары.....64

Алпамысқызы Дана

Инновационные технологии в обучении игре на фортепиано.....66

Байырбекова Саним Буркитовна

Мектептегі тәрбие жұмысының инновациялық тәсілдері.....68

Жанғазиева Үмітжан Бүркітқызы

Мектептің тәрбие жүйесін тиімді ұйымдастыру жолдары.....70

Бердімұратова Тілектес Жұмабекқызы

Инклюзивтік білім беру – баршаға тең мүмкіндік.....73

Гинаятова Гайни Булатовна

Әлемдік білім кеңістігіндегі оқыту мен тәрбиелеудің жаңа көкжиектері.....75

Жұбанова Динара Арманқызы

Білім саласындағы озық әдіс-тәсілдер мен жаңалықтарды насихаттау.....77

Уралбаева Қарлығаш Абдулхайровна, Ахметова Іңкәр Еділбайқызы, Булатова Аяулым Куанышғалиевна

Scaffolding арқылы зерттеушілік тапсырмалар кезінде оқушылардың химиялық ұғымдарды түсінуін жақсарту.....82

Аманкосова Рысгул Қонысбайқызы

Бастауыш білім беру үдерісінде оқушылардың сөздік қорын байытудың тиімді тәсілдері.....86

ТАНЫМДЫҚ МАҚАЛАЛАР

Кабдирашова Айнаш Кабимоллаевна

Коучинг как инструмент повышения эффективности образовательного процесса.....89

Утешева Аида Елешевна

Digital leader: мектепке дейінгі білімдегі цифрлық көшбасшылық формуласы.....91

Берікқанқызы Іңкәр

Баян аспабын үйретуде оқушыларды жасанды интеллект арқылы қызықтыра оқыту.....93

Шаланова Мадина Қозыбаевна

Білім беру сапасын арттырудағы көшбасшы рөлі: педагог кәсібилігі мен жаңа форматтағы жобалар.....95

Абайқызы Айгерім

Білім беру саласының көшбасшысы: мектепке дейінгі ұйым әдіскерінің кәсіби рөлі мен ықпалы.....97

Елу Мархабат Қайратқызы

Дене шынықтыру – ағзаны емдеу шипасы.....100

Досымбекова Анар Бекболатовна

Оқушының зерттеушілік қабілетін қалыптастыру 102

АЛҒЫ СӨЗ**САЯТ НАБИЕВ**

*«BILIM JANE ORKENIET» республикалық ғылыми-әдістемелік
журналының бас редакторы
философия докторы PhD*

Ұрпағым дейтін ұлт болмаса,
Ұлтым дейтін ұл қайдан туады.
Ахмет Байтұрсынұлы

Қай замандарда болмасын даңқты, ержүрек бабаларымыз өзінің ұлттық рухын асқақтатып, патриоттық санасын дәріштеп, азаттығын сақтай білді. Міне, сондықтан да бабаларымыздың тәуелсіздік жолындағы күрестері әлемдік тарихта ұлы құбылыс ретінде саналған. Бірақ, сол ата-бабаларымыздың қай-қайсысы болса да елінің болашағы үшін жан аямай күресе білді. Дегенмен, ұлт тәуелсіздігі жолында күрескен қаһарман бабаларымыз халқының тәуелсіз ел болғанын көре алмай, осы күнді аңсап кетті. Бірақ, қазіргі атқан азаттықтың ақ таңы – қасиетті тәуелсіздікке тікелей сол батыр бабаларымыздың жанқиярлық күресінің арқасында жеткендігіміз анық. Тағдыр бізге осындай қасиетті де тәуелсіз, азат өмірді нәсіп етсе, оның өзі сол бабаларымыздың осы тәуелсіздік үшін ғасырлар бойы күресінің жемісі екендігі анық.

Егер де біздің даңқты ата-бабаларымыз осы тәуелсіздік жолында қандай жанқиярлықпен күрессе, біздің де алдымызда сондай ұлы міндет тұрғандығы анық.

Дегенмен қазіргі уақыт білім мен ғылым ғасыры. Қай елдің ғылымы жоғары, білімі күшті сол елдің тәуелсіздігі мығым, елінің ертеңге деген үміті зор екендігі анық. Және қазіргі жаһандық экономиканың тізгінін ұстап тұрған, немесе әлемге үстемдігін жүргізіп отырған да осы ғылым мен білімі дамудың ең биік басқышында тұрған өркениетті елдер екендігі анық.

Міне сондықтан да қазір біздің елдің тәуелсіздігін нығайтатын да, экономикасын күшейтетін де ол еліміздің ғылымы мен біліміне тікелей байланысты. Әрине еліміз тәуелсіздігін қолына алғаннан бастап ғылым мен білімге аса мән берген елміз. Әсіресе өркениетті дамыған озық технологиялы мемлекеттердің бағытында болашаққа көш бастап келеміз. Оның бір дәлелі болашағымыздың үкілеген үміті болған жастарымызды сол өркениетті елдерде білім алуға жол ашқан бірден бір елміз. Міне осындай игі бастамалар арқылы біз еліміздің білім мен ғылымын әлемдік өркениетті елдердің жолымен дамыта алмақпыз.

Ұлт көсемі Ахмет Байтұрсынұлының: «Баланы ұлша тәрбиелесең ұл, құлша тәрбиелесең құл болмақшы», - дегенін ескерсек, қазақ елінің рухы асқақ, тәуелсіз еліміздің мәртебесі жоғары болуы үшін, ғылымы мен білімінің өркендеуі үшін біз қазіргі уақытта қазақ жастарының бойына асқақ рух дарыта отырып, ұлттық идея негізінде ғылым мен білімге баулуымыз қажет. Нақтырақ айтсақ, жастарымызға қазақы рух пен өркениетті елдердің озық ғылымы негізінде тәрбие берсек қана бүгінгі ұрпақ төл руханиятымыздың уызына жарып, озық ғылымды бойына сіңіріп өсері анық. Ал, төл мәдениетіміздің уызына жарымаған ұрпақ болашақта ұлт қызметкері бола алмасы анық. Сондықтан да жастарға ұлттық рух пен өркениетті елдердің озық білімі қатар берілуі керек.

Мағжан Жұмабаев: «Әрбір тәрбиешінің қолданатын жолы – ұлт тәрбиесі.

...Ұлт тәрбиесі баяғыдан бері сыналап, көп буын қолданып келе жатқан тақтай жол болғандықтан, әрбір тәрбиеші, сөз жоқ, ұлт тәрбиесімен таныс болуға тиіс. Өне әрбір ұлттың баласы өз ұлтының арасында, өз ұлты үшін қызмет қылатын болғандықтан, тәрбиеші баланы сол ұлттың тәрбиесімен тәрбие қылуға міндетті», – деп, ұлт тәрбиесінің жастар тәрбиесіндегі маңыздылығын атап өткен.

Міне сонда ғана жастарымыз жарқын болашағымыздың тірегі бола алады. Еліне, жеріне шынайы қызмет қылатын ұрпақ қалыптасады. Ол ұрпақ еліне ешқашан опасыздық жасамайды. Болмаса Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай: «Байға мал, оқығанға шен мақсұт боп, ойлайтын жұрттың қамын адам аздан» дегендей, оқығанымыз шен, байларымыз мал қуып кетсе кім елге қызмет етпек, кім ұлт пайдасын ойлап, ғылым мен білімін өркендетпек?

Ахмет Байтұрсынұлы: «...әуелі біз елді түзеуді бала оқыту ісін түзеуден бастау керек. Неге десек, болыстық та, билік те халықтық та – оқумен түзеледі. Бұл күндегі үлкендердің біздің жаңалық ісімізді жатырқап, жаңалық пікірімізді түсінбей, айтқанымызды тыңдамай, істегенімізге қосылмай отыр. Олар өтіп, кейінгі жастарымыздың да заманы жетер. Жаңалыққа жастар мойнын бұрып қайырылар, халық түзелуінің үміті жастарда. Сондықтан жастардың қалай оқып, қалай тәрбиеленуі бәрінен бұрын ескеріліп, бәрінен жоғары қойылатын жұмыс» – деп, жастар тәрбиесін «бәрінен жоғары тұрған жұмыс» деп атауында үлкен мән бар екендігі анық.

Сондықтан да ұлт ұстазы Ахандар атаған: «әуелі біз ел түзеуді бала оқыту ісін түзеуден бастау керек» деген қағидасы негізінде қызмет ету арқылы ғана еліміздің білім беру жүйесіне де игі ықпал жасай аламыз.

Міне сол мақсатта «BILIM JANE ORKENIET» республикалық ғылыми-әдістемелік Журналының 2025 жылғы №4 саны өз оқырмандарына жол тартты. Журналдың негізгі бағыты мен мақсаты – еліміздің педагогтарының инновациялық идеялары мен ғылыми әлеуетін арттыру, ғылым мен білім саласындағы, педагогика саласындағы бастамаларына қолдау көрсету, ұрпақ тәрбиелеудегі игі бастамаларын, ұлттық дәстүрлерін, ғылыми әдіс-тәсілдерін кеңінен насихаттау болып табылады.

Еліміздің білім беру ұйымдарының кез-келген педагогтары – ЖОО оқытушылары мен мектеп мұғалімдері, қосымша, кәсіптік білім беру педагогтары, балабақша педагогтары және озық ойлы жастарымыз өздерінің ғылыми мақаласын, эсселерін, шығармаларын (поэзиялық, прозалық т.б.), ашық сабақтарын, сабақтан тыс іс-шара жоспарларын, өмірбаяндарын журналға жариялай алады.

«Дүниені түзетуші, һәм бұзушы - бір ғылым

Әрі залым, әрі ғалым, Ел түбіне сол жетер» - деген Шәкәрім Құдайбердіұлы.

Міне сондықтан да еліміздің ғылымының қарыштап дамып, ел игілігіне жарауы үшін ғылым мен білім саласының мамандары – ғалымдар, ұстаздар, педагогтарымыз өздерінің ғылым мен білім саласына жауапты екендігін сезінгенде ғана қазақ елінің ғылымы мен білімі өркениетті елдердің дәстүрі негізінде дамып өркендемек.

Еліміздің болашағы баянды болуы үшін – еліміздің ғылым мен білімінің дамуына жұмыла атсалысайық ағайын!

БІЛІМНІҢ САЛТАНАТ ҚҰРУЫ**ЖАНДАРБЕК МӘЛІБЕКҰЛЫ***Қазақстан Республикасы Елтаңбасының авторы, профессор*

Қандай ел болмасын ол елдің ғылымы мен білімі дамып өркендесе ғана дамудың даңғыл жолына түспек. Сондықтан да әлемдік өркениетті елдердің барлығы да өз болашағын ғылым мен біліммен байланыстырып, ғылым мен білімнің дамуы үшін мол басымдықтар берген. Соның себебінен дамудың ең биік шыңына шығып, оның игілігін халқы көруде. Қазіргі уақыттағы әлемдік үстемдікке ие болып отырған да ғылымы мен білімі дамып қарыштаған өркениетті елдер екендігін барлығымыз көріп те біліп те жүрміз. Дана Абайдың: «Ғылым таппай мақтанба...» дегенінің астарында терең үнілетін уақыт жеткендігін уақыт та көрсетіп берген сияқты. Немесе Шәкәрім Құдайберліұлының: «Ғылымсыз адам айуан, не қылсаң да ғылым біл...» деуі кім-кімді болмасын ойландыруы тиіс. «Білім жарысы» атты мақаласында Ахмет Байтұрсынұлы:

«Неше түрлі ғылым, өнер - бәрі де тіршіліктің ауырлығын азайту үшін, рақатын молайту үшін шығарған нәрселер. Ғылым, өнер артылған сайын дүниада бейнет кемімекші» дей келіп: «Еуропада, мысалы, Нобелепский білім жарысы бар. Бұл жарыста бәйгені ғылым ауданында иа әдебиет ауданында еңбек етіп, озған адам иа соғысқа қарсы һәм халық арасын жақындастыруға пікір жайған адамдар алмақшы. ...Еуропадай зор істеуге болмаса, бойымызға шағындап, «сабасына қарай піспегі, мұртына қарай іскегі» дегендей етіп істеуге болады. ...Жұрттың білім турасындағы істерін алға сүйреуге қолайлы һәм нағыз керек жолдың бірі, біздің ойымызша, осы», - деп жазды.

Жалпы тәуелсіз еліміздің ғылымы мен білімін де сол өркениетті елдердің бағытымен дамыту, өркендету ол біздің басты міндетіміз екендігі анық.

Міне сондықтан да қай ел, қандай мемлекет болмасын өзінің жеке мүддесінің болатындығы анық. Сол мүдде ғылым мен білім саласына да қатысы бар. Ғылым мен білім әрине ол шекарасы жоқ шексіз болса да оның да ұлттық мүддеге, мемлекеттік мүддеге сай дамуы тиіс. Жалпы қандай ел, қандай өркениетті мемлекет болса да ең бірінші өз мемлекеттік мүддесін бірінші орынға қоятындығы анық. Сондықтан да біздің де ғылым мен білім әлемдік өркениет негізінде дамуы тиіс болғанмен ұлттық мүдде бірінші орынға қойылуы тиіс.

Әрине Қазақ қоғамының ғылымы мен білімінің ұлттық мүдде мен инновациялық бағытта дамуы үшін, ол ғылымның игілігі елдің пайдасына жарау үшін үлкен міндеттердің тұрғандығын аңғару қиын емес. Ол міндет осы білім мен ғылым саласының мамандарынан үлкен жауапкершілік талап етеді.

Байға мал, оқығанға шен мақсұт боп,

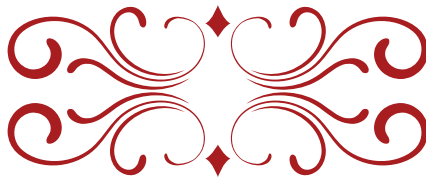
Ойлайтын жұрттың қамын адам аздан- деп, Ахмет Байтұрсынұлы айтқандай, оқығанымыз шен қуып, басқамыз мал қуып кетсек Қажетті білім мен ғылымды қалай дамыта аламыз, қайтіп өркендетпекпіз?

Міне сондықтан да еліміздің болашағы - ғылым мен біліміне тікелей тәуелді десек, сол еліміздің келешегіне қажетті ғылым мен білімнің дамуы ол Сіз бен Бізге тікелей байланысты екендігін ұмытпаған жөн.

«BILIM JANE ORKENIET» республикалық ғылыми-әдістемелік журналының басты бағыты мен міндеті осындай жауапкершілікке негізделеді деп сенеміз! Еліміздің ғылымы мен білімінің әлемдік өркениет негізінде дамуына тың серпін

береді деген үмітіміз зор.

Құрметті оқырман, қадірлі педагогтер, еліміздің ертеңі жастар! Сіздердің ғылым мен білім жолындағы еңбектеріңіз және ғылыми жаңалықтарыңыз еліміздің игілігіне жарайтындығына сенеміз және ғылым мен білім саласына оң ықпалы болады деген үміттеміз.

САПАЛЫ БІЛІМ – КЕЛЕШЕККЕ ДЕГЕН СЕНІМ КЕПІЛІ**АДАМОВА МАНАРА ЕЛЕКЕНОВНА**

*Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің Мектепке дейінгі білім беру департаментінің директоры
Астана қаласы*

Қарқынды дамып келе жатқан қоғамда айналадағы әлем қысқа мерзімде түбегейлі өзгеріске ұшырауда. Сондықтан біз мектеп қабырғасынан бастап балаларымызды шынайы өмірдің ағысына адаспай еруге бағыттауымыз қажет. Ол үшін балаларымызды жаһандану жолындағы әлем халықтарының тілінің, мәдениетінің алуан түрлілігіне қарамастан, технологиялардың көмегімен кеңістік пен уақыт кедергілерін жеңе отырып, бір-біріне сенім білдіру арқылы әріптестікте жұмыс жасауын қажет ететін әлемде өмір сүруге және жұмыс жасауға дайындауымыз керек.

Қазақстанның жалпы орта білім беретін мектептерінде қолданыстағы оқу бағдарламалары бойынша оқытудың нәтижесінде оқушылардың алған білімдерін қажетті деңгейде өмірде қолдануға дайын болмайтынын халықаралық зерттеулер дәлелдеді. TIMSS пен PISA зерттеулері нәтижесінде алынған деректер Қазақстандағы жалпы орта білім беру жүйесінің теориялық білім беру, оқушылардың ақпаратты есте сақтау, табу және зерделей білуін қамтамасыз ету деңгейінде жеткілікті дәрежеде тиімді екенін көрсетті. Көшбасшы елдер білім беру реформаларын, оқушылардың жетістіктерін бағалауға мүмкіндік беретін, PISA, TIMSS және т.б. халықаралық зерттеулердің мазмұны мен нәтижелеріне сүйеніп жүргізеді. Елдер білім беру жүйесін күшейту үшін қауіптерді мұқият зерделейді. Шет елдердің тәжірибесін зерттеумен қатар, біз неғұрлым құнды отандық дидактикалық идеялар мен тәсілдерді де сақтап келеміз.

Білім беру елдердің бәсекелестікке қабілетті болуын қамтамасыз ететін ең тиімді әрі ұзақ мерзімді стратегия болып табылады. Көптеген ғалымдар жаһанданудың қазіргі кезеңінде жоғары сапалы білімнің қажеттігі туралы өз пікірлерін айтты. Қазіргі таңда экономикалық өсу және азаматтардың әл-ауқаты үшін білімнің айтарлықтай маңызды екенін бүкіл әлем мойындауда. Міне, осы аталған мәселелерді шешу үшін білім беруді реформалаудың қажеттілігі туындады.

Бүкіл әлемде білім беру жүйелерінің келешек ұрпаққа қандай білім беретіні туралы мәселе қайта қаралуда. Осы мәселе аясында «Балалар ХХІ ғасырда табысты болу үшін нені үйренуі керек?» және «Оқытудың тиімді әдістері қандай?» деген сияқты негізгі сауалдар туындайды. Бұл сауалдар оқу бағдарламасымен және оқу бағдарламасын жүзеге асыруда қолданылатын педагогикалық тәсілдермен тығыз байланысты.

Қазақстан Республикасы Президенті Қ.К.Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» деген тақырыппен халыққа жолдауында «Біз оқушылардың қабілетін айқындап, кәсіби бағыт-бағдар берусаясатына көшуіміз қажет. Бұл саясат орта білім берудің ұлттық стандартының негізі болуы тиіс...

Қала мен ауыл мектептері арасындағы орта білімнің сапасы алшақтап барады.» - деп көрсеткен болатын [1].

Бүгінгі бала – ертеңгі маман иесі. ХХІ ғасыр жағдайында бәсекелестікке қабілетті, табысты болу үшін ол еңбек нарығында өз орнын таба алатын дәрежеге

жетуі тиіс. Олардың өздері өмір сүретін әлемде жұмыс істеуге дайын болуы өте маңызды. Күн сайын БАҚ және түрлі технологиялар арқылы орасан зор ақпаратпен танысатындықтан, коммуникативтік дағдылардың мүмкіндіктері оқушыларды барған сайын артып келе жатқан жаһандану жағдайындағы қоғамда қарым-қатынас жасауға дайындайды. Оқу арқылы мәдени, эмоциялық, зияткерлік, әлеуметтік және рухани жағынан дамуға мүмкіндік алады. Мектеп бағдарламасы оқушылардың жаңа білімді меңгеруіне де, сондай-ақ алған білімін әрі қарай дамытуына да мүмкіндік береді.

Жаңартылған оқу бағдарламасы мен критериалды бағалау жүйесін енгізу аталған міндеттерді шешу үшін қабылданған игі шаралардың бірі болып табылады. Жаңартылған мазмұндағы бағдарламамен білім алған оқушылар алған білімдері мен үйренген дағдыларын кез келген орта жағдайында, ресми-іскерлік ортада, қарым-қатынас құралы ретінде де тиімді қолдануға мүмкіндік беретін білім алады.

Қазақстан 2009 жылдан бастап үш жылда бір рет өткізіліп тұратын PISA халықаралық зерттеуіне қатысады. PISA зерттеуінің негізгі бағыттарының бірі – оқу сауаттылығы. Ол тек оқу техникасы мен мәтіннің мазмұнын түсінуді ғана емес, оқу барысында меңгерген білімдері мен дағдыларын өмірлік жағдайларда қолдана білуін бағалайды. PISA-ға қатысу білім беру жүйесінің жетілдіретін тұстарын түсінуге мүмкіндік беріп отырғанын жеткілікті бағалауымыз керек. Осыған орай білім мазмұнын жаңартуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту ескерілген.

Жаңартылған оқу бағдарламаларында ең алдымен, оқушылардың бойында қалыптастыру көзделетін сын тұрғысынан ойлау, қарым-қатынас жасау қабілеті, жауапкершілік, өмір бойы оқуға дайын болу, алған білімдерін өмірде қолдана білу, пробеламларды шешу, ғылыми-зерттеу дағдылары, жеке және топпен жұмыс жасай алу сияқты құндылықтар мен дағдылар анықталған. Оқу бағдарламаларын әзірлеу барысында осы аталған құндылықтар мен дағдылар негізге алынған.

Озық экономика білім беру мақсаттарын «білетін адамнан» «шығармашылықпен ойлайтын, әрекет ететін, өзін-өзі дамытатын адамға» ауыстыруды талап етеді. Қазіргі кезде табысты болу үшін оқушыларға білім қандай қажет болса, дағды да сондай қажет деген пікірді қолдаушылар саны артып келеді. Бұл оқушылардың ақпаратты есте сақтап, алған білімдерін ұғынуын, түсінуін және әртүрлі салада қолдана білуін талап етеді. Білімді дәл осылай қолдану оқушыларға «XXI ғасыр дағдысы» деп жиі айтылып жүрген кең ауқымды құзыреттілікті меңгеруге мүмкіндік береді.

Елдің білім беру жүйесінің алдына қойылған міндеттер бейінді оқыту мен бейіналды дайындықты қамтамасыз ететін оқу жоспарлары мен бағдарламаларын жасауды да көздейді.

Қалалық және ауыл мектептерінің арасындағы білім сапасындағы алшақтықты қысқарту бірнеше факторларға тәуелді. Солардың негізгілері, мектеп инфрақұрылымын дамыту және маман тапшылығын жойып, сапалы құраммен қамтамасыз ету.

Жергілікті жерде мектептегі қажетті орын саны, мектеп құрылысы мен жөндеу жұмыстарының болжамы алдын ала анықталып, жүйелі жоспарға енбейді. Соның нәтижесінде үнемі орын алған салдарларын жою жолдарын іздеуге тура келеді. Егер ауыл мектептерінің үлесі 68 % құрайтынын ескерсек, ЖАО кешенді жұмыстарды қолға алмай, жағдай түзелмейді. Қазіргі уақытта ШЖМ мен мектебі жоқ елді мекендердің оқушыларына білім беруді ұйымдастыру қажеттілігі мен тиімділігіне қарай келесі жолдармен жүзеге асырылады: көлікпен тасымалдау, мектеп жанындағы интернаттарда оқиды, ресурстық орталықтардың базасында сессиялық

кезеңде оқиды, «уақытша отбасында» тұру қамтамасыз етіледі.

Біздің елді мекендеріміздің орналасу ерекшеліктеріне байланысты барлық альтернативті мүмкіндіктерді тең қолдануға мүмкіндік берілу керек деп санаймыз (тасымал ұйымдастыру, интернет жүйесі, ресурстық орталықтарға тарту, серіктес мектептер жүйесі, «Уақытша отбасы», «Мобильді мұғалім» жобасы т.б).

Ұсынылған міндеттерді жүзе асыру Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында қарастырылған [2].

Жаңартылған білім беру мазмұнында құндылыққа негізделген тәсіл тәрбиелеу мен оқыту процесін ұйымдастыруда ұлттық бірегейлікті қалыптастыруға бағыттайды. Білім беру стандарттарында төмендегідей құндылықтар айқындалған: Қазақстандық патриотизм мен азаматтық жауапкершілік, Құрмет, Ынтымақтастық, Ашықтық, Еңбек пен шығармашылық, Өмір бойы білім алу.

Құндылықтар пәндердің пәндік мазмұнымен қатар сабақтан тыс қызметті ұйымдастыру арқылы келесі бағыттар бойынша да жүзеге асырылады: патриоттық тәрбие, рухани-адамгершілік, зияткерлік, көркем-эстетикалық, көпмәдениетті, еңбек, дене және психологиялық, экологиялық тәрбие.

Патриоттық тәрбие беру өз елінің тарихын, мәдениетін, дәстүрлерін, Қазақстанның қазіргі жетістіктерін зерделеу, қоғамдық-гуманитарлық және тілдік пәндер мазмұнында қамтылған толеранттылық пен жаһандық азаматтықты дамыту арқылы жүзеге асырылады.

Рухани-адамгершілік тәрбие қоғамның рухани идеалдары көрініс тапқан философиялық ілімдерді, отандық және шетелдік көрнекті ойшылдардың еңбектерін, өнер туындыларын, халық шығармашылығын зерттеу арқылы қалыптасады.

Зияткерлік даму «өмір бойы білім алуға» бағытталған, бұл өз кезегінде ақпаратты іздеу, талдау және өңдеу, оны сыни қабылдау және ұсыну дағдыларын дамытуды, дәлелденген қорытынды жасау және конструктивті ұсыныстар енгізу, болып жатқан оқиғаларға өз көзқарасын білдіруді көздейді.

Кешенді-эстетикалық цикл және тілдік пәндер мазмұнындағы көркемдік-эстетикалық тәрбие әсемдікті көркем әдебиет арқылы, дәуірлер мен халықтардың әлемдік көркем құндылықтарына баулу арқылы қабылдауға, сезінуге, бағалай білуге қабілетті шығармашылық тұлға қалыптастыруды көздейді.

Көпмәдениетті тәрбие қоғамдық-гуманитарлық пәндердің мазмұны арқылы гуманизмге негізделген ұлттық сана-сезімді, ұлтаралық қатынастар мәдениетін, әлеуметтік және діни төзімділікті, қазақ және басқа да халықтардың тіліне, тарихы мен салт-дәстүрлеріне махаббат пен құрметті қалыптастыруға бағытталған.

Осындай асқақ міндеттерді іске асырудағы білікті педагогтер мен кәсіпқой мамандарға деген талаптың артуына байланысты креативті ойлайтын, алдыңғы қатарлы инновациялық технологияларды және ХХІ ғасырда талап етілетін дағдыларды меңгерген, болашақты болжай білетін педагогтерді даярлау аса өзекті болып отыр.

Бұл бағытта Ы. Алтынсарин Ұлттық білім академиясы педагогтерге әдістемелік қолдау көрсетіп, орта білім беру жүйесін оқу-әдістемелік қамтамасыз ету жұмыстарымен айналысып келеді.

Назарбаев Зияткерлік мектептерінің тәжірибесін таратуда оқулықтар мен оқу-әдістемелік кешеннің апробациясына қатысып, жаңартылған білім беру мазмұнының енгізілуіне мониторинг жүргізу жұмыстарымен айналысуда.

Бүгінгі күні педагог кәсібінің жоғары мәртебесін қамтамасыз ету мақсатында «Педагог мәртебесі туралы» Заң қабылданды [3]. Заңның педагогтерге беретін

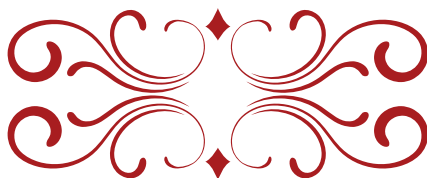
мүмкіншіліктерімен қатар, жүктейтін жауапкершілігі де жоғары. Бүгінгі күні барлық елдер берілетін білімнің сапасына жұмыс істеуде. Өйткені қазіргі заманда елдің бәсекеге қабілеттілігі оның азаматтарының парасаттылығымен анықталады, сондықтан білім беру жүйесі болашақтың талабына сәйкес дамуы тиіс.

Бұл ретте білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында жоғары педагогикалық және жалпы орта білім берудің білім беру бағдарламаларының сабақтастығын қамтамасыз ету бағытында да жұмыстар жүргізілуде. Жоғары оқу орындарының педагогикалық мамандықтар бойынша түлектері орта білім беру ұйымдарында оқытылатын пәндердің мазмұнын терең білуі тиіс.

Жүргізіліп жатқан халықаралық зерттеулер де бүгінде білім беру жүйесін оңтайландыруға бағытталуда. Себебі әлем өзгеруді, өзгерістерді қажет ететіні белгілі. Біз қазір ұлан-асыр жаңа мүмкіндіктерді ашып қана қоймай, бүкіл білім беру жүйесін жаңаруға, жаңғыруға шақыратын үздіксіз технологиялық дамуды бастан өткеріп отырмыз. Ендеше, бізге экономикалық және қоғамдық жаңару қажеттіліктеріне сай келетін осы заманғы білім беру жүйесі қажет екенін естен шығармағанымыз жөн.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасы Президенті Қ.К.Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына жолдауы, 2019 жылғы 2 қыркүйек, Нұр-Сұлтан қ.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген.
3. «Педагог мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 293-VI ҚРЗ.

ҚАЗАҚТЫҢ СӘКЕНІ

Айтжанова Сауле Ашимхановна

*Астана қаласы, №31 мектеп-гимназиясы
қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі, педагог- шебер*

Сәкен - ең алдымен, өзінің өмір сүрген дәуірін жырлап, оны қастерлеудің оңтайлы және ыңғайлы жолдарын таба білген жаңашыл ұлы тұлға. Сәкеннің өзінің қанаттас жолдастарынан бір үлкен ерекшелігі оның ұлы ақындығында. Жаңашылдықтың ең негізгі арнасы өмір сүрген заманының образын жасауында. Сәкен поэзияда лирик ақын есебінде де әдебиетімізде елеулі орын алады.

Жан-жақты талант иесі Сәкен жас әдебиеттің барлық жанрында қызмет етіп, проза, поэзия, драматургия саласында елеулі шығармалар қалдырды. Әдебиет сынымен, зерттеу жұмыстарымен айналысты. Ол әдебиеттің дәуір талабына үндес болуы үшін күресті.

Сәкен лирикасы тақырыптық және жанрлық сыр-сипаты жағынан әр алуан. Ол туған даланың табиғатын, өлмес махаббатты, көңіл-күй әсерлерін жырлады. Соның бәрінде ақын адамның сезім күйін қоғамдық өмірмен тығыз байланыста көрсетті. Жаңа дәуірдің лирик ақыны ретінде Сәкен өз шығармашылығында осы халықтық гуманизм мен демократизмді дамытушы болды. Сәкеннің табиғат туралы өлеңдері қазақ кеңес әдебиетінде табиғатты жырлаудың жаңа ұстанымын қалыптастыруға ықпал етті. Ол табиғаттың әсем жыршысы атанды. Көкшенің сұлу суреті осы күнге дейін оқырман ұғымында Сәкен есімімен сақталып келеді. Бұл тақырыпқа ақын көптеген өлеңдер жазды. [1, 560]

«Аққудың айырылуын» лирикалық поэма дейміз, себебі мұнда бір мезеттік сәт қана суреттеледі. Қос аққу айдын көлде мәз-мейрам болып жүргенде қаныпезер сұр мерген біреуін атып алып, сыңарын қайғы-қасіретке батырады. Шын ғашықтық сезімнің қуатты күші жалғыздық пен өмір сүре алмайтынын сезінген кезде екінші аққу сұр мергеннің алдына асапаннан құлдилап келіп құлайды. Сүйгеніне қош деп қанатын бір қағып мәңгілікке көз жұмады.

«Көкшетау» поэмасының қазақ поэзиясындағы орны мүлде ерекше. Поэмадағы лирикалық кейіпкер-Көкшетау. Барлық оқиға «Оқжетпес»,

«Жұмбақтас», «Жеке батыр» айқын суреттеліп, көркем образ дәрежесіне көтерілген Адақ пен тұтқын қыз бейнелерінің өзі де, Көкшетау бейнесін ашып, күшейте түсуге жәрдем береді.

Жұмсамақ еңбек табы жігер-күшін Жасамақ жер-дүниеге жаңа пішін.

Жоқ қылып қайғы, қасірет, жарлылықты

Жертобын ұрмақ қылмақ адам үшін, - дейді. Бұл тұста ақын табиғаттың сұлу көркін халықтың еңбегімен байланыстырады.

Қолға түскен қалмақ қызы арқылы Абылай өз батырларының пиғылын байқайын деді ме, әлде өнерлерін сынайын деді ме, әйтеуір таңдауды қызға береді. Қыз құтылудың соңғы амалы деп білген себепті үш шарт қояды. Қыздың бірінші шарты бойынша Оқжетпес аңызы туған. Оны ақын айшықты жырымен өрнектеген. Екінші шарты бойынша Жұмбақтас жыры туды.

Үшінші шарттың қойылуымен поэманың ширатылуына әкеледі. Қыз өз тағдырын «Кептер кебі» деген сырлы жұмбаққа айналдырғанда, даңғой батырлардың ақылы жетпейді. Сана жарысынан ұтылып, елдің намысы кетіп бара жатқанына шыдамаған Адақ деген ер жігіт Абылайдан рұхсат сұрап, қойған шарттың бәрін орындайды. Әсіресе ақы- санаға жүк түсіретін «Кептер кебі» жұмбағын шешуі жиналған жұртты таңқалдырады. Сәкен ер намысы емес, ел намысын ардақтауды мақсат тұтқан. Поэманың негізгі идеялық желісі елдің ішінен шыққан қарапайым Адақ арқылы адамгершіліктің де, әділеттіктің де, мейірбандықтың да

үлгісі екендігін көрсетпек болған.

Сәкеннің көңіл күйі лирикаларының ішінде «Сыр сандық» атты өлеңі көрнекті орын алады. Адамдар арасындағы адал достық пен сезім тазалығын шерткен бұл шығармада ақын адамның рухани дүниесін биік құздың басына тығылған кілттеулі сыр сандығына балайды. Екіншісі сол құздың басына шығып, сыр сандықты аша алмайды. Оны жан сырын терең ұғынған адал достар ғана аша алмақ. Сыр сандығын ашып, адам жанының сым пернесін басқанда ғана дос көңілі, сыры шертіледі. [2.37 бет]

Сәкен лирик- ақын есебінде ізгі адамгершілік мінездерді, айнымас достықты, ана деген қасиетті сезімдерді қастерлеуші болды. Мұхтар Әуезов ол туралы былай деген: «Сәкеннің ақындық асуларында әр жотадан атой бергендей тәкәшпар сөз үндері «жабы емеспіз, тұлпармыз», «құладың емес, сұңқармыз», — деп, бұрынғы өткен тарихқа бүгінгі оянған табына дабыл ұрады. Оның шығармаларына біткен сезімнің барлығы да айқын ашық. Тұтас бітімді жоталы тұлғадан туатын көрнекті бүтіндігі бар сезімдер. Оның шыншылдығы қозып, жанып отыратын, буы білініп тұрған барынша нық сезім. Шын жүрек шыншылдығы. Сондықтан мұның жолы әр адымын санап басқан кісінің жолы емес, ылдиы бар, өрі бар шын өмір жолы, ыстық қанды нағыз Ақын жолы. Тегінде мағыналы, өрісті, көш бастар, белге шығар үлкен еңбек туса, осындай қайнар көзден шығуға лайық», — деген кемеңгер ой Сәкеннің ұлы ақындығын, әдебиеттегі орнын айна-қатесіз белгілейді. [3.143]

Сәкен Сейфуллин – қазақ әдебиетіне батырлық, патриоттық, лирикалық сипат әкелген ақын. Ол – ақын ғана емес, композитор, әнші және мемлекет қайраткері. Өте білімді, өте көрікті, қазақтан шыққан ерекше ақындардың бірі. Сәкен Сейфуллин тұңғыш қазақ елінің социалистік форма үлгісін құрушылардың бірі.

Астананы Қызылордаға көшіру, одан Алматыға көшіру, осының бәрінде Сәкен Сейфуллиннің атқарған рөлі зор. Қазаққа ұлттық әдебиетті, ұлттық өнерді сүюді, өз еліне қалай қызмет етуді үйретіп кеткен, сол үшін азап шеккен тұлға.

Коммунистік партия мен Кеңес өкіметіне сеніп, оның жолын әділдік, теңдік жолы деп ұққан. Сәкен басшылықтарапынан саясаттыбұрмалаушылық көрген тұста, өзінің ой-сезімін іркіп қалмай, әрқашан пікірін ашық білдіріп отырған. Ол «ұлттардың өзін-өзі билеуі» деген Ленин қағидасына құлай сенген Қазақстанда ұлт өкілдерін «ұлтшылдықпен» айыптап , қорқытқысы келгенде ашық наразылық білдірген. Сәкен Қазақстан үкіметінің басшысы боп жүргенде, қазақ тілін мемлекеттік тіл етіп жариялау, мемлекеттік іс қағаздарын қазақ тілінде жүргізу, қазақ тілінде кітаптар, газет-журналдарды шығаруды ұлғайту мәселелерін көтерген. Нағыз қазақ екені, өзінің халқын қаншама көтергісі келетіні тап осы қылықтарынан байқалады.

Негізі, «Қырғыз» аталып келген ұлттың «қазақ» екенін дәлелдеген де - осы Сәкен Сейфуллин. «Қазақты қазақ дейік, қателікті түзетейік» деген мақала жазды. Тағы да бір қазақ батырының жеңісі?

«Кеңес істерін қазақ тілінде жүргізу керек» деген атақты мақаласын жариялады. Осы күнге дейін өз тіліміз өзімізге бұйырмай келе жатқандығы бәрімізге аян. Голощекин саясатына ашық қарсы шыққан да - осы Сәкен. Алаш зиялылар мен Сәкеннің көзқарастары бір-біріне неліктен қайшы келді? Расымен қарым-қатынастары дұрыс болмаған ба? – деген сұрақ мазалайды.

Алашорда Сәкенді жақсы көрген жоқ. Жақсы көрмейтін себебі, Сәкен Колчактың лагерінде, Колчактың түрмесінде жатқан кезде неше түрлі қорлық көрді. Сонда Алашорда Колчакпенен келісімге келіп, Колчактан пана сұрады. Ал Сәкен содан кейін өзінің жауларымен ымыраласып жатқан үкіметті қалай жақсы көреді?

Ал бірақ өзі Үкімет басына келген кезде жаңағы өзі айтқандардың бәрін жасады, ол Алаштың да арманы емес пе? Ахмет Байтұрсынұлының даттап жатқан уақытта, сол Ахметті мақтап, жақтап: «Ахмет ұлтшыл болғаны рас! Бірақ ол өзінің жеке басының қамын ойлаған ұлтшыл емес, ол халқын сүйген, ұлтын сүйген адам еді. Қазір сол халқымен бірге қалды. Халқын сауаттандыру үшін өмірін арнады. Қазақ тілінде кітаптар жазды», - деп, Ахметтің 50 жылдық мерейтойын Сәкен өткізіп берген еді. [4, 75]

Сәбит Мұқанов «Сәкен Сейфуллин» атты пьеса жазып, сонда Сәбит Мұқанов Сәкеннің аузына Әлиханға қарата айтылған «Әй, төбет! Аузыңды жап!» деген сөзді салыпты. Оны

көрген адамдар «Сәкен Әлиханға солай айтатындай кім еді?» деп шу шығарыпты. Ал шындығына келгенде, Сәкен Әлиханға өмірде ондай сөз айтқан емес. Сәкенді тек Кеңес үкіметінің сойылын соққан адам ретінде көруді қою керек. Рас, Алаш зиялыларымен жолдары түйіспеген шығар, бірақ ұлтына Сәкен олармен рельстің қос жолындай қатар қызмет етті. Сәкеннің де ұлт үшін жасаған қызметі ұшан-теңіз. Қазақ тілінің мәселесін көтеріп, тоғыз бірдей мақала жазған. «Тар жол, тайғақ кешуді» оқыған адамдар «Сәкен Сейфуллин онда Алашорданы жамандайды, Алашқа қарсы болған» деп түсінеді. Жоқ, олай емес. Ғалым Күләш Ахметованың «Тар жол тайғақ кешудің» тағдыры» деген кітабы бар. Сонда ол кісі: «Сәкенді сөзге қалдыратын да - «Тар жол, тайғақ кешу»,

«Сәкенді ақтап алатын да - «Тар жол, тайғақ кешу» дейді. Сол кезде үкімет тарапынан «Алашорданы жамандау керек» деген тапсырма болып, сөздер «байшылдар, феодалдар, Кеңес үкіметі жаулары» деп өзгертіледі. Кейінгі нұсқаларын оқып алып, Алашорда мен Сәкен Сейфуллинді қарсы қою дұрыс емес. [5,48]

Сәкен адамдарды сыйлайтын кісі болған еді. Оны дәреже емес, тек адамның басы ғана билейтін. Өзіне ірілік көрсетпек болған адам Сәкеннің сый – құрметінен құр қалатын. Ал өзін тең көргендерге, жолым, жасым үлкен деп маңғазданбағандарға Сәкеннің жүзі де жылы, инабаты да мол болатын.

Сәкен мейірімі бар ақын, серіжанды, табиғаттан эгоизмі мен менмендігі үстем, үнемі бірінші болғанды ұнататын, бірақ, өте дарынды, парасатты адам.

Қорыта айтқанда, Сәкен – ғасырлардың шаңы жұқпайтын киелісі. Жасынан әдемілік, сырбаздықтың өкілінеайналып, өз заманының буырқанған оқиғаларына ерте кірісіп, талай «тар жол, тайғақ кешулерді» бастан өткере жүріп, қызыл террордың жазықсыз құрбаны болған сұңқар Сәкеннің туған халқының рухы үшін жасап кеткен еңбегі ұшан-теңіз. Ақындық, жазушылық, сазгерлік т.б. қырларын айтпағанда: «Қазақ тілі – мемлекеттік тіл болсын!» - деп ұран айтып, іс жүзінде үлгі болған батырлы мемлекетшілдігінің өзі неге тұрады?! [6, 8]

Сейфуллиннің қазақ үкіметін құрудағы еңбегі, өршіл поэзиясы, сырбаздығы, сымбаты қандай! Ол қазақ әдебиетінде қайталанбас тұлға. Асу бермес асқар шың! Сырбай Мәуленов ағамыз:

Өлімге жан екенсің қия алмайтын, Өлеңнің құшағына сыя алмайтын. Қазақты көргің келсе, міне, осы деп,

Көрсетсе жер жүзіне ұялмайтын,- деп жырлаған. Ақбоз атты құлатқан – жала-керме,

Магаданға мола іздеп бара берме. Сәкен деген – халқымның рухы ғой, Рухтарды көмбейді қара жерге! – деп белгілі ақынымыз Ғалым Жайлыбай жырлағандай, қазақтың ардагері Сәкен Сейфуллиндей ұлы тұлғаның орны кішіреймейді, мәңгілік халық рухын кір шалмайды. [7, 4]

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақ энциклопедиясы, 2006. – 560 б.
2. Қирабаев С. Сәкен Сейфуллин. - Алматы – 1962.
3. Сатпаева Ш.К., Адибаев Х.А. Казахская литература. – А., 1993. – 143.
4. Кәкішев Т. Қызыл сұңқар. – Алма-Ата, 1968.
5. Джуанышбеков Н. Сәкен Сейфуллин: Очерк жизни и творчества. – Алматы: Ғылым, 2000. – 48 с.
6. Балтабайқызы С. Сәкен сәні қазақтың: [Сәкен Сейфуллиннің туғанына 125 жыл] //Жаңаарқа. – Атасу, 2019. – 23 ақпан №11. – 8 б.
7. Жайлыбай Ғ. Сәкен – рух // Жаңаарқа. – Атасу, 2019. – 23 ақпан. – №11. – 4б.

EVIDENCE-INFORMED МОНИТОРИНГ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В УСЛОВИЯХ ИНДУСТРИИ 5.0 КАК ИНСТРУМЕНТ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ

Капанова Ирина Хамзеевна

заместитель директора по научно-методической работе, преподаватель педагогических дисциплин

Конакбаева Алла Дмитриевна

*преподаватель юридических дисциплин
Карагандинский высший колледж «Bolashaq»
г. Караганда, Республика Казахстан*

Аннотация. В статье рассматривается система Evidence-Informed мониторинга образовательного процесса как современный инструмент управления качеством образования в организациях технического и профессионального, послесреднего образования Республики Казахстан. Раскрыты теоретические основания подхода, механизм его реализации, диагностический инструментарий и результаты внедрения в деятельности колледжа. Показано, что использование доказательно-информированного подхода обеспечивает объективность оценки, повышение управляемости образовательных процессов, профессиональный рост педагогов и улучшение образовательных результатов обучающихся.

Ключевые слова: Evidence-Informed, мониторинг образования, управление качеством, ТИППО, педагогический менеджмент, Индустрия 5.0, KPI.

Аңдатпа. Мақалада техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі білім беру ұйымдарында білім беру сапасын басқарудың заманауи құралы ретінде Evidence-Informed мониторинг жүйесі қарастырылады. Тәсілдің теориялық негіздері, іске асыру механизмі, диагностикалық құралдары және колледж жағдайында енгізу нәтижелері сипатталған. Дәлелдерге негізделген мониторинг білім беру үдерістерінің басқарылуын арттырып, педагогтердің кәсіби дамуына және білім алушылардың оқу нәтижелерінің жақсаруына ықпал ететіні көрсетілген.

Түйін сөздер: Evidence-Informed, білім мониторингі, сапаны басқару, ТжКБ, педагогикалық менеджмент, Индустрия 5.0, KPI.

Abstract. The article examines the Evidence-Informed monitoring system of the educational process as a modern tool for quality management in technical and vocational, post-secondary education institutions in the Republic of Kazakhstan. The theoretical foundations, implementation mechanism, diagnostic tools, and results of implementation in a college are presented. The study demonstrates that data-informed monitoring improves objectivity, management efficiency, teachers' professional development, and students' learning outcomes.

Keywords: Evidence-Informed, educational monitoring, quality management, TVET, educational management, Industry 5.0, KPI.

Введение

Современное развитие системы технического и профессионального образования Республики Казахстан происходит в условиях Индустрии 5.0, характеризующейся цифровизацией процессов, персонализацией обучения и принятием решений на основе данных. В этих условиях возрастает потребность в эффективных инструментах управления качеством образования.

Традиционные формы мониторинга часто ограничиваются сбором отчётной информации и не обеспечивают системного анализа эффективности образовательных процессов. Evidence-Informed подход ориентирован на использование объективных данных для принятия управленческих решений и повышения результативности деятельности

образовательной организации. Мониторинг в рамках данного подхода рассматривается как механизм развития, позволяющий выявлять сильные и проблемные стороны образовательного процесса и своевременно корректировать управленческие действия

Теоретические основы Evidence-Informed мониторинга

Evidence-Informed подход основывается на принципах evidence-based practice и предполагает использование совокупности данных: количественных показателей, результатов мониторинга, экспертных оценок и профессионального опыта педагогов.

В образовательной сфере данный подход обеспечивает:

- объективность оценки процессов;
- прозрачность управленческих решений;
- прогнозирование развития образовательной организации;
- снижение субъективности управления.

Evidence-Informed мониторинг представляет собой системный процесс планирования, сбора, анализа и интерпретации данных о состоянии образовательной деятельности.

Методология исследования

Исследование носит практико-ориентированный характер и основано на анализе внедрения системы мониторинга в колледже системы ТиППО.

Использованы следующие методы:

- анализ нормативной и методической документации;
- педагогическое наблюдение;
- анкетирование;
- экспертная оценка;
- аудит образовательных процессов;
- статистическая обработка данных.

Механизм реализации системы

Разработанная модель включает четыре этапа:

1. Планирование мониторинга и определение показателей.
2. Сбор данных с использованием различных методов и цифровых инструментов.
3. Анализ результатов и расчёт коэффициента результативности.
4. Принятие управленческих решений и корректировка деятельности.

Коэффициент результативности рассчитывается как отношение фактических показателей к планируемым и позволяет объективно оценивать эффективность процессов.

Научная новизна исследования

Научная новизна работы заключается в разработке и апробации целостной модели Evidence-Informed мониторинга образовательного процесса, интегрированной в управленческий цикл организации ТиППО.

Новизна проявляется в:

- адаптации доказательно-информированного подхода к системе технического и профессионального образования Республики Казахстан;
- создании унифицированной системы показателей эффективности образовательных процессов;
- введении коэффициента результативности как интегрального показателя оценки;
- интеграции количественных и качественных данных мониторинга;
- цифровизации процессов сбора и анализа информации;
- персонализации управленческих решений на основе данных.

Практическая значимость исследования

Практическая значимость заключается в возможности непосредственного внедрения разработанной системы в деятельность образовательных организаций ТиППО.

Система позволяет:

- объективно оценивать деятельность педагогов и подразделений;
- выявлять зоны риска и зоны роста;
- принимать обоснованные управленческие решения;

- обеспечивать адресную методическую поддержку;
- прогнозировать результаты образовательной деятельности;
- формировать культуру управления на основе данных.

Практическая апробация показала положительную динамику ключевых показателей деятельности колледжа, включая повышение результативности аттестации педагогов, рост методической активности и удовлетворённости наставничеством

Результаты внедрения

Внедрение системы мониторинга обеспечило:

- повышение объективности оценки деятельности;
- прозрачность показателей;
- сокращение отчётной нагрузки за счёт цифровизации;
- рост ключевых показателей эффективности;
- повышение качества образовательного процесса.

По итогам мониторинга общий коэффициент результативности процессов колледжа достиг оптимального уровня — около 0,9.

Обсуждение

Полученные результаты подтверждают эффективность Evidence-Informed мониторинга как инструмента современного педагогического менеджмента. Мониторинг выполняет не только контрольную, но и развивающую функцию, обеспечивая непрерывное совершенствование образовательных процессов.

Заключение

Evidence-Informed мониторинг является эффективным инструментом управления качеством образования в условиях Индустрии 5.0. Его внедрение способствует повышению управляемости образовательной организации, профессионального уровня педагогов и образовательных результатов обучающихся.

Разработанная модель может быть рекомендована к широкому применению в организациях технического и профессионального образования Республики Казахстан.

Список литературы

1. Hattie J. Visible Learning. — Routledge. - 2009.
2. Slavin R. Educational Research in the Classroom. — 2002.
3. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. — 2007.
4. Earl L. Assessment as Learning. — 2003.
5. Петров А.А., Кузнецова И.А. Методика педагогического мониторинга. — М., 2018.
6. Шамова С.Ю. Системы мониторинга качества образования. — СПб., 2017.

ФОРМИРОВАНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ КАК МЕТАПРЕДМЕТНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

Акжигитова Меруерт Жанбирбаевна

*Мангистауская область, Мунайлинский район,
КТУ «Общеобразовательная школа №11»
учитель русского языка и литературы*

Аннотация: В данной статье рассматривается концепция читательской грамотности как фундаментального компонента функциональной грамотности обучающихся. Автор анализирует специфику работы с текстом в современной образовательной парадигме Казахстана, выделяет уровни понимания информации и предлагает эффективные стратегии формирования навыков критического мышления.

В условиях избыточности информационных потоков и доминирования цифрового контента, традиционное понятие «умение читать» трансформировалось в комплексную когнитивную компетенцию — читательскую грамотность. Согласно определению международного исследования PISA, это способность человека понимать, использовать, оценивать тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни.

Читательская же грамотность – это способность личности к чтению и пониманию любых письменных текстов и учебных материалов, направленная на формирование умения извлекать необходимую информацию изпрочитанного, а также размышлять над предложенной тематикой. Обладание такими умениями позволяет каждому обучающемуся достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, а также принимать активное участие в социальной жизни общества.

На любом уроке мы работаем с различной информацией, которая чаще всего представлена в виде текста. И для того, чтобы сформировать данную грамотность учитель должен построить свое занятие таким образом, чтобы работа с текстом представляла собой не просто группу вопросов, но и заданий разного уровня сложности, применяя при этом дифференцированный подход к отбору материала. Такой способ работы с информацией способствует развитию таких умений, как:

1. нахождение и извлечение главной информации из текста, работа с ключевыми понятиями;
2. осмысление прочитанного текста, оценивание и всесторонний анализ содержащей в нем информации;
3. использование полученной информации для решения любого вида задач — от учебных до практических, жизненных;
4. делать соответствующие выводы с опорой на информацию из текста

Понимание текста — это один из ключевых навыков, которым должен обладать современный школьник. В 21 веке – веке цифровых технологий – проблема понимания текстов особенно актуальна, так как все мы находимся в мире переизбытка информации, которую важно не только выбрать, но и переработать, сделать простой и доступной для понимания. Чтобы научить ребенка воспринимать и анализировать данные, содержащиеся в том или ином информационном тексте, важно обращаться к разным источникам информации. А художественные тексты — лишь один из них. Нужно еще научить ребенка понимать графики и диаграммы, видео и картинки, комиксы и фотографии, аудиосообщения — словом, любой источник, который можно нужно правильно осмыслить. Для этого и

нужна читательская грамотность в образовательном учреждении. Ребенок, испытывающий проблемы в понимании текстов, неизбежно будет сталкиваться со сложностями в обучении: ведь текст, в устном или письменном виде, лежит в основе любой задачи. Поэтому важно отметить, что читательская грамотность — это метапредметное умение, которое важно формировать на всех школьных предметах, используя задания по читательской грамотности.

Для системы образования Казахстана развитие этого навыка является приоритетным, так как читательская грамотность выступает предиктором успешности в изучении естественнонаучных и математических дисциплин.

Научный подход к формированию читательской грамотности предполагает выделение трех ключевых групп умений:

1. Поиск и извлечение информации: Навык сканирования текста для нахождения конкретных фактов, дат или определений. Это базовый уровень, требующий внимания к деталям.

2. Интеграция и интерпретация: Способность связывать части текста в единое целое, формулировать прямые выводы, определять главную мысль и устанавливать причинно-следственные связи.

3. Осмысление и оценивание: Высший уровень когнитивной деятельности, предполагающий сопоставление содержания текста с собственным жизненным опытом, критический анализ аргументации автора и оценку формы (стиля) текста.

Особенностью современной парадигмы является акцент на нелинейные тексты: графики, таблицы, инфографику, диаграммы, карты. Функционально грамотный ученик должен уметь «считывать» информацию с визуальных объектов и переводить её в вербальную форму.

Особое значение приобретает работа с множественными текстами — ситуациями, когда по одному вопросу представлены две или более разные точки зрения. Это формирует навык верификации информации (фактчекинг), что критически важно в эпоху «постправды».

Для эффективного формирования читательской грамотности в казахстанской школе рекомендуется применение стратегий активного обучения:

- Стратегия «Инсерт» (SQR3): Маркировка текста значками в процессе чтения (согласен, не согласен, новое, хочу узнать больше).

- «Кластер» и «Фишбоун»: Визуализация структуры текста для выявления логических цепочек.

- Задания «верные/неверные утверждения»: Требуют не просто согласия, а нахождения доказательств (цитат) в тексте.

- Работа с «пробелами»: Анализ того, о чем автор умолчал, и почему.

Читательская грамотность — это не инструмент филолога, а универсальный инструмент познания мира. Педагог любого предмета (биологии, истории или физики) является учителем чтения в своей области. Только системная работа по анализу текстов позволит выпускнику школы Казахстана быть конкурентоспособным в глобальном интеллектуальном пространстве.

Список использованной литературы

1. Национальный отчет по итогам участия РК в международном исследовании PISA-2022. — Астана: АО «Информационно-аналитический центр», 2023.

2. Цукерман Г. А. Оценка читательской грамотности. Материалы к обсуждению. — М.: РАО, 2020.

3. Панфилова А. П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение. — М.: Академия, 2017.

4. Методические рекомендации по развитию функциональной грамотности. — Алматы: НАО им. И. Алтынсарина, 2021.

**БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ НЕГІЗГІ БАҒДАРЫ – КӘСІБИ
ҚҰЗІРЕТТІЛІГІ ЖОҒАРЫ ПЕДАГОГ ДАЯРЛАУ****Нұрқасымова Сәуле Нұрқасымқызы***педагогика ғылымының докторы, профессор
Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана қаласы*

Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында орта білім сапасына қойылатын негізгі міндеттердің бірі қазіргі заманғы білім берудің үлгісін қалыптастыру мен оны әлемдік білім беру кеңістігіне кіргізуі қажет екендігін атап көрсетілген [1]

Білім беру мазмұнын жаңарту, үздіксіз білім беру жүйесін дамыту - бүгінгі күннің талабы. Қазіргі таңда оқу-тәрбие үрдісінде педагогикалық технологиялар кеңінен қолданылуда. Білім сапасын көтеруде жаңа технологияларды дұрыс және сауатты қолдану жылдан - жылға күрделі және өзекті мәселеге айналуда.

Қазақстан Республикасы егеменді ел болып, тәуелсіздіктің тұтқасын берік ұстанғаннан ел болғандықтан қоғамдағы әлеуметтік – экономикалық, саяси, мәдени өзгерістер де жаңа сапалық деңгейде көріне бастады. Ал қоғамдағы өзгерістердің барлығы білім беру саласына, өсіп келе жатқан жас ұрпақтың санасына тікелей әсерін тигізетіні анық. Сол себептен білім беру мазмұнында жаңа көзқарастар, жаңа даму бағыттары, жаңа парадигмалары пайда болып, оларды іске асыру жолдары іздестірілуде [2].

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңында көрсетілгендей білім беру саласы бірнеше деңгейлерге бөлінеді: мектепке дейінгі, орта білім беру, орта білімнен кейінгі кәсіптік білім беру, жоғары кәсіптік және жоғары оқу орнынан кейінгі кәсіптік білім беру деңгейлері. Аталған деңгейлердің барлығы өзіндік мақсаттарымен, құрылымымен, басқару формасымен, мазмұнымен, қоғамда алатын орнының маңыздылығымен ерекшеленеді. Бірақ осы деңгейлердің барлығы біртұтас білім беру кеңістігін құрастырып тұрғандықтан, оларға ортақ өзекті мәселелер де бар. Солардың ішінде айрықша атап өтетін мәселелерге білім беру сапасын жоғарылату, жеке тұлға ретінде дамыту, білім берудің нәтижелілігі, қай деңгейде болмасын қызмет атқарып жүрген мамандардың даярлықтарын күшейту әр деңгейге ортақ өзекті мәселелер болып табылады.

Болашақ білімді, сауатты, мәдениетті мамандар даярлығының сапасы ертеңгі күнде қоғамның, экономиканың дамуына, жас ұрпақты оқыту – тәрбиелеу іс-тәжірибесінің нәтижелілігіне тікелей әсерін тигізетіні сөзсіз.

Кәсіптік білім беру саласындағы әлемдік тенденцияларды қарастыра отырып, әсіресе кәсіби құзіреттілігі жоғары педагог даярлау мақсатында кәсіби- педагогикалық кәсіпкерлік пен оқытушының тұлғалық қасиеттеріне қойылатын талаптардың күшеюі байқалады.

Педагогикалық әдебиеттерде «құзырет», «құзыреттілік» ұғымдарына байланысты жалғыз, келісілген бірімәнді көзқарастар кездеспейді. Философиялық энциклопедиялық сөздікте «құзыреттілік» - сөзінің француз, латын тілдерінен келген термин екендігі көрсетіледі. Қазақ Ұлттық энциклопедиясында «құзырет» - лауазымды тұлғаның заң жүзінде белгіленген өкілеттіктерінің, құқықтары мен міндеттерінің жиынтығы деп көрсетілген [5].

«Құзыреттілік» ұғымы «құзыр» сөзінен алынған туынды сөз екендігіне қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде мынада анықтама берілген: «құзыр» - жалпы алғанда қайсыбір тапсырманы орындауға қабілеттілік немесе бір нәрсені жасау дегенді білдіреді. Құзырет – жұмыста, әлеуметтік өмірдің әртүрлі жағдайларына байланысты туындайтын, тұлғалық және тұлғааралық сапа, қабілет, сондай-ақ білім мен

білік. Қазіргі таңда, «құзыреттілік» ұғымының мағынасы кеңейтілген, яғни ол адамның жеке тұлғалық қасиеттерімен де түсіндіріледі. Құзыреттілік – маман иесінің алынған білімдер мен біліктерді іс-жүзінде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешуде қолдана білу қабілеттілігі. Ал **кәсіби құзыреттілік** – педагогика саласында табысқа жетелейтін, маманға қажетті кәсіби-тұлғалық сапа ретінде қарастырылады.

Кәсіби құзыреттілігі жоғары педагог даярлау барысында, құзыреттіліктің бар – жоғын адам еңбегінің нәтижесіне қарап пайымдау қажет. Кез келген қызметкер, өз әрекетімен кәсіби іс-әрекеттің түпкі нәтижесіне сай талаптарға жауап беретін жұмыстарды орындаса ғана, кәсіби құзыретті болып саналады. Бұл құзыреттілікті пайымдаудың жалпы жолы. Жеткен нәтиже емес, белгілі бір жетістікке жету үшін тырысуды құзыреттілікке тәуелді болмайды.

Құзыреттілік бағыт - қазіргі таңда білім беру саласындағы жеке тұлғаның теориялық білім, білік, дағдыларын меңгерген, кез келген мәселені өз бетінше шешіп, табысты нәтиже көрсете алу қабілеттілігін көрсететін бағыт.

Қазіргі заман талабына сай білім беру парадигмасында ерекше маңызды бағыттарын көрсетуге болады.

1-Сурет. Білім беру парадигмасында бағыттары

Жалпы қарағанда тұлғалық – бағдарлық, іс-әрекеттік, аксиологиялық, құзыреттілік тұрғыда қарау бағыттары аса терең зерттеліп іске асырылуды қажет етеді. Осы педагогикалық теорияларға қысқаша тоқталатын болсақ - білім берудегі тұлғалық-бағдарлық тұрғысынан қарау бағыты жеке тұлғаны ең жоғарғы құндылық ретінде қабылдауды көздейді.

Педагогикалық сөздіктерде тәрбие барысындағы тұлғалық-бағдарлық тұрғыдан қарауды педагогтардың баланы жеке тұлға ретінде және тәрбиелік ықпалдың саналы, жауапты субъектісі ретінде қабылдайтын бірізді қатынасын айтады. Педагогикада бұл теория тәрбиенің субъект- субъектілі процесс ретінде анықталуына байланысты ХХ ғасырдың 80 жылдарынан бастап қалыптаса бастады. Оның әр түрлі философиялық, психологиялық-педагогикалық аспектілерін Б.Г.Ананьев, А.Г.Асмолов, И.С.Якиманская және т.б. ғалымдар зерттеген.

Кәсіби құзыреттілігі жоғары педагог даярлау–қазіргі көп сатылы жоғары білім берудің қалыптасуы сияқты тарихи ілгерілемелі өзгерістер жоғары оқу орындарының кәсіби құзыретті, бәсекеге қабілетті педагог даярлауы жолындағы ізденістерінің дәлелі бола алады.

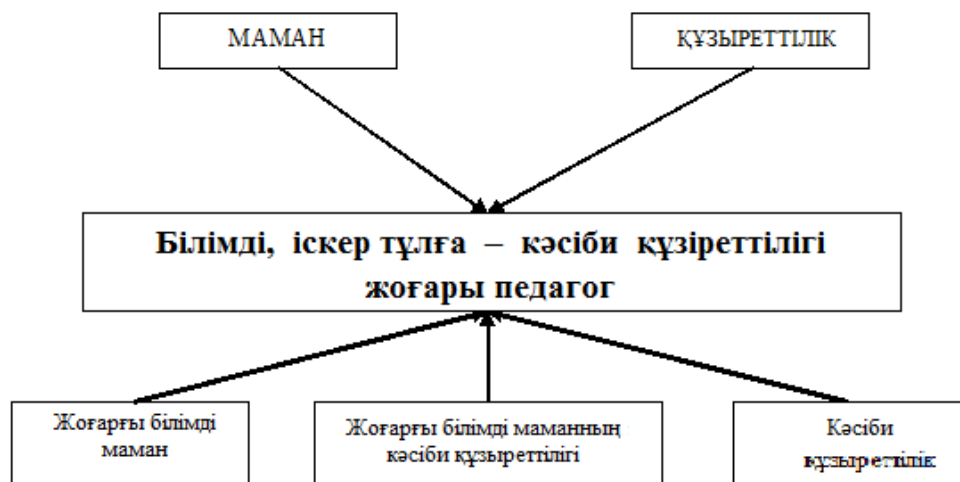
Болашақ педагогтың кәсіби құзыреттілігінің проблемасы – күрделі де көпқырлы проблема.

Тұлғаны тұлға ғана қалыптастыра алатыны анық. Сондықтан болашақ маман -

оқытушылар бала тұлғасына дұрыс тәрбиелік ықпал беру үшін өз тұлғаларын жан-жақты дамытуға тырысулары керек, өзінің ішкі «Мен» - тұжырымдамасымен жұмыс істеулері қажет. Егер болашақ кәсіби құзіретті оқытушы өзінің жеке «Мендігін» жағымды етіп қалыптастырса, ол балалар тұлғасына да жағымды ықпал бере алады. Ал өзін-өзі төмен бағалайтын оқытушы басқаларға да жағымсыз көзқарас танытады. Оқытушы мен бала арасындағы қарым-қатынасты анықтайтын негізгі бағдар - бала тұлғасының ерекшеліктері, әрбір баланың шығармашылық әлеуетін дамыту. Әр баланың ішкі қабілеттіліктері, мүмкіншіліктері, жас және дербес ерекшеліктері, жеке бір қайталанбас әлем ретінде қабылданады. Тәрбиелеу және оқыту барысында әр баланың тұлғасын дамытуға арналған қолайлы жағдайлар, оқытушының өзін-өзі іске асыра алуына көмектесетін әдіс-тәсілдерін қолданылуы қажет. Сонымен қатар, әрбір тұлға тек өзінің белсенді іс-әрекеті арқылы ғана дами алатыны есте болу қажет.

Болашақ педагогтың кәсіби құзыреттілігінің проблемасы – күрделі де көпқырлы проблема болғандықтан - философияда, педагогикада, психологияда, әлеуметтануда, кәсіби білім берудің теориясы мен әдістемесінде, андрогогикада, еңбек психологиясында т.б . гуманитарлық ғылымдарда әр қырынан қарастырылып келеді.

Білім беру жүйесінде – кәсіби құзіреттілігі жоғары педагог даярлау мақсатында – кәсіби құзіреттілігі жоғары педагог ұғымына теориялық тұрғыдан талдауда « педагогтың кәсіби құзіреттілігі » ұғымы, оның мәні алуан түрде қарастыруға болады.

Сурет – 2. Кәсіби құзіреттілігі жоғары педагог ұғымының моделі

Құзыреттіліктің сипаты қазір құзыреттілік дербес және жауаптылықпен әрекет етуге белгілі бір жұмысты орындауға қабілеттілік пен икемділікті меңгеруге жол ашатын психологиялық ахуал, психикалық сапалардың қосылымы ретінде қарастырылып жүр.

Жаңа кәсіби құзіреттілігі жоғары педагог ұғымы моделінің негізін қарастырып, жеке талдау жасауға болады.

Кәсіби құзіреттілігі жоғары педагог – маман– ол «маман» және «Мамандық» ұғымы белгілі бір мамандық саласындағы қызметкер, еңбеккер дегенді білдіреді. Маман ғылымның, техниканың, шеберлік пен өнердің және олардың салалануының нәтижесінде пайда болады, ал «Мамандық» дегеніміз – «белгілі бір кәсіп аясында іс-әрекеттің белгілі бір түрі үшін қажетті іскерлік, машық, білім, жұмыс тәжірибесі мен арнайы даярлау жолымен табылған кешен» болып есептеледі. Жалпы «маман» ұғымы әр түрлі деңгейде кәсіби білім алған, орта кәсіби және жоғары оқу орындарының түлектерін белгілейді.

Кәсіби құзіреттілігі жоғары педагог – құзыреттілік– маман иесінің алынған білімдер мен біліктерді іс-жүзінде, күнделікті өмірде қандай да бір практикалық және теориялық мәселелерді шешуде қолдана білу қабілеттілігі.

Кәсіби құзіреттілігі жоғары педагог – жоғарғы білімді маманның кәсіби құзыреттілігі – қазіргі білім беру саласында тұлғаның меңгерген теориялық білім,

білік, дағдылары арқылы кез келген мәселені өз бетінше шешіп, табысты нәтиже көрсете алу қабілеттерін дамыту көзделеді. Бұл бағыттың өзектілігі әлеуметтік ортада көрініс тауып отырған теория мен практиканың алшақтауы мәселесінен туындайды. Білім беру саласының қай деңгейіндегі болмасын білім алушылардың теориялық білімдерін практикамен тығыз ұштастыра алмайтындығы білім берудің мақсатынан бастап нәтижелеріне дейін қайта қарастыруды талап етеді.

Кәсіби құзіреттілігі жоғары педагог – кәсіби құзыреттілік – педагогика саласында табысқа жетелейтін, маманға қажетті кәсіби-тұлғалық сапа. Сонымен қатар, А.Ф. Присяжная, педагогика ғылымында, құзыреттілік - тұлғаның белгілі бір сферадағы функциялары мен уәкілеттігін анықтайтын, оның интегративті қасиеті ретінде қарастырылатындығын айтады. Болашақ педагог мамандардың заман талабына байланысты кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудың әдісі мен жолын іздестіру мәселесі қазіргі таңда басты назарда болып отыр.

Білім беру саласындағы іс-әрекеттік тұрғыдан қарау теориясы сана мен іс-әрекеттің бірлігі деген психологиялық теорияға негізделеді. Бұл теорияны түбегейлі меңгеру болашақ маман-оқытушы үшін өте маңызды. Неліктен?

Егер кез-келген физика пәнінен дәстүрлі сабақты көз алдымызға елестететін болсақ, онда сабаққа қызыға белсенді қатысып отыратын және керісінше, оқу-танымдық іс-әрекетке мүлде қатыспай, сабақтың тез аяқталуын асыға күтіп жұмыссыз отыратын білім алушыларды да кездесетіні белгілі. Білім алушылардың барлығына оқытушы жаңа тақырыпты бірдей түсіндіреді, бірақ олардың сабаққа қызығушылықтары мен тақырыпты меңгеру нәтижелері әр-түрлі болып келеді. Мұның себебі неде? Физика пәнінің оқытушысы сабақ барысының мақсатын ойластырғанда және оқу-танымдық іс-әрекеттерін жоспарлағанда нені ескермеді?

Кез келген физика пәнінің оқытушысы сабақ мақсатын өз тұрғысынан анықтайды, білім алушылардың танымдық іс-әрекеттерін, іс- қимылдарын ұйымдастыруды жоспарлайды, бірақ ол мақсаттар білім алушылардың санасына сәйкес емес түсініксіз, немесе білім алушылар үшін қызықсыз болуы да мүмкін. Сондықтан білім алушылардың барлығы бірдей оқу-танымдық іс-әрекетке қатыса бермеуінің негізгі себептерінің бірі - сабақ мақсатының білім алушылар санасына толық сәйкестендірілмеуі. Сонда оқытушының сабаққа дайындығы бекер болғаны ма, еңбегі нәтижесіз далаға кеткені ме? Бұл мысал іс-әрекет мақсатының ұғынықты, қызықтырарлықтай болуы қажет екендігін меңзейді.

Педагогика және психология жағынан терең ойластырылмаған, әдістемелік жағынан дұрыс ұйымдастырылмаған оқу-тәрбиелеу үрдісінде балалар да сабаққа немқұрайлы қарайды. Ал сабақ үстінде кейбір оқушылар уақытының бостан-бос, мағынасыз өтіп жатуының, олардың жұмыссыздыққа бейімделуінің қауіптілігі туралы және осы жағымсыз құбылыстардың бала жанына әсері туралы ұлы педагог ғалым В.А.Сухомлинскийдің мынандай ойына тоқталып өткен орынды болар. «Партадағы жұмыссыздықтың, күн сайынғы жұмыссыздық, айлар мен жылдарға ұласқан жұмыссыздық-міне бұл аса қатерлі қауіп. Ол адамды аздырады, моральдық тұрғыдан мүгедек етеді, ең маңыздысы санадағы, адам еңбекқор болуға тиісті ой-сана саласындағы олқылықтың орнын ештеңе де — білім ортасы да, мектеп бөлмесінде де, шеберхана да толтыра алмайды» - деген сөздері күні бүгінге дейін өзекті.

Білім берудегі іс-әрекеттік тұрғыдан қарау теориясы бойынша әр бала мектеп жасынан оқу-танымдық іс-әрекетке саналы, белсенді қатысуы арқылы өзін-өзі іске асыруы, табысқа жетуі мүмкін.

Білім беру саласының мақсаттары мен мазмұнының күрделенуі, жаңа білім беру нәтижелерін анықтау, ондағы бағалау жүйесіне де қазіргі дүниежүзілік білім беру стандарттарымен сәйкестендіріп өзгертуді қажет етеді. Бұл бағыттың дамуындағы негізгі мәселелер ретінде білім алушылардың оқу іс-әрекеттерінің барлық түрлерінің нәтижелілігі, олардың алған білімдерінің тәжірибеде пайдаланылуы, оқу-танымдық, тәрбиелік жұмыстар арқылы өзіндік тұлғалық қасиеттерін аша алу іскерліктері қарастырылады.

Жоғары оқу орындарында кәсіби білім берудегі кәсіби құзіреттілігі жоғары бағытта студенттердің білімдерінің теория жүзінде ғана қалып қоймай оларды іс жүзінде табысты нәтижеге жете алатындай қолдана алулары көзделеді. Мысалы, педагогикалық жоғары

оқу орнының студенті барлық сабақтарды теория жүзінде жақсы меңгерген болсын, бірақ педагогикалық практикада ол өзінің білімін қолдана алмады дейік. Бұл жерде оның кәсіби құзіреттілік деңгейінің төмендігі көрініс байқататынын аңғарамыз. Тек жаттанды білімді есте сақтау, оны білім алушы сұрағанда қайта жаңғыртып айтып беру әлі нағыз білім болып есептелмейді. Нағыз білім практикада қолданысын тауып, тиімді нәтиже көрсететін білім ғана.

Педагогика ғылымында «педагогтың кәсіби құзіреттілігі» деген ұғым педагогтың кәсіби іс-әрекетін жүргізуге теориялық және практикалық даярлықтарының бірлігімен анықталады.

Қазіргі таңда білім беру саласындағы құзіреттілік бағытты іске асыру, кәсіби құзіреттілікті дамыту мәселесі көптеген педагог-ғалымдардың зерттеу пәніне айналып отыр. Сонымен қатар, қарастырылып отырған өзекті бағыттармен қатар қазіргі таңда әрбір жеке тұлғаның әлеуметтенуіне жағымды жағдай жасалу қажеттілігіне байланысты білім берудегі әлеуметтік-гуманитарлық бағыт көкейкесті мәселелердің біріне айналууда.

Әлеуметтендіру ұғымы қазіргі педагогика ғылымының маңызды категорияларының бірі болып қарастырылады. Әрбір адам әлеуметтік ортада өмір сүргендіктен ол сол ортаға бейімделіп, үйлесімді қарым-қатынаста болуы маңызды. Ұлы ақын Абай: «Сен де бір кірпіш дүниеге, тетігін тап та бар қалан» - дегендей әр адам жас кезінен бастап өзіне лайықты орнын тауып, мәнді, мағыналы өмір сүруге тырысуы абзал.

Тұлғаның әлеуметтенуі және оның қоршаған ортамен еркін, сенімді, үйлесімді қарым-қатынас орната алуы үшін оған қолайлы әлеуметтік-гуманитарлық орта, жағымды да тиімді жағдай жасалуы керек. Ал ондай жағдай тұлға аралық қарым-қатынастарды жақсартуды, әлеуметтік-гуманитарлық бағыттағы іс-шаралардың ұйымдастырылуын жетілдіруді қажет етеді. Сондай психологиялық-педагогикалық жағымды жағдайда адам өзіне ұнайтын іспен шұғылданып, өз қабілеттерін дамыту барысында ғана шынайы әлеуметтенуі мүмкін. Сол істері арқылы адам жетістіктер байқатса, өзін-өзі басқаларға таныта алады, оның өзіне деген құрмет сезімі күшейе түседі.

Болашақ мамандардың кәсіби құзіреттілігін дамытудың теориялық негіздері мен түрлі аспектілері көптеген шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерінде зерттеліп келеді. Көптеген мемлекеттерде білім берудегі кәсіби құзіреттілігі жоғары бағыт ұлттық білім беру стандарттары арқылы іске асырылууда.

Қоғамдағы күрделі өзгерістер адам факторының дамуына жыл сайын жаңа талаптар қойып отырғаны айқын, сондықтан әрбір адам әлеуметтік өзгерістерге тез бейімделгіш, білімдерін шығармашылықпен іске асыра алатын, өзін-өзі дамытуға дайын тұлға бола алуы маңызды. Осы идеяға байланысты қазіргі білім беру саласының ерекше сипаттарының бірі - оның нақты нәтижелерге бағытталғандығы.

Әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы // Егеменді Қазақстан, 18 маусым, 2010. 10 б.
2. Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін 2015 жылға дейін дамыту тұжырымдамасы
3. Монахов В.М. Концепция формирования профессиональной компетентности в процессе вузовского обучения // Россия, г. Москва 2011. С.231-236
4. С.Н. Нуркасымова. Компетентно – профессионального образования преподавателя физики // Россия, г. Липецк. – 2013. С.38-44.
5. Ин А.Х. Компетентностный подход к проектированию системы управления качеством профессиональной подготовки будущего учителя : автореферат дис. ... доктора педагогических наук : 13.00.08 / МГГУ им. М.А. Шолохова, Москва 2006. – 45 с.

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІҢ БАСЫМ БАҒЫТТАРЫ

Имашева Гульнара Туткабаевна

*Шымкент қаласы білім басқармасының
«Психологиялық қолдау орталығы» әдіскері*

Қазіргі кезде қоғамдағы өзгерістер білім беру жүйесіне де ықпал ететіні сөзсіз. Сапалы білім ел болашағын айқындайтын басты керсетіш. Осы тұрғыда білім беру ұйымдарының психологиялық қызметін әдістемелік сүйемелдеу мемлекеттік саясатты табысты іске асыру тетіктерінің бірі болып табылады.

Білім беру жүйесінің негізгі құндылықтары – оқушының жеке тұлғасын дамытуға, өзіне және айналасындағыларға оң көзқарас, өзін-өзі анықтау, белсенді өмір сүру және азаматтық ұстанымын қалыптастыру. Қазіргі білім беру стандарттары білім алушылардың пән мазмұнын меңгеруімен қатар, метапәндік дағдыларды меңгеруіне үлкен көңіл бөледі. Оқушылардың жеке тұлғасын қалыптастырудағы маңызды рөлді білім беру ұйымының психологиялық қызметіне жүктелген.

Білім беру ұйымының психологиялық қызметі ҚР Оқу-ағарту министрінің «Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмыс істеу қағидаларын бекіту туралы» № 92 бұйрығын басшылыққа алады. Психологиялық қызмет – бұл білім алушылар мен тәрбиеленушілердің оқу уәждемесін, оқу үлгерімін, шығармашылық тұрғыдан өзінің қабілетін іске асыруын, психологиялық жағдайды тұрақтандыруды, бейіндік тұрғыдан өзін-өзі анықтауды және басқа да қолайлы жағдайларды қалыптастыру үшін орта білім беруді ұйымдастыру жөніндегі алқалы орган. Ол білім беру қызметіндегі қиындықтарды анықтауға психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуге және инклюзивті білім беру ортасы жағдайында қолдауға бағытталған, білім алушылардың, педагогтердің, ата-аналардың немесе өзге де заңды өкілдердің психологиялық әл-ауқатын сақтауды және нығайтуды көздейді. Оның мақсаты – білім алушылардың табысты оқуын, дамуын, әлеуметтенуі және кәсіби траекториясын саналы таңдауын қалыптастыру үшін психологиялық-педагогикалық және әлеуметтік жағдайлар жасауға бағытталған психологиялық-педагогикалық қолдауды жүйелі ұйымдастыру.

Мектеп әкімшілігі, оқу жылы ішінде педагогикалық үдерісті ұйымдастыру, сонымен қатар, орта білім беру ұйымының түріне қарамастан, білім алушылардың сабақтан тыс уақытта демалуы мен дамуы үшін қолайлы жағдайлар жасауы тиіс. Мектептегі үлгерімі төмен оқушылардың білімін ілгерілету жұмысын жоспарлауда психологиялық қызмет әкімшіліктің, сынып жетекшінің, педагогтер мен ата-аналардың іс-әрекетін үйлестіруі тиіс. Үлгерімі төмен оқушымен жұмыста педагогтер оқушы үлгерімінің төмендеу себебін анықтап, өз ұстанымдарын, әдістерін, құралдарын, сабақты ұйымдастыру түрлері мен мазмұнын қайта қарауы, әрбір сабақта оқушылардың білімі мен дағдыларындағы олқылықтардың орнын толықтыру, оның ішінде зерделенген материалды қайталау, бекіту жұмыстарын жүргізуі қажет. Осы жұмыстарды нәтижелі орындауда психологиялық қызмет мамандары оқушылардың когнитивтік саласына, мазасыздық деңгейіне, оқу уәждемесіне жүргізген диагностика қорытындысы үлкен маңызға ие. Диагностика қорытындысы оқушылармен жүргізілетін дамытушы (түзету) жұмыстың жоспарын жасақтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, психологиялық қызмет мамандары педагогтердің кәсіби шаршауының алдын алу, кәсіби уәждемені арттыру шараларын өткізеді және ата-аналар үшін білім беру ұйымына оң көзқарасты қалыптастырудың маңыздылығы туралы дәрістер, тренингтер, әңгімелер өткізеді және қажетті үлестірме материалдар: жадынамалар, буклеттер және т.б. дайындайды.

Психологиялық қызметтің тағы бір аясы – бастауыш, негізгі және жалпы орта білім

беру деңгейлерінде сабақтастықты қамтамасыз ету. Мысалы бесінші сынып білім алушылар үшін оқу материалының күрделенуіне, пәндік оқытудағы мұғалімдер құрамының өзгеруіне және оқу қызметіне қойылатын талаптардың артуына байланысты бейімделу кезеңі болып табылады. Бұл кезеңдегі қолдау жұмысының ұйымдастырылу сапасы оқушылардың эмоционалдық жағдайына, оқуға деген қызығушылығы мен ынтасына, сонымен бірге, мінез-құлқының өзгеруіне әсер етеді. Бұл жағдайда психологиялық қызмет мамандары мектеп басшысы алдында педагогтердің психологиялық-педагогикалық қолдау мәселесін көтереді.

Көптеген елдерде психологиялық қызмет баланы мектепке дейінгі жастан бастап мектеп бітіргенге дейін оқыту мен тәрбиелеудің бүкіл жүйесін қамтиды. Балаларды оқыту мен тәрбиелеуде психологияны практикалық қолданудың алғашқы қадамдары 19-20 ғасырлар тоғысында пайда болды және ол педологиямен байланысты болды. 60-жылдардың аяғында кеңестік мемлекет психологтардың мектеп жұмысына практикалық қатысу формаларын белсенді іздеуді қайта қолға алды. Бұл жеке тұлғаға, оның адамгершілік және шығармашылық әлеуетіне қойылатын талаптардың артуына және мектеп пен қоғамның қажеттіліктеріне байланысты болды. 1990 жылы халықтық білім беру мемлекеттік комитетінің «Білім беру жүйесіндегі психологиялық қызметі туралы ереже» оның мәртебесін, құрылымын, қызметкерлерінің құқықтары мен міндеттерін анықтайтын бұйрығы бекітілді. Осы ережеге сәйкес білім беру жүйесінде психологиялық қызметтің жұмыс істеу қажеттілігі әрбір оқушының жеке тұлғалық жеке ерекшеліктері мен өміріне шығармашылық қатынасын дамытуды қамтамасыз ету өзектілігімен айқындалды. Ал қазіргі таңда білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызмет әлеуметтік белсенді тұлғаны қалыптастыруға көмектесуде тәрбие жұмысының тиімділігін арттыруды талап етеді. Қызметтің мамандары баланың мүдделері мен оның жан-жақты және үйлесімді дамуын, сонымен бірге қауіпсіздігін қамтамасыз етуді басшылыққа алуға міндетті.

Қазақ ағартушысы Ы.Алтынсариннің: «Мұғалім болып әркімге жұмыс істей алу қиындау. Өйткені педагогтің жаны бай болуы керек және үлкен жауапкершілік, барынша жоғары кәсібилік қажет» - деген пікірі психологиялық қызметтің жұмысын көрсетеді.

Психологиялық қызмет мамандарының зияткерлік әлеуеті мен шығармашылық қабілетін арттыруда әдістемелік қолдау жұмысы:

- ғылыми әдістерді пайдаланудағы корпоративтік басқарудың заманауи әдіснамасын;
- озық тәжірибені трансферлеу дағдысын;
- педагогтердің жаңа білімді меңгеру бойынша құзіреттілігін арттыру секілді принциптерді негізге алады.

Осыған мысал ретінде «ӨРКЕН» балалардың әл-ауқатын арттыру ұлттық ғылыми-практикалық институты» КЕАҚ ұйымдастырған біліктілікті арттыру курстарын, семинарларын айтуға болады.

Білім беру ұйымының психологиялық қызметі мамандарының негізгі функционалдық міндеттері Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА ұсынған «Орта білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызмет ережесі» әдістемелік нұсқаулығында берілген. Сонымен қоса, осы әдістемелік нұсқаулықта психологиялық қызмет мамандарының өзара әрекеттесу алгоритмі де берілген, олар:

✓ білім беру процесіне қатысушылардың жеке әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық ерекшеліктерін бақылау;

✓ білім алушылардың автоматтандырылған деректер қорын (база) қалыптастыру;

✓ диагностикалық зерттеулерді талдау және шараларды әзірлеу;

а) психологиялық қызметтің әрбір маманы білім алушылар туралы жинақталған мәліметтерді жұмыс ерекшеліктеріне қарай талдайды;

ә) талдау нәтижелері аптасына бір рет өткізілетін психологиялық қызметтің алқалы отырысына ұсынылады.

✓ Іс-шараларды жүзеге асыру. Психологиялық қызмет отырыстарының қорытындысы оқу-тәрбие процесінің барлық қатысушыларының (пән мұғалімдері, қосымша білім беру педагогтері, ата-аналар) назарына жеткізіледі және ұсыным жасалады.

Психологиялық қызметтің жоспардан тыс жиналыстары білім беру процесіне қатысушылардың кез келгенінің, оның ішінде орта білім беру ұйымы әкімшілігінің өтініші

бойынша немесе ата-аналардың (оларды алмастыратын тұлғалардың) өтініші бойынша өткізіледі. Психологиялық қызметтің жоспардан тыс отырысының себебі білім алушының оқуы мен дамуына әсер ететін жаңа жағдайлардың анықталуы немесе пайда болуы, оның психологиялық немесе әлеуметтік жағдайының өзгеруі болуы мүмкін. Мамандар мен ата-аналар сұраныстарының сипаты әртүрлі болуы мүмкін, бірақ кез келген жағдайда олар білім алушының (дамытудағы, оқудағы және әлеуметтенудегі) немесе мұғалімнің, ата-ананың баламен қарым-қатынасындағы проблемаларын көрсетеді.

Баланы оқыту мен тәрбиелеудегі анықталған проблемаларды жою жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру, және білім алушыны қолдауда жеке психологиялық-педагогикалық бағдарлама жоспарын жасау - психологиялық қызметтің жоспардан тыс отырысының бағыты болып табылады. Осы тұста білім беру ұйымының психологиялық қызметінен талап етіліп тағы бір мәселе – ол баланы жәбірлеудің профилактикасын жүргізу, білім беру процесіне қатысушылардың құқықтары мен мүдделерін құрметтеуді, баланы жәбірлеуге нөлдік төзімділік мәдениетін қалыптастыруға бағытталған білім беру ортасында жағдай жасау. Бұл жұмысты ұйымдастыруда білім беру ұйымдарының психологиялық қызметі Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларын бекіту туралы ҚР Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығын басшылыққа алады.

Баяндаманы қорытындылай келе білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызмет қазіргі таңда қажетті заңнамалық құжаттармен қамтамасыз етілген, бірақ бұл құжаттарға сәйкес жасалған жұмыстарды тіркеу, есебін жүргізу бойынша толықтыруларды қажет етеді. Мысалы ҚР Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі № 92 бұйрығында білім беру ұйымында психологиялық-педагогикалық қолдау қызметтің жұмысын үйлестіруді директордың орынбасары іске асырады, ал жылдық жұмыс жоспарын басшы бекітеді делінген, бірақ ҚР Білім және ғылым министрінің №130 бұйрығында педагог-психологтің жылдық жұмыс жоспарының нысаны ғана берілген. Ал психологиялық қызметтің жұмыс жомпарының нысаны берілмеген. Осы жағдайға байланысты білім беру ұйымында психологиялық қызметті үйлестіруде көптеген қиындықтар орын алады. Сол себепті психологиялық қызметті басқару және үйлестіру жұмысын жүргізуге бағытталған нақты нысандарын жасақтап және ҚР Білім және ғылым министрінің №130 бұйрығына ендіру ұсынылады.

Қазіргі заман талабына сай білім беру жүйесі тек академиялық білім берумен шектелмей, тұлғаның психологиялық саулығын қамтамасыз етуге ерекше мән беруде. Психологиялық қызметтің тиімді ұйымдастырылуы – оқу-тәрбие жұмысының сапасын арттырудың маңызды факторы болып табылады. Осы орайда педагогтердің кәсіби біліктілігін үздіксіз арттырып, психологиялық қызметтің сапасын көтеру – басты міндеттердің бірі болып қала береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Понятие о психологической службе Мадалиева З.Б. Лекция 5., Модуль и Основы профессиональной деятельности. Казахский Национальный университет им. Аль-фараби.
2. Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2025 жылғы 29 сәуірдегі «Білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің жұмыс істеу қағидаларын бекіту туралы» №92 бұйрығы.
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім Академиясы «Орта білім беру ұйымдарындағы психологиялық қызмет ЕРЕЖЕСІ».
4. Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрінің 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 бұйрығы.

ҚАУІП СИГНАЛЫ: БАЛАНЫҢ ҮНСІЗ ДАБЫЛЫ

Киясова Молдир Жанбырбаевна

*Шымкент қаласы білім басқармасының
«Психологиялық қолдау орталығы» КММ
Шымкент қ., Қазақстан*

Түйіндеме

Бұл мақалада баланың психоэмоционалдық күйінің бұзылуын білдіретін үнсіздік феномені зерттеледі. Әсіресе, суицидтік мінез-құлықтың алдын алуда баланың «үнсіз дабылы» ретінде көрініс табатын бейвербалды және мінез-құлықтық белгілеріне назар аударылады. Жасөспірімдер арасындағы жасырын күйзеліс, әлеуметтену дағдарысы, ішкі жанайқайы - дер кезінде байқауды қажет ететін елеулі дабылдар болып табылады. Мақалада педагог-психологтың, ата-ананың және мектеп ұжымының рөлі ғылыми негізде сипатталады.

Түйін сөздер: психологиялық тұрақсыздық, отбасылық дисфункция, әлеуметтік қысым, үнсіз дабыл, суицидтық әрекет, эмоционалды тұйықталу, ішкі жанжал, сенімді атмосфера, психопрофилактикалық жұмыстар.

Резюме

В данной статье исследуется феномен молчания, выражающий расстройство психоэмоционального состояния ребенка. Особое внимание было уделено невербальным и поведенческим признакам, которые проявляются как «тихая тревога» ребенка в профилактике суицидального поведения. Скрытый стресс среди подростков, кризис социализации, внутренние переживания - серьезные тревоги, требующие своевременного наблюдения. В статье на научной основе описывается роль педагога-психолога, родителей и школьного коллектива.

Ключевые слова: психологическая нестабильность, семейная дисфункция, социальное давление, тихая тревога, суицидальные действия, эмоциональная замкнутость, внутренний конфликт, доверительная атмосфера, психопрофилактические работы.

Summary

This article explores the phenomenon of silence, which is a manifestation of a child's emotional distress. It focuses on the non-verbal and behavioral cues that contribute to the «quiet anxiety» of children in the prevention of suicidal behavior. The article highlights the hidden stress among adolescents, the crisis of socialization, and the internal struggles that require timely intervention. It also provides a scientific framework for understanding the role of educators, parents, and school communities in addressing these challenges.

Keywords: psychological instability, family dysfunction, social pressure, quiet anxiety, suicidal actions, emotional isolation, internal conflict, trusting atmosphere, and psychoprophylactic work.

Тұрақты дамитын және бәсекелесуге қабілетті мемлекет құра отырып, Қазақстан Республикасында балалар өмірінің сапасын қамтамасыз ету бойынша жұмыстар үнемі жүргізілуде. Балалыққа қатысты саясаттың тиімділігін арттыру мақсатымен соңғы жылдары Қазақстан Республикасы балалар құқығын қорғайтын халықаралық ұйымдармен қызметтестік тәртіпте жұмыс атқарып жатыр [1].

Қазіргі қоғамдағы психологиялық тұрақсыздық, ақпараттық жүктеме, отбасылық дисфункция және әлеуметтік қысым баланың ішкі күйіне тікелей әсер етуде. Әсіресе жасөспірім кезеңінде балалар өз сезімін ашық білдіре алмауы мүмкін. Бұл жағдайда олар

үнсіздікпен өз жанайқайын жеткізеді, яғни, бұл бала тарапынан көмекті қажет ететін үнсіз дабыл.

Жасөспірімдердің суицидтік әрекеттерінің көпшілігі алдын ала эмоционалды және мінез-құлықтық өзгерістермен қатар жүреді. Бірақ оларды дер кезінде байқамау немесе елеусіз қалдыру үлкен қайғыға әкелуі мүмкін. Сондықтан да, баланың әрбір әрекеті мен үнсіздігіне «қауіп дабылы» ретінде қарау қажет.

Ендеше, бала үнсіздігінің психологиялық мәніне тоқталар болсақ.

Психологияда үнсіздік - бұл тек вербалды коммуникацияның болмауы ғана емес, сонымен қатар ішкі қарсылықтың, қорқыныштың, сенімсіздіктің көрінісі. Балалар мен жасөспірімдерде үнсіздік мынадай себептерге байланысты туындайды:

- Эмоционалды тұйықталу: бала өз сезімдерін айтуға қорқады немесе қажет деп таппайды;
- Жан айқайына жауап болмауы: бұған дейінгі шағымдарына мән берілмеген;
- Сенімді қарым-қатынас болмауы: ата-анамен, мұғаліммен психологиялық байланыс жоқ;
- Ішкі жанжал: өзін-өзі қабылдай алмау, күйзеліс, жарақаттық тәжірибе.

Л. С. Выготскийдің пікірінше, баланың ішкі жан дүниесі мен сыртқы мінез-құлқы арасында тығыз байланыс бар. Демек, баланың «үнсіз қалуы» - бұл оның жан айқайының сыртқы көрінісі.

Бала дамуына көптеген факторлар әсер етеді. Себебі оның дамуы - күрделі процесс. Баланың дамуына табиғи және әлеуметтік орта ықпал жасайды. Некелік-отбасылық қатынас адамзаттың өзара қарым-қатынасында жетекші маңызға ие. Отбасы - қоғамның маңызды бір бөлшегі. Тәжірибеге қарағанда, баланың психологиялық тұрғыдан қалыпты дамуы отбасында дұрыс қарым-қатынастың болуына, отбасы мүшелерінің бірін-бірі ұнатуына, құрметтеуіне, отбасында еңбектің дұрыс жолға қойылуына байланысты екенін көрсетеді.

Мұндай ортада бала көңілді әрі қалыпты өсіп дамиды. Кейде толық отбасының өзі баланың дұрыс қалыптасуына негіз бола бермейді. Балалар бірдей биологиялық, психологиялық заңдылық бойынша дамиды. Демек, отбасы өсіп келе жатқан тұлғаны қалыптастырады немесе бұзады, оның мүшелерінің психикалық денсаулығының нығайып немесе нашарлауы отбасы билігінде. Отбасы қауіпсіздік, бақыт, өзін қалыптастыруды құрылымдаушы. Идентификацияның шекарасын көрсетіп, тұлғада «Мен» бейнесінің пайда болуын қамтамасыз етеді [2].

Жасөспірімдерді суицидке апаратын жасырын белгілерді жіктеу де аса маңызды.

Жасөспірімдердің суицидтік әрекеттері көбіне тікелей емес, жасырын психологиялық дабылдар арқылы байқалады. Соның ішінде:

- Қоғамнан оқшаулану, жалғыздықты жиі таңдау;
- Көңіл-күйдің тұрақсыздығы, себепсіз жылау, тітіркену;
- Бұрын ұнатқан істерге қызығушылықтың жоғалуы;
- Өзін кінәлі сезіну, «ешкімге керек емеспін» деген сөздер;
- Өлім тақырыбында жиі ой қозғау, жазбалар қалдыру;
- Ұйқы мен тамақ режимінің бұзылуы;
- Өз денесіне зақым келтіру (селф-харм) [3].

Мұндай симптомдарды ерте кезеңде байқап, психолог пен отбасының бірлескен қолдауы ғана ауыр салдардың алдын ала алады.

Мектептегі жасөспірімдермен түзету-түсіндіру жұмыстарын жүргізуде педагог-психологтың рөлі зор екендігін естен шығармаған жөн.

Мектептегі педагог-психолог – баланың психоэмоционалды жағдайын бақылайтын, оның бейімделуін қамтамасыз ететін басты тұлға. Психолог келесі әрекеттерді ұйымдастыруы тиіс:

* Психологиялық диагностика арқылы күйзеліс деңгейін анықтау (мысалы: Бек шкаласы, Люшер тесті (түстердің сипаттамалары, М.Люшердің айтуы бойынша, 4 негізгі және 4 қосымша түстерді қамтиды. Негізгі түстер: көк - тыныштықты, қанағаттануды білдіреді; көк-жасыл - сенімділік сезімі, табандылық, кейде қыңырлық; қызғылт сары-қызыл - ерікті күш-жігердің, агрессивтіліктің, шабуылдау тенденцияларының, қозудың күшін

бейнелейді; ашық сары - белсенділік, қарым-қатынасқа ұмтылу, экспансивтілік, көңілділік. Қосымша түстер: күлгін; қоңыр; қара; сұр);

- * Қауіп тобындағы оқушылардың жеке картасын жүргізу;
- * Психопрофилактикалық жұмыстар (сенім телефондары, психологиялық кеңес беру);
- * Арт-терапия, релаксациялық жаттығулар, эмоция мен жұмыс тренингтері;
- * Ата-аналар мен педагогтарға арналған семинарлар ұйымдастыру [4].

Әрине, жасөспірімдерді күйзелістен құтқаруда ата-ана мен мұғалімдердің ролін ескере отырып, оларға арналған бірқатар ұсыныстарды келтіре кеткенді жөн көрдік.

Баланың психологиялық қауіп дабылына жауап беру үшін отбасы мен мұғалім келесі қағидаларды ұстануы қажет:

- Тыңдай білу және сөзін бөлмеу;
- Сынға алмау, салыстырмау, бағаламау;
- Сезімін тану және қолдау көрсету («Сен қазір мазасызданып тұрған сияқтысың»);
- Сенімді атмосфера құру (қорықпай айтуға болатын кеңістік);
- Қайталанатын өзгерістерге назар аудару (мінез-құлық, денсаулық, оқуға деген ынта т.б.);

- Тұрақты болу;
- Балаңызға стресті басқарудың жолдарын үйрету;
- Салауатты өмір салтын қалыптастыру;
- Тәуелсіздік үшін мүмкіндіктер беру;
- Балаңызды жаңа дағдыларды дамытуға ынталандыру;
- Үлгі болу. Егер Сіз белгілі мәселелермен күресіп жатсаңыз, өзіңіздің беделіңізді жақсарту үшін қадамдар жасаңыз, сонда Сіз балаңыз үшін жақсы үлгі бола аласыз [5].

Қорыта айтқанда, баланың үнсіздігі - кездейсоқ құбылыс емес. Ол - ішкі күйзелістің, жан ауырсынуының айғағы. Сондықтан әрбір ата-ана, мұғалім және психолог баланың сырттай байқалмайтын «үнсіз дабылын» дер кезінде тануға, естуге және қолдау көрсетуге дайын болуы тиіс. Психологиялық қауіптің алдын алу - тек кәсіби міндет емес, бұл - ортақ адамгершілік жауапкершілік.

Пайдаланылған әдебиеттер мен дереккөздер:

1. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. Балалар суицидінің алдын алу бойынша әдістемелік нұсқаулықтар, 2023.
2. Выготский Л. С. «Педология и психология». - Москва, 1996.
3. Бек А. «Когнитивная терапия депрессии». - Санкт-Петербург, 2005.
4. Дерекбай Ж. «Жасөспірімдердің психологиялық қауіп факторлары», Алматы, 2022.
5. American Psychological Association (APA). Youth Suicide Prevention Guidelines, 2021.

**ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР МЕН «АДАЛ АЗАМАТ» МОДЕЛІН ОҚУ
ПӘНДЕРІНІҢ МАЗМҰНЫНА ЕНГІЗУ:
«ALPAMYUS SCHOOL» МЕКТЕБІНІҢ ТӘЖІРИБЕСІНЕН**

Оспан Рамазан Жаншәріпұлы

Директордың FӘЖ бойынша орынбасары, Alpatys School, Астана қаласы

Иманбекова Эльмира Куатбековна

Директордың TЖ бойынша орынбасары, Alpatys School, Астана қаласы

«Жан-дүниесі таза адам қайырымды, мейірімді болады. Қолы таза адам жемқорлыққа бармайды, адал болады. Асыл қасиеттерді бойына сіңірген нағыз адал азаматтар Әділетті Қазақстанның тірегі болатыны сөзсіз», - деп Мемлекет басшысы атап өтті. Оқу-ағарту Министрлігі енгізген «Адал Азамат» бағдарламасы бірыңғай дүниетанымдық және тәрбиелік кеңістік құруға бағытталған.

2024 жылдан бастап «Alpatys School» мектебі бірыңғай «Адал Азамат» бағдарламасын жүйелі түрде оқу-тәрбие процесіне енгізе бастады. Ұлттық құндылықтарды оқу процесіне кіріктірудің нақты тетіктерін қарастыра бастады.

Алдымызға тек қана пәндік білім берумен шектелмей, қалыптасқан азаматтық және рухани қасиеттері толыққан біртұтас тұлға қалыптастыру мақсаты қойылды.

2025 жылдың педагогтердің тамыз конференциясындағы өзінің сөзінде еліміздің Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев «Өскелең ұрпақты білімпаздыққа баулу қаншалықты маңызды болса, оларға дұрыс жол көрсету, бағдар беру де соншалықты маңызды», - деп жауапты азамат тәрбиелеу ісіндегі мектептің ролін ерекеше атап өтті. Қазіргі мектеп алдында тұрған басты мақсат – саналы, жауапты, адал азамат қалыптастыру үшін тәрбие беру мазмұнын жаңарту, оны ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтармен үйлестіру. «Адал Азамат» тұжырымдамасы адалдықты, жауапкершілікті, еңбекқорлықты, ұлтжандылықты және саналы азаматтық ұстанымды қалыптастыратын кіріктірілген тәрбие моделі болып табылады.

Алпамыс мектебі мұғалімдерінің маңызды міндеті – іс-шаралар тізбегін жай ғана орындау емес, «Ұлттық мүдде», «Ар» және «Ұмтылыс» құндылықтарын күнделікті мектеп қызметіне терең кіріктіру болды. Бағдарламаның соңғы екі жылда мектептің оқу-тәрбие жұмысына енгізудің талдауы білім беру ұйымының басқарушылық үш деңгейінде жүзеге асатынын көрсетті:

1. Құндылықтардың сабақ мазмұнына кіріктірілуі. Сабақ жоспарына «Құндылық бөлігі» алгоритмі енгізілді. Қоғамдық-гуманитарлық және жаратылыстану-математикалық бағыт педагогтері сабақ мазмұнына Абай, Шәкәрім мен Ыбырай Алтынсарин мұрасына негізделген кейстер енгізеді. Мысалы, география сабағында туған өлкені оқу арқылы «Ұлттық қызығушылық» құндылығы, отандық ғалымдардың жетістіктері арқылы физика мен математика сабақтарында «Ұмтылыс» құндылығы қалыптасады.

«Адал Азамат» құндылықтарын оқыту пәндерінің мазмұнына енгізу келесі қағидаттарды қолдану арқылы жүзеге асады:

құндылықтарды пәннің тақырыптары мен тарауларына кіріктіру;
белсенді әдіс-тәсілдерді қолдану (жобалар, кейстер, пікірталас, зерттеу жұмыстары);
адалдықты, құрметті, ынтымақтастық пен жауапкершілікті қолдайтын оқыту ортасын құру;

талдау, талқылау мен практикалық тапсырмалар арқылы оқушылардың жеке тәжірибесін қалыптастыру.

Құндылықтарды енгізу тетіктері:

1. Оқу материалының мазмұны арқылы:

- тарих, Қазақстан тарихы, музыка – ұлттық-тарихи және мәдени дерек;
- география – экологиялық, әлеуметтік және экономикалық тақырыптар;
- математика және жаратылыстану – өмірлік жағдаяттар және практикалық мысалдар,

қолданбалы есептер.

2. Педагогикалық технологиялар арқылы:

- Кейстер мен проблемалық тапсырмалар;
- Жобалық және зерттеушілік қызмет;
- Пікірталас, дебаттар, ұжымдық талдау;
- Түпнұсқалар мен мәліметтерді талдау.

3. Оқыту тапсырмалары арқылы:

- Ис-әрекеттер мен оқиғаларды адамгершілік тұрғысынан бағалау;
- Әлеуметтік жауапты шешім қабылдау;
- Бірлескен жұмыс, негіздеме, өзін-өзі бағалау.

4. Сабақтың білім беру ортасы арқылы:

- Академиялық адалдық;
- Ізетті сұхбат;
- Нәтиже үшін жауапкершілік;
- Ұлттық және мәдени бірегейлік.

Нәпдік тәжірибе мен практикалық кейстер

Мәтін	Сыныптар	«Адал Азамат» құндылықтары	Практикалық тапсырмалар үлгісі
Ағылшын тілі	3–10	Адалдық, жауапкершілік, құрмет, ынтымақтастық, ұлтжандылық	Мектеп ережесін талқылау және «A good student» тізімін құру, өз пікірін топта дәлелдеу
Тарих	5–11	ұлтжандылық, әділдік, адалдық, жауапкершілік	«Алап» партиясының бағдарламасын этика жағынан талдау: әр топтағы тұрғындардың ролі мен кәсіпкерлердің адалдығы
Қазақстан тарихы	5–9	Ұлтжандылық, азаматтық көзқарас, еңбекқорлық, адалдық	«Филпбоун» тапсырмасы: Сырым Датұлы көтерілісінің себептері мен салдары, әділдік үшін жауапкершілікті қалыптастыру
География	9	Ұлтжандылық, жауапкершілік, ынтымақтастық, құрмет	Талдықөл көліне антропогенді факторлардың әсерін зерттеу, калпына келтіру және ландшафты дизайн жобаларын әзірлеу
Математика, жаратылыстану	1–4	Жауапкершілік, еңбекқорлық, шынайылық, әділдік,	«Салауатты өмір салтының» бюджетін құрастыру, есептеулер, депсаулықтың маңызын талқылау және қаржыны тиімді бөлу
Музыка	2–6	Шынайылық, құрмет, ынтымақтастық, еңбекқорлық, ұлтжандылық	Қазақ халық әндерін ұжыммен орындау, мағынасын талдау, рөлдерін бөлу, өзін бағалау және бір-бірін бағалау

Құндылықтарға бағытталған сабақтардың педагогикалық тиімділігі мен нәтижелігі:

- Саналы азаматтық көзқарастың қалыптасуы;
- Оқушылар оқу және қоғамдық өмірге белсенді қатысуын дамытады;
- Академиялық адалдық пен тәртіп күшейеді;
- Ынтамақтастық пен дәлелді диалог дағдылары дамиды;
- Туған елге деген ұлтжандылық көзқарас пен ұлттық мәдениетке деген құрмет

нығаяды;

- Білімді жай сiңiруден құндылықтарға бағытталған қызметке ауысу.

2. Жобалық қызмет бірегейліктің құралы ретінде.

Бағдарламаның тұжырымдамасына сәйкес жүйелі кешенді жұмыс жүргізілуде, мектептің ерекшелігі мен мүмкіндіктеріне орай оқушылардың ұлттық құндылықтар туралы білімдерін тереңдететін және ұлғайтатын тәрбиелік жобалар іске асуда. 2025-2026 оқу жылында белсенді жұмыс түрлеріне басымдылық берілді. Бағдарлама аясында келесі жобалар жүзеге асырылды:

«Күй күмбірі» жобасы – оқыту тілі мен ұлтына қарамай 5–6-сыныптарда міндетті түрде домбыра сабағын енгізу арқылы ұлттық мәдениет пен халықтың музыкалық мұрасын насихаттау. Оқушылар қазіргі заманда халық музыкасының өскелең ұрпақтың өз-өзін тануына әсерінің маңыздылығын жақсы түсінеді. Осы құндылықтарды түсіну оқушыларды мақсатшыл, өзінің біліміне деген жауапкершілікті арттырады.

«Үнемді тұтыну» жобасы суды, электр қуатын және азық-түлікті үнемді пайдалануды қалыптастыратын іс-шаралар арқылы жүзеге асырылып, жобалық қызмет арқылы практикалық сипатқа ие болды, соңғы екі жылда жобалық қызметтің нәтижелері ашық мектепшілік ғылыми идеялар жәрмеңкесінде көрсетілуде. Бұл жоба мектептің БҰҰ-ның жаһандық келісімшартқа қосылу аясында біздің адам құқығын сақтау, қоршаған ортаны қорғау, әлеуметтік әділдікті сақтау және жемқорлықпен күресу қағидаттарына адалдығымыздың көрнісі. Біздің мақсатымыз – оқушыларымыздың жаһандық ойлауын дамыту, көшбасшылықты дамыту және азаматтық жауапкершілікті нығайту.

Мектебімізде «Ұлттық ойын – ұлт қазынасы» жобасының өзіндік орны айшықтала бастады. Соңғы екі жылда 1-11-сыныптар арасында дәстүрлі ұлттық ойындар мен спортты насихаттау мақсатында мектепшілік «Alpamys Nomad Games» (Көшпенділер ойыны) күрес, арқан тарту, садақ ату сияқты ұлттық ойын түрлері ресми сайтымыздағы жариялымдарда көрсетілгендей, ұжымдық рухты дамыту және мәдени мұраны білуге бағытталған.

Екінші жыл «Smart Bala», «Шабыт», «Еңбегі адал – жас өрен» тәрізді жобаларымыз мектебіміздің бүгінгі талаптарға сай жоғары технологиялық құралдармен жабдықталған зерттеу орталығы ALPAMYS HUB арқылы жүзеге асуда, бұл негізгі және қосымша білім беруді кіріктіруге қолайлы жағдай туғызады, оқушылардың ғылымның, техника мен шығармашылықтың түрлі салаларында әлеуетін ашуға мүмкіндік туғызады. Бұл жерде оқушылар өздерінің жобалық қызметінің дағдыларын дамытады, бірлесе жұмыс істеуге үйренеді және өнертапқыштық міндеттерді шешу үшін креативті ойлауды қолдануға үйренеді.

Балаларға арналған технопарк жұмысында жасанды интеллекті (ЖИ) енгізу және қолдану оқытудың мүмкіндіктерін біршама кеңейтеді, процесті тиімді әрі оқушылар үшін қызықты етеді, инженерлік қызметтің жаңа талаптарына дайындайды.

«Ұлттық мектеп лигасы» жобасы: мәдени кодты нығайту тәсілі ретінде ұлттық спорт түрлерін (тоғызқұмалақ, асық ату) дамыту .

«Оқуға құштар мектеп» жобасы: «Адал азамат» этикалық нормаларын қалыптастыратын қазақ әдебиеті шығармаларын талқылау.

«Дебат» жобасы. TEDxAS: оқушылар қоғамдағы өзекті проблемаларды талқылау арқылы дәлелді түрде ұлттық мүддені қорғауға үйренеді.

3. Ата-аналар қауымдастығымен өзара байланыс

Құндылықтарды ыңғайлы енгізудің негізгі тетігі ата-аналар қауымдастығын тарту болды. Біз «ата-аналарға лекция» форматынан бас тартып, бірлескен волонтерлік және әлеуметтік бастамаларға басымдылық бердік. Ата-аналарды педагогикалық қолдау

орталығының жұмысы аясында ата-аналар ұрпақтар сабақтастығын нығайтатын өздерінің отбасылық дәстүрі туралы кездесулер өткізеді.

«Біртұтас тәрбие» бағдарламасы 2026 жылы оқытудың қосымшасы емес, Қазақстанның болашақ азаматын қалыптастыратын іргетас. Басқарушылық тәжірибе көрсеткендей, мектепте ұлттық бірегейлікті қалыптастыратын құндылықтар ұран түрінде емес, жанды дамытушы ортаны құру арқылы нақты істер, жобалар мен әрекеттердің өміршендігінің айғағы.

Ұсынылған тәжірибе «Адал Азамат» моделі мен ұлттық құндылықтарды оқу пәндеріне жүйелі кіріктіру саналы шешімдер қабылдайтын, қоғам өміріне белсенді қатысатын жауапты, әділ, еңбекқор және ұлтжанды оқушыларды тәрбиелеуге мүмкіндік туғызады. Қазақстанның жаңа мектебінің алдында тұрған тәрбиелік мақсаттарды жүзеге асыруда «Alramys School» мектебінің тәжірибесі басқа білім беру ұйымдарының тәжірибесінде бейімделіп, қолданысқа ие бола алады.

Директордың ҒӘЖ бойынша орынбасары Оспан Рамазан Жаншәріпұлы
Директордың ТЖ бойынша орынбасары Иманбекова Эльмира Куатбековна

Пайдалынған әдебиеттер:

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Білім келешегі: адал азамат, кәсіби маман» тақырыбындағы тамыз конференциясының пленарлық отырысында сөйлеген сөзі. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-bilim-keleshegi-adal-azamat-kasibi-maman-takyrybyndagy-tamyz-konferenciya-synyn-plenarlyk-otyrysynda-soy-legen-sozi-1571340>

2. «2025-2026 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде білім беру процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы» әдістемелік нұсқау хат. <https://www.uba.edu.kz/storage/app/media/77777%20KZ%20%20KZ.pdf>

3. «Адал азамат» бағдарламасының ұлттық құндылықтарды оқу пәндерінің (Қазақстан тарихы, ағылшын тілі, математика, география, тарих, жаратылыстану, музыка) мазмұнына енгізу бойынша мектептің пән мұғалімдерінің талдамалық есептері.

4. Мектептің 2025-2026 оқу жылының 2025-2026 оқу жылының бірінші жартыжылдығындағы оқу-тәрбие жұмысы туралы талдамалық есептері.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ДАМУ

Жантлесов Фархад Орынбаевич

*Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Төменарық ауылы,
А.Д.Романов атындағы № 53 орта мектебі,
математика және геометрия
пәні мұғалімі*

Аннотация

Бұл мақалада математика сабақтарында оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың маңызы, оны қалыптастырудың тиімді әдіс-тәсілдері мен педагогикалық шарттары қарастырылады. Функционалдық сауаттылық оқушылардың алған білімдерін өмірлік жағдаяттарда қолдана алу қабілетін арттыруға бағытталған. Зерттеу барысында практикалық бағыттағы тапсырмалардың, өмірмен байланысты есептердің және оқытудың белсенді әдістерінің рөлі айқындалады.

Түйін сөздер: функционалдық сауаттылық, математика сабағы, өмірлік жағдаяттар, құзыреттілік, білім сапасы.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқушыларды тек теориялық біліммен қаруландыру ғана емес, сонымен қатар сол білімді күнделікті өмірде тиімді қолдана алатын тұлға қалыптастыру. Осы тұрғыда функционалдық сауаттылықты дамыту мәселесі өзекті болып табылады. Әсіресе математика пәні функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда ерекше орын алады, себебі математика логикалық ойлауды, талдауды, есептеуді және шешім қабылдауды талап етеді.

Қазақстан Республикасының білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында функционалдық сауаттылық оқыту нәтижесінің негізгі көрсеткіші ретінде қарастырылады. Сондықтан математика сабақтарында оқытудың жаңа тәсілдерін қолдану қажеттілігі туындайды.

Ғылым мен техниканың даму деңгейі әрбір оқушыда сапалы және терең білім іскерлігінің болуын, олардың шығармашылық пен жұмыс істеуін, ойлауға қабілетті болуын етеді. Математика пәнін оқыту процесінің негізгі мақсаты – арнайы педагогикалық әдістермен мақсатты жүйелі түрде пайдаланып оқушылардың интеллектісін, шығармашылық ойлауын, ғылыми көзқарасы мен белсенділігін қалыптастыру, өз бетімен білім алу дағдыларын дамыту болып табылады. Оқушылардың өз бетімен жұмысын қалыптастыру – оқушының пәнге деген қызығушылығынан және қажеттілігінен туады.

Оқу – тәрбие үрдісін ұйымшылдықпен жүргізуде оқытушы басты тұлға. Осындай талапқа сай қызмет істеу үшін оқушылардың оқуға деген белсенділігін арттыру жолдарын ұтымды ұйымдастыру үшін мұғалімнің өзінің теориялық және әдістемелік білімін ұдайы толықтырып, психология мен педагогикалық ғылымдарды толық меңгеріп, ондағы ғылыми жаңалықтарды және озық тәжірибелерді үнемі пайдаланып отыруы тиіс. Сонда ғана оқушылардың білімге деген белсенділігін арттыруда мұғалімнің қызметі жемісті болады, оқу – тәрбие жұмысының нәтижесі бүгінгі күннің көтеріңкі талабына үн қосады. Оқушылардың оқу процесіндегі белсенділігін арттырудағы, функционалдық сауаттылықтың дамуындағы мұғалімнің үздіксізденуі – бүгінгі күннің негізгі талабы.

Функционалдық сауаттылық – адамның әлеуметтік, мәдени, экономикалық және саяси өмірге белсенді қатысуы үшін қажетті білім, білік және дағдыларды тиімді пайдалана алу қабілеті. Математикалық функционалдық сауаттылық дегеніміз – математикалық білімді өмірлік жағдайларда қолдана алу, мәселені математикалық модельдеу арқылы шешу, алынған нәтижені түсіндіру және бағалау.

Математика сабағында функционалдық сауаттылықты дамытудың жолдары

1. Өмірмен байланысты тапсырмалар беру

Математика сабақтарында күнделікті өмірден алынған есептерді қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырады. Мысалы, қаржылық сауаттылыққа бағытталған

есептер, уақытты жоспарлау, қашықтық пен жылдамдықты есептеу, пайыздық есептер.

2. Проблемалық оқыту әдісі

Проблемалық жағдай туғызу арқылы оқушыны өз бетімен ойлануға, талдауға және шешім қабылдауға үйрету функционалдық сауаттылықтың дамуына ықпал етеді.

3. Топтық және жобалық жұмыстар

Топта жұмыс жасау барысында оқушылар өз ойларын дәлелдеуге, пікір алмасуға және бірлесіп шешім табуға үйренеді. Жобалық жұмыстар математикалық білімді практикада қолдануға мүмкіндік береді.

4. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану

Электрондық ресурстар, интерактивті тапсырмалар, онлайн платформалар оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, функционалдық дағдыларын дамытады.

Функционалдық сауаттылықты дамытуда мұғалім бағыттаушы, ұйымдастырушы рөл атқарады. Мұғалім оқушының өздігінен білім алуына жағдай жасап, нақты өмірлік мәселелерді шешуге бағытталған тапсырмалар ұсынуы қажет.

Қорытындылай келе, математика сабақтарында функционалдық сауаттылықты дамыту – білім сапасын арттырудың маңызды шарты. Өмірмен байланысты, практикалық бағыттағы тапсырмалар мен оқытудың заманауи әдістерін қолдану арқылы оқушылардың математикалық білімді қолдану қабілеті қалыптасады. Бұл өз кезегінде бәсекеге қабілетті, ойлай алатын, функционалды сауатты тұлға тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Калимарданова, Г.Д., & Жумагулова, Р.Д. Математика сабағында оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру (инновациялық технологиялар мен оқу әдістері). Алтынсарин педагогикалық оқулары материалдары (2024).

2. Математикалық сауаттылықтың элективтік курсының әдістемесі — жоғары сынып оқушылары үшін арнайы курс нұсқаулығы (электронды материалдар түрінде)

3. Жанасбаева Ұ.Б, Жанасбаев Ж.Б. «Логикалық және комбинаторикалық есептер» оқу-әдістемелік құрал, Алматы 2019, ИП Филиппев баспасы.

APPLICATION OF FLIPPED CLASSROOM METOD FOR STUDENTS

Pachshenko G.N.

*candidate of technical sciences, associate professor
International information technologies university, Almaty, Kazakhstan***Abstract**

Currently, the flipped classroom model is being actively integrated into the education system, which is leading to significant changes in the practice of teaching. The article reviewed the literature on the use of flipped classroom in universities. The results of abrotation the flipped classroom method in teaching the course “Introduction to Programming” for first-year bachelor students at International Information Technologies University are also provided. Research has shown that the use of inverted classrooms during the course is recommended to increase student engagement, academic achievement, understanding and achievement, as well as other learning outcomes. Recommendations for flipped classroom developers when teaching selected courses were presented, and others provided important ideas for future research on the use of flipped classroom.

Keywords: teaching strategies, flipped classroom, improving classroom teaching, team-based learning, mixed methods, classroom management, learning effectiveness

Introduction

Education needs to take into account the need for more effective and engaging teaching strategies in educational institutions, and it is necessary to combine traditional and innovative methods to optimize student learning outcomes. To meet this educational need, new approaches to learning are being used, such as mixed online and offline methods and flipped classroom.

The flipped classroom method changes the traditional format of classroom lectures and homework assignments outside the classroom. An interactive classroom is an approach to learning in which students study basic material at home, often using online resources and pre-prepared lectures, and then participate in active learning and problem solving during the lesson.

The data obtained on the application of new methods in education indicate a significant improvement in students’ academic achievements and provides a higher level of student satisfaction compared to traditional teaching methods. In addition, the flipped classroom method used in conjunction with team-based learning demonstrated a marked improvement in learning outcomes in subsequent related courses and disciplines.

Review of articles

A review of scientific articles devoted to the inverted classroom methodology shows that students whose classes used the inverted classroom methodology felt more involved in the learning process [1]. The results also indicate that students’ grades and active participation in classes really improve when teachers use an inverted classroom teaching strategy [2].

Some scientific articles provide examples of comparing the results of control and experimental groups of students using the flipped classroom method [3, 4]. The purpose of the research was to study the impact of the implementation of the flipped classroom model on the learning outcomes of students in the course. A quasi-experimental study was used, supplemented by questionnaires and semi-structured interviews [5]. During the interviews, it was found that the students of the experimental group liked the flipped classroom teaching method, as this approach promoted greater interaction between teachers and students, and the classes were lively, interesting and included the study of practical applications in everyday life, which significantly improved their learning outcomes. The use of flipped classroom in education provides a different approach to learning skills.

New approaches to classroom teaching eliminate the traditional broadcast lecture and replace

it with active classroom assignments and work before/after the lesson. Despite the popularity of these approaches in the media, there is very little evidence of effectiveness or consistency in understanding what an inverted class really is [6]. The scientific articles under consideration provide theoretical arguments in favor of the fact that alternative approaches can increase student motivation and help manage cognitive load. Also, the authors of scientific studies on the effectiveness of the flipped classroom method call for more specific studies on the effectiveness of an alternative approach in the classroom.

Formulation of the problem:

The flipped classroom aims to eliminate the limitations of traditional lecture-based learning by shifting the focus from passive information acquisition to active learning and application in practice. The task that was set was how to create a more exciting and effective learning process in which students actively accumulate knowledge and develop higher-order thinking skills and experimentally prove the effectiveness of using the flipped classroom method.

Methods

First-year bachelor students who studied the course “Introduction to Programming» at International Information Technologies University in the academic year 2023-2024 were identified as a control group (n = 680 students), and students of the academic year 2024-2025 were selected as an experimental group (n = 578 students). The control group was trained in traditional teaching methods. The experimental group used integrated learning models using flipped classroom and team-based learning methods for problem solving and joint projects [7-11]. At the end of the study period, a comparison was made between the two groups in terms of achieving course goals, academic achievement, and critical thinking skills. A survey was distributed to evaluate the effectiveness of training. Interviews were conducted with the students of the experimental group to assess the effectiveness of the training.

Results

Integrated learning models using flipped classroom and team-based learning methods for problem solving and joint projects significantly improved the academic performance and critical thinking skills of the experimental group. The teaching assessment showed a high level of approval among students, as well as increased satisfaction with teaching methods.

Conclusion

Main benefits of a flipped classroom method are increased engagement; personalized learning; improved higher-order thinking; flexibility and accessibility; more opportunities for collaboration and peer learning. Combining the use of flipped classroom method with team-based learning methods has a positive effect on improving students’ ability to learn independently and solve problems. The investigation shows that the interactive classroom mode combined with teamwork is effective and feasible.

Literature

1. McNally, B., Chipperfield, J., Dorsett, P. et al. Flipped classroom experiences: student preferences and flip strategy in a higher education context. *High Educ* 73, 281–298 (2017). <https://doi.org/10.1007/s10734-016-0014-z>
2. Al-Samarraie, H., Shamsuddin, A. & Alzahrani, A.I. A flipped classroom model in higher education: a review of the evidence across disciplines. *Education Tech Research Dev* 68, 1017–1051 (2020). <https://doi.org/10.1007/s11423-019-09718-8>
3. Siquang, L., Kun, H., Quanlan, L. et al. Innovative integration of the “W+Flipped Classroom” and “B+BOPPPS” teaching models for enhanced learning outcomes. *BMC Med Educ* 24, 1050 (2024). <https://doi.org/10.1186/s12909-024-06034-5>
4. Qu, M., Hou, Q., Li, X. et al. Application of a flipped classroom incorporating modified team-based learning in molecular biology laboratory teaching: a mixed methods study. *BMC Med Educ* 24, 1442 (2024). <https://doi.org/10.1186/s12909-024-06450-7>
5. Shih, WL., Tsai, CY. Effect of Flipped Classroom with BOPPPS Model on Learners’ Learning Outcomes and Perceptions in a Business Etiquette Course. *Asia-Pacific Edu Res* 29, 257–268 (2020). <https://doi.org/10.1007/s40299-019-00475-z>
6. Abeysekera, L., & Dawson, P. (2014). Motivation and cognitive load in the flipped

classroom: definition, rationale and a call for research. Higher Education Research & Development, 34(1), 1–14. <https://doi.org/10.1080/07294360.2014.934336>

7. Pachshenko G.N. Tutorial on course “Algorithms, data structures and programming”, ITU: -Almaty, 2017, «АК-ШАГЫЛ», ISBN 978-601-7911-13-3, 204 p.

8. Pachshenko G.N. Exercises for Programming in C++ with solutions, Tutorial for students of direction B057 Information technology, -Almaty, ISBN 978-601-263-616-1, 2023.-232 p.

9. Pachshenko G. Statistical methods for business and enterprise control. // Новости науки Казахстана. – Алматы, 2019. № 3. С. 29-35.

10. Pachshenko G.N. Approaches and tools proposed by the ACADEMICA methodology for course implementation // I International conference «Internationalization of higher education: experience of the realization of joint European projects», September 14, 2018, Kokshetau, pp. 126-127

11. Pachshenko G.N. Introduction to programming Tutorial on “Introduction to programming” course for bachelor students , B057 Information technology, ISBN 978-601-7911-61-4, -Almaty, “ОНОН”, 2025, 208 p.

THE EFFECTIVENESS OF ONLINE LEARNING FOR DEVELOPING CONVERSATIONAL SKILLS

Maral Arailym

Senior lecturer of Department of Languages, International Information Technology University, Almaty, Kazakhstan

The development of students' speaking skills in the context of online learning has become an increasingly significant aspect, particularly in the era of the pandemic caused by COVID-19. A range of innovative strategies have been explored in order to enhance these skills, with significant improvements in student engagement and performance being demonstrated. Online learning has become a significant environment for the development of students' conversational skills, particularly in circumstances where face-to-face interaction is limited. Research indicates that a range of online learning methods and tools can effectively enhance oral communication skills, provided they are employed strategically and with consideration for student motivation and engagement.

It is evident that online learning can be just as effective as traditional learning, provided that the process is properly organised and that teaching methods which have been proven to be effective in a traditional learning environment are employed. It is evident that students are able to maintain or even enhance their speaking skills through their own initiative and motivation, in addition to the ability of teachers to create engaging lessons.

The ensuing sections delineate the seminal approaches that have been identified in the recent research.

The following sections outline key approaches identified in recent research:

1) Dialogic-Interactive Media

Recent studies have demonstrated the efficacy of dialogic-interactive media in the enhancement of spoken language proficiency. As Atmazaki has demonstrated, research indicates that such media fosters dialogic exchanges, which are crucial for language acquisition [1,1-8 pp.].

This approach was subjected to a trial with a group of students, the results of which demonstrated a significant enhancement in their speaking abilities through the medium of structured interactions.

2) Inquiry Project-Based Learning

Project-based learning has been demonstrated to have a substantial positive impact on students' speaking skills. A study revealed that students' speaking scores improved from a pre-test mean of 83.92 to a post-test mean of 88.51, indicating a substantial positive effect [2,74-81pp.].

The proposed method has been shown to engender critical thinking and problem-solving skills, which are of critical importance for effective communication.

3) The implementation of Socratic questioning in online synchronous classes has been demonstrated to be an effective pedagogical strategy for enhancing various components of speaking skills, including pronunciation and fluency [3,149-157 pp.].

It is evident that this technique fosters active participation and disciplined reasoning, thereby enhancing overall student engagement.

4) The following section will examine the advantages of online learning.

Recent studies have indicated that online learning environments may offer a more conducive environment for developing speaking skills in English as a second language (ESL) learners when compared with conventional classroom settings. This is attributed to the reduction in barriers to participation that these virtual platforms entail [4,195-213 pp.].

The adaptability of online platforms facilitates the provision of customised learning experiences, which can be tailored to meet the distinct requirements of individual students.

Conversely, some educators posit that online learning may not fully replicate the immersive experience of face-to-face interactions, potentially limiting spontaneous speaking opportunities. Nevertheless, the innovative strategies that have been discussed demonstrate that effective online methods have the potential to significantly enhance students' speaking skills.

The utilisation of specialised online programs and assignments (e.g., EPiC, communicative tasks) has been demonstrated to result in a substantial enhancement of oral speech indicators, an augmentation of vocabulary, and an increase in self-confidence. The ability to articulate oneself verbally is paramount to the mastery of any language. In accordance with H. Wiemann's theory of communicative competence [5,53 p.], the effective expression of ideas through the medium of speech demands not only grammatical correctness but also the capacity to adapt to varying communicative circumstances. In the context of a digital environment, these aspects are rendered more complex by the absence of physical presence and non-verbal cues.

Research indicates that students can effectively develop oral speech skills in an online environment, provided that the training is structured in accordance with the principles of interactivity, personalisation, and constant feedback [6, 15 p.].

This paper sets out the methods and tools for developing conversational skills. The integration of speech construction templates, digital photographs, project and research activities, as well as interactive media, has been demonstrated to enhance the structure of utterances, expressiveness, engagement, and to mitigate the apprehension of communication. Regular online communication tasks and group work with peer feedback have been demonstrated to contribute to the gradual and sustained growth of conversational skills and the formation of a uniform level of speech proficiency within the group.

The following examples are provided to illustrate the range of effective tools available:

Method/Tool	Effect
Dialogic-interactive media	Improved oral communication skills
Online project activities	Significant improvement in speech indicators
Communication tasks	Improved engagement and skills
Use of digital photos	Development of descriptive and narrative skills

The most efficacious tools for developing conversational skills online are:

Video conferencing sessions (e.g. Zoom, Google Meet) allow the simulation of real dialogue situations;

Language exchange platforms (e.g. Speakly, Tandem) have been shown to facilitate authentic communication.

Virtual gaming environments and quests (e.g. Kahoot, Classcraft) have been shown to increase motivation and engagement.

The utilisation of breakout rooms has been demonstrated to engender an environment conducive to collaborative pair and group activities [7, 115 p.].

Teacher support also plays an important role, including individual consultations, verbal feedback, and systematic progress assessment.

The key success factors identified in the literature include student motivation, active participation, teacher support and guidance, and the use of diverse and interactive resources. The primary challenges encountered pertain to constrained internet connectivity and an absence of interactivity when employing conventional platforms such as Zoom, WhatsApp, and PowerPoint.

A comparative analysis of online and offline learning shows that, when properly organised, the online environment can be as effective as the traditional one in developing conversational skills. However, a number of difficulties have been identified, including technical problems, psychological barriers, and a lack of spontaneity in speech [8, 739 p.]. In order to surmount these obstacles, it is imperative to enhance teachers' digital literacy and adopt a scenario-based approach to the organisation of speaking practices, thereby ensuring that tasks are contextual and relevant active use of digital tools. The effective development of oral speech is only possible with

a comprehensive approach that includes technical, methodological and motivational components.

References:

1. Atmazaki, A., Ramadhan, S., Indriyani, V. Dialogic-interactive media in online learning: effectiveness in speaking skills // The Turkish Online Journal of Distance Education. – 2023. – URL: <https://doi.org/10.17718/tojde.1146195>
2. Muna, F., Aziz, I. N. Mastering Students' Speaking Skill using Inquiry Online Project-based Strategy // International Journal of Innovative Multidisciplinary Methods. – 2021. – Vol. 3, No. 1. – P. 1–8. – URL: <https://doi.org/10.32585/IJIMM.V3I1.984>
3. Candilas, K. Developing English-Speaking Skills through Socratic Questioning in Online Synchronous Learning // AsiaCALL Online Journal. – 2021. – Vol. 12, No. 3. – P. 74–81. – URL: <https://asiacall.info/acoj/index.php/journal/article/view/52>
4. Alshammari, M. B. The Effect of Online Learning in Developing English Speaking Skills: *تأثير التعلم الإلكتروني في تطوير مهارات التحدث باللغة الإنجليزية* // Mağallaṭ Al-‘ulūm al-Tarbawīyyaṭ Wa-al-Nafsiyyaṭ. – 2022. – Vol. 6, No. 8. – P. 149–157. – URL: <https://doi.org/10.26389/ajsrp.r020821>
5. Wiemann, J. M. Explication and test of a model of communicative competence // Human Communication Research. – 1977. – Vol. 3, No. 3. – P. 195–213.
6. Sun, P. C. Investigating the effectiveness of online speaking instruction for EFL learners // Journal of Educational Technology & Society. – 2020. – Vol. 23, No. 2. – P. 41–53.
7. Vurdien, R. Enhancing speaking skills in online environments through task-based learning and breakout rooms // Computer Assisted Language Learning Electronic Journal. – 2021. – Vol. 22, No. 1. – P. 100–115.
8. Wang, Y., Zhan, H. The impact of COVID-19 on oral English learning: Challenges and suggestions // Journal of Language Teaching and Research. – 2020. – Vol. 11, No. 5. – P. 739–746.

МУЗЫКАЛЬНАЯ ИГРА КАК ПУТЬ К УСПЕХУ: ИННОВАЦИИ В ОБУЧЕНИИ ФОРТЕПИАНО

Иванова Ирина Константиновна

*Преподаватель по классу фортепиано
РГУ «Колледж Казахского национального университета искусств имени К.
Байсеитовой»,
г. Астана*

«Музыка начинается там, где кончаются слова.»
— К. Сен-Санс

Введение

Современная система образования активно развивается, стремясь адаптироваться к новым требованиям общества и технологическому прогрессу. В этом контексте игровые методы обучения приобретают всё большую популярность, так как они не только делают процесс обучения более увлекательным, но и повышают его эффективность. Музыкальное образование особенно нуждается в инновационных подходах, поскольку оно сочетает в себе когнитивные, эмоциональные и творческие аспекты развития личности.

Традиционные методы обучения музыке, основанные на повторении, запоминании и постоянных упражнениях, часто вызывают у учащихся усталость и потерю интереса. В связи с этим педагогам приходится искать новые пути повышения мотивации студентов. Одним из наиболее эффективных способов решения данной проблемы является внедрение игровых методик, которые способствуют активному взаимодействию учеников с музыкальным материалом, а также формированию творческого подхода к обучению.

Игровые технологии позволяют создать благоприятную атмосферу на занятиях, способствуя снижению тревожности, страху ошибки и стрессу перед публичными выступлениями. Благодаря этому ученики становятся более уверенными, заинтересованными в процессе и мотивированными на достижение высоких результатов. В отличие от классических методик, где обучение строится на жёсткой дисциплине и строгих правилах, игровые методы создают динамичную образовательную среду, в которой учащиеся могут исследовать музыкальный материал в интерактивном формате, экспериментировать с различными музыкальными жанрами и стилями, а также работать в группах, развивая навыки коллективного музицирования.

Музыка как дисциплина требует не только запоминания нотных знаков и технических навыков игры на инструменте, но и глубокого эмоционального вовлечения. В этом контексте игровые методы становятся важным инструментом, позволяющим стимулировать интерес учащихся, а также развивать их эмоциональную восприимчивость, художественный вкус и способность к импровизации. Применение таких методик не только делает процесс обучения более насыщенным, но и помогает учащимся формировать уникальный стиль исполнения, развивая их музыкальную индивидуальность.

Таким образом, игровая методика в обучении музыке является не просто дополнительным инструментом, а необходимым элементом образовательного процесса, позволяющим раскрыть творческий потенциал каждого ученика. В данной работе будут рассмотрены основные игровые методы, используемые в музыкальном образовании, их преимущества и способы внедрения в образовательный процесс.

Музыкальное развитие и значение ритма

Музыкальное развитие детей во многом зависит от их способности чувствовать ритм. Ритм — это основа музыкального восприятия, он влияет на координацию движений,

способность правильно интерпретировать музыкальные произведения и участвовать в ансамблевом исполнении. Развитие ритмического слуха особенно важно в раннем возрасте, когда ребёнок активно осваивает основы музыкального языка.

Ритмические фортепианные игры — это эффективный метод обучения, который помогает детям воспринимать ритм естественно, через движение, голос и эмоции. Они делают процесс обучения более увлекательным, повышают мотивацию и улучшают слуховые способности. В данном докладе мы рассмотрим влияние ритмических игр на музыкальное развитие, приведём примеры методик и их практическое применение в обучении детей.

Ритм является фундаментальной основой музыки. Дети, у которых хорошо развито чувство ритма, легче осваивают музыкальные произведения, быстрее адаптируются к ансамблевому исполнению и проявляют большую уверенность в игре. Исследования в области музыкальной педагогики показывают, что ритмические упражнения способствуют не только развитию слуха, но и улучшают когнитивные функции ребёнка, такие как память, концентрация внимания и координация движений.

Педагоги, такие как Карл Орф и Эмиль Жак-Далькроз, ещё в начале XX века разработали методики, основанные на ритмических играх и движениях, доказав их эффективность в музыкальном образовании. Например, метод Далькроза активно используется в ведущих музыкальных школах мира и помогает детям осваивать ритм через естественные движения тела.

Основные игровые и ритмические методы обучения на фортепиано

Музыкальные викторины и квесты – позволяют учащимся закреплять знания в увлекательной форме. Такие формы работы стимулируют познавательную активность, развивают аналитическое мышление и помогают структурировать музыкальные знания. Вопросы в викторинах могут касаться различных аспектов музыкального искусства: истории музыки, биографий известных композиторов, особенностей разных музыкальных жанров, музыкальной терминологии и специфики инструментального исполнения. Например, учащиеся могут угадывать мелодии, подбирать соответствующие музыкальные термины или отвечать на вопросы о произведениях. Квесты, в свою очередь, создают интерактивную среду, где задания связаны между собой сюжетной линией, мотивируя учащихся к активному участию и поиску решений. В ходе таких мероприятий дети не просто запоминают информацию, но и учатся применять её в нестандартных ситуациях, что способствует более глубокому усвоению материала.

Импровизационные упражнения – развивают творческое мышление и способность к самовыражению. Импровизация является важной частью музыкального образования, так как помогает учащимся не только понимать музыку, но и чувствовать её. Позволяя экспериментировать с различными стилями, ритмами, мелодиями и гармоническими последовательностями, импровизационные упражнения формируют музыкальную интуицию и способность к экспрессии. Например, педагог может предложить ученику создать мелодию на заданный ритм или разыграть заданное настроение через импровизацию на инструменте. Такие задания способствуют развитию уверенности при исполнении произведений, умению адаптироваться к изменяющимся условиям и импровизационному мышлению, что особенно полезно для будущих исполнителей и композиторов.

Ролевые игры – например, исполнение музыкальных произведений в виде театрализованных представлений. В таких играх учащиеся не только осваивают навыки игры на фортепиано, но и учатся работать в команде, развивают сценическое мастерство, артистизм и умение передавать эмоции через музыку. Например, можно инсценировать сцену из жизни композитора, где учащиеся исполняют его произведения в соответствующей эпохе одежде и вживаются в роли музыкантов того времени. Это не только делает занятия интереснее, но и помогает глубже понимать контекст создания музыкальных произведений. Кроме того, такие игры могут включать в себя элементы дирижирования, танца и сценической постановки, что развивает координацию, чувство ритма и коммуникативные навыки.

Обучение через соревновательные элементы – конкурсы, марафоны и групповые задания способствуют развитию музыкального слуха, техники исполнения и уверенности в своих силах. В процессе подготовки к конкурсам учащиеся учатся дисциплине, самостоятельной

работе и самоконтролю, что полезно не только в музыкальном образовании, но и в других сферах жизни. Конкурсы могут быть разного формата – от сольных выступлений до коллективных соревнований, где участники выполняют музыкальные задания на время. Такие формы активности также повышают уровень социальной адаптации, помогая ученикам научиться справляться с волнением перед выступлениями, находить мотивацию к развитию и преодолевать страх сцены.

Использование мультимедийных технологий – интерактивные приложения, онлайн-платформы, виртуальные инструменты и обучающие программы помогают в изучении теории музыки, совершенствовании техники исполнения и углубленном анализе произведений. Например, современные музыкальные приложения могут анализировать исполнение ученика и предоставлять обратную связь о темпе, точности ритма, интонации и артикуляции. Это позволяет учащимся видеть свои ошибки и работать над их исправлением в реальном времени. Также виртуальные музыкальные среды, такие как MIDI-редакторы, синтезаторы и приложения для создания аранжировок, дают возможность экспериментировать с композицией и аранжировкой, расширяя границы традиционного музыкального образования. Интерактивные технологии становятся незаменимым инструментом в условиях цифровой трансформации образования, позволяя сделать процесс обучения более доступным, адаптивным и увлекательным.

1. «Ритмическое эхо»

Один из самых простых и эффективных методов. Преподаватель отбивает ритмический рисунок (хлопками, ударами по столу, на ударных инструментах и т. д.), а ученики повторяют его. Игра помогает развить слуховую память, точность ритмических ощущений и внимательность. Дети могут выполнять игру как индивидуально, так и в группе.

2. «Музыкальные вопросы и ответы»

Игра строится по принципу диалога. Один ученик исполняет ритмический рисунок, а другой должен ответить ему своим вариантом, сохраняя структуру ритма. Это развивает не только чувство ритма, но и музыкальную фантазию, позволяя детям импровизировать.

3. «Ритм в движении»

Ритм воспринимается телом гораздо легче, если его сопровождать движением. В этой игре дети шагают, прыгают или хлопают в такт музыке, выполняя различные задания на координацию. Такой подход используется в системе Орфа, где музыка тесно связана с движением.

На примере фортепианного обучения игровые методы демонстрируют высокую эффективность. Использование карточек с нотами и аккордами, позволяющих в игровой форме запомнить музыкальную грамоту, способствует лучшему усвоению теоретических знаний. Эти карточки могут включать различные упражнения, например составление последовательностей аккордов, гамм, расшифровку нотных знаков или быстрое определение интервалов. Такая практика делает обучение более интерактивным и увлекательным, позволяя ученикам не только запоминать информацию, но и применять её на практике в игре на фортепиано.

Также популярны интерактивные игры, в которых учащиеся угадывают мелодии или ритмические рисунки, а затем повторяют их на инструменте. Эти игры способствуют развитию слуха, внимания и координации движений. Например, программа может воспроизводить небольшие отрывки музыкальных произведений, а ученик должен правильно определить их по звучанию и сыграть на клавишах. Такой подход помогает тренировать память, развивать чувство ритма и укреплять связи между слуховыми и моторными навыками.

Кроме того, методики, основанные на игре, позволяют формировать навыки взаимодействия и коллективной работы. Например, занятия в форме ансамблевой игры учат учащихся слушать друг друга, синхронизировать исполнение и следить за динамикой звучания всей группы. Это особенно важно для развития слуха, ритмической чувствительности и умения адаптироваться к исполнению других музыкантов. В таких групповых занятиях могут использоваться различные техники, например разыгрывание простых мелодий с постепенным усложнением, передача музыкальных фраз между участниками ансамбля или создание импровизационных композиций.

Использование подобных методик не только помогает учащимся осваивать инструментальные навыки, но и развивает эмоциональный интеллект. Музыкальное самовыражение через игру позволяет детям лучше осознавать и выражать свои эмоции, что способствует формированию уверенности в себе и творческой самостоятельности. Более того, игровые методы создают позитивную атмосферу на занятиях, уменьшая стресс и страх перед ошибками, что делает обучение более комфортным и продуктивным.

В процессе обучения важно интегрировать ритмические игры в стандартные уроки музыки. Рассмотрим применение этих методик на примере изучения пьесы П. И. Чайковского «Марш» из «Детского альбома».

1. Первоначально ученики слушают произведение и пытаются определить его ритмический рисунок.

2. Затем с помощью хлопков и движений они повторяют основные акценты марша.

3. После этого ученики играют произведение, ориентируясь на внутреннее чувство ритма, развитое в процессе игры.

4. В завершение можно использовать ритмический аккомпанемент на ударных инструментах, что сделает разбор более динамичным.

Научное обоснование эффективности

Многочисленные исследования подтверждают эффективность ритмических игр в развитии музыкального слуха. Так, согласно исследованиям нейропсихологов, музыкальные занятия, включающие ритмические упражнения, способствуют ускоренному развитию межполушарных связей в мозге ребёнка. Это напрямую влияет на его способность к обучению, улучшает память и концентрацию внимания.

Также наблюдения педагогов показывают, что дети, регулярно занимающиеся ритмическими играми, проявляют большую уверенность при выступлениях, легче адаптируются к ансамблевому исполнению и демонстрируют высокий уровень музыкального восприятия.

Заключение

Игровые методы обучения в музыкальном образовании оказывают значительное влияние на развитие учащихся, помогая им не только овладеть техническими навыками игры на инструменте, но и глубже понимать музыку, чувствовать её эмоциональную составляющую и самостоятельно интерпретировать произведения. В отличие от традиционных методов, предполагающих монотонное повторение и механическое запоминание материала, игровые подходы делают процесс обучения увлекательным, мотивирующим и адаптированным под индивидуальные особенности каждого ученика.

Одним из ключевых преимуществ игровых методик является их способность повышать уровень вовлечённости студентов в образовательный процесс. Музыкальные викторины, ролевые игры, импровизационные задания и мультимедийные технологии создают комфортную учебную среду, способствующую снижению тревожности, развитию уверенности в себе и формированию творческого мышления. Ученики, обучающиеся через игру, легче воспринимают даже сложные теоретические аспекты, такие как гармония, ритмика, структура произведений и музыкальные формы.

Помимо когнитивных преимуществ, игровые методы помогают учащимся развивать эмоциональный интеллект, коммуникативные способности и навык работы в коллективе. Музыка — это не только индивидуальное самовыражение, но и способ взаимодействия с окружающим миром, поэтому умение сотрудничать с другими музыкантами, слушать партнёров и адаптироваться к различным ситуациям на сцене играет важную роль в профессиональном становлении исполнителя. Благодаря соревновательным элементам ученики учатся справляться с волнением перед выступлениями, находить мотивацию к дальнейшему развитию и преодолевать страх перед сценой.

Цифровизация образования также открывает новые возможности для внедрения игровых технологий. Современные мультимедийные платформы позволяют создавать интерактивные упражнения, анализировать ошибки в реальном времени, персонализировать обучение и делать его более доступным. Эти технологии не только расширяют традиционные педагогические подходы, но и дают возможность ученикам самостоятельно развиваться за

пределами учебных аудиторий, используя цифровые ресурсы для совершенствования своих навыков.

Таким образом, игровые методы обучения в музыке являются не просто вспомогательным элементом образовательного процесса, а важнейшим инструментом формирования гармонично развитой личности. Они позволяют не только улучшить академические результаты учащихся, но и воспитать в них любовь к музыке, уверенность в своих силах и способность к творческому самовыражению. Внедрение игровых методик в образовательные программы музыкальных школ и колледжей делает процесс обучения более современным, адаптивным и эффективным, позволяя воспитывать новое поколение музыкантов, для которых музыка становится не просто профессией, а частью их жизни.

Ключевые слова

игровые методы, музыкальное обучение, фортепиано, педагогика, творчество.

Ритмические игры являются мощным инструментом музыкального развития детей. Они не только помогают освоить чувство ритма, но и делают обучение более интересным и динамичным. Внедрение подобных методик в образовательный процесс способствует развитию слуха, координации и музыкального восприятия ребёнка, создавая прочную основу для дальнейшего обучения.

Исследования показывают, что сочетание ритмических игр с традиционными методами обучения повышает мотивацию детей к занятиям музыкой, улучшает их коммуникативные навыки и помогает развивать творческий потенциал. В современных музыкальных школах такие методы всё чаще используются для создания более эффективных программ обучения.

Список литературы

1. Орф, К. Музыка для детей: Основы музыкального воспитания в раннем возрасте. — М.: Музыка, 1981.
2. Далькроз, Э. Ж. Ритмическая гимнастика и музыкальное воспитание. — СПб.: Композитор, 2004.
3. Радынова, Г. П. Методика музыкального воспитания в детском саду. — М.: Просвещение, 2007.
4. Леванова, И. А. Играем и учимся: Игровые методы в музыкальном обучении. — М.: Владос, 2010.
5. Коломинский, Я. Л., Психология детской игры. — Минск: Университетское, 2003.
6. Смирнова, Е. О. Развитие творчества у детей дошкольного возраста через игру. — М.: Мозаика-Синтез, 2012.
7. Колесникова, И. А. Мультимедийные технологии в музыкальном образовании детей. — Екатеринбург: УрФУ, 2016.
8. Журнал «Музыкальная педагогика». — №1–4, 2023.
9. Кэмпбелл, П. С. Музыкальное образование для всех детей: теория и практика. — СПб.: Союз, 2015.
10. Занков, Л. В. Обучение и развитие. — М.: Просвещение, 1999.

ПОСТИГАЯ ОПЫТ ИСПОЛНИТЕЛЬСКИХ ТРАДИЦИЙ В РАБОТЕ НАД КАНТИЛЕНОЙ

Каминская Ольга Михайловна

Преподаватель Казахского Национального Университета

искусств им. Күләш Байсейітовой

ПЦК «фортепиано» школа-колледж

Обладатель медали «Мәдениет саласының үздігі»

Педагог-мастер

Аннотация: Настоящая статья посвящена проблемам исполнения кантилены. Прослеживается становление этого приема звукоизвлечения на фортепиано начиная с эпохи барокко до романтизма. Даны методические рекомендации по совершенствованию исполнительской техники, предложена концепция рассмотрения цикла «Песни без слов» Ф. Мендельсона по типу кантилены.

Ключевые слова: кантабиле, исполнительские традиции, приемы игры, звукоизвлечение, legato, аппликатурные особенности, типы кантилены, фразировка.

Проблема исполнения кантилены одна из самых сложных в процессе обучения игре на фортепиано, которая сводится, главным образом, к работе над качеством звука, добываясь его певучести. По своей природе фортепиано относится к ударным инструментам, в связи с этим, играть певуче, уметь интонировать на фортепиано представляет огромную и первоочередную задачу. Корни термина «кантилена» происходят от итальянского слова «cant», что означает - пение. Расцвет искусства игры кантабиле приходится на XIX век. Но уже в XVIII веке Филипп Эммануил Бах рекомендовал: «не упускать возможности послушать искусных певцов, так как от них выучишься мыслить исполняемое спетым. Для правильного исполнения фразы очень полезно пропеть его самому».

Лучший совет, какой мы можем дать лицам, стремящимся стать великими инструменталистами это - учиться прекрасному искусству пения; подражать хорошим певцам!

О значении искусства игры cantabile для выразительности исполнения говорили практически все крупнейшие пианисты XIX века. Как известно, музыку И. С. Баха вновь возродил в XIX веке именно Ф. Мендельсон. Кто знает, вероятно и расцвет искусства игры cantabile способствовал этому событию! Блестящие пианисты Калькбреннер, Тальберг в своих методических трудах писали об интонировании, как необходимом условии хорошей игры на инструменте.

Буквально вторит этим методическим наставлениям Ф. Шопен, убеждая в своих высказываниях: «Вы должны научиться петь, если только хотите научиться играть на фортепиано».

Следует отметить, что исполнительские традиции русской фортепианной школы целиком основаны именно на искусстве игры cantabile. Непревзойденный мастер «пения» на фортепиано А. Рубинштейн, по его словам, многому научился у знаменитого итальянского певца Рубини, и, будучи ректором Петербургской консерватории заставлял всех учеников-пианистов учиться пению. Примерно до середины XX века на сцене царили такие мастера пения на фортепиано, как С. Фейнберг, С. Рахманинов, К. Игумнов, В. Софроницкий, Я. Зак и многие другие известные пианисты-исполнители, блестяще владеющие искусством кантилены. В середине XX века наметился отказ от романтических ценностей XIX века, в этой связи пострадало и искусство владения приемами игры кантабиле.

Уже в 60-х годах XX века Г. Нейгауз писал: «Наши молодые исполнители обретают значительное превосходство в технике...». Рост технического мастерства тесно связан со всем укладом нашей жизни, с мирозданием нашего времени. В продолжении сказанному Г.

Нейгаузом: «...с увлечением новой и новейшей музыкой С. Прокофьева, Д. Шостаковича, И. Стравинского, П. Хиндемита, А. Шёнберга, А. Берга».

Г. Коган, блестящий пианист и теоретик с середины XX века с большим опасением отзывался об игре молодых пианистов, говоря об утрате традиций русской фортепианной школы, заключающийся именно в овладении искусством игры *cantabile*. В частности, он писал: «К большому сожалению, в последние годы это драгоценное качество «искусство певучей игры» все реже встречается на нашей концертной эстраде».

По мнению Г. Когана, работа над произведением должна соединять в себе два начала, т.е. работа над формой должна вестись одновременно с работой над художественно-выразительным интонационным смыслом музыки. Музыка - искусство «двуликое», имеющее соприкосновение, с одной стороны, с архитектурой (форма, пропорции), с другой - с литературой (повествование). Большинство педагогов делают акцент на охвате формы, требуют прежде всего тщательного соблюдения архитектурных пропорций, метрических соотношений, зафиксированных в нотном тексте. Только после этого педагог приступает к работе над выразительным смыслом фразы. Г. Коган же считает такой подход крайне ошибочным, по его мнению, нельзя работу над грамотностью исполнения ставить во главу угла, работа над выразительным интонационным смыслом фразы должна вестись параллельно. Он говорил: «При исполнении музыки (также, как и ее восприятии) важнейшее условие - это понимание и сопереживание ее интонационного смысла. Без этого музыка мертва и «музыкальная грамотность» ни к чему».

Утверждение Г. Когана вполне себе объективны. Как часто, на экзаменах приходится слушать вполне себе грамотную, но невыразительную игру, лишенную всякой музыкальной идеи.

Следовательно, очевидно, чтобы овладеть приемом игры кантилены необходимо научиться сначала извлекать певучий звук. Певучий звук достигается на фортепиано особым способом погружения пальца на клавишу. Собственно говоря, у пианистических авторитетов нет разногласий по этому вопросу. Так, например, С. Тальберг утверждал, что певучий звук извлекается «посредством близкого нажатия и глубокого вдавливания». Ф. Лист и А. Рубинштейн пропагандировали игру «вытянутыми, плоскими пальцами». Крупнейшие русские пианисты говорят примерно о тех же приемах певучего звукоизвлечения. К. Игумнов предлагал ученикам: «При исполнении кантилены пальцы следует держать как можно ближе к клавишам и стараться, по-возможности, больше играть «подушечкой», мясистой частью пальца, т.е. стремиться к максимальному слиянию пальцев с клавиатурой». Г. Нейгауз придерживался способа певучего звукоизвлечения, как процесса «прорастание пальца в клавиатуру «до дна»». И. Левин писал: «Когда палец касается поверхности клавиши, он прижимается к ней».

В принципе, большинство крупных западно-европейских и русских пианистов говорят об одних и тех же приемах извлечения певучего звука: использование веса свободной мягкой руки, звукоизвлечение всей подушечкой пальца. Обучение приемам игры кантилены *cantabile* надо начинать с соединения двух звуков. Как только ученик научиться соединять два звука можно постепенно задачу усложнить (перейти на три, четыре звука). И, в последствии, можно переходить к построению фразы, предложения, нахождения в них кульминационных, интонационных точек. На примере простейших мелодических построений необходимо объяснять ученику понятие «музыкальная фраза», определять значение главных опорных нот (интонационных точек) в ней.

Студентам приходится разъяснять, что «певучая манера игры» на фортепиано предполагает свои законы фразировки - «дослушивание» затихающих длинных нот для присоединения более коротких и легких звуков; стремление к интонационным вершинам в мелодиях, как к комплексу звуков, прослеживание иерархии интонационного развития в более крупных разделах формы. Важно обучать их приемам игры *legato*, с ощущением «властного» кончика пальца, на свободных движениях кисти, локтя, предплечья.

Многие великие педагоги-пианисты писали о важности «исследования» мелодических линий произведения как важнейшего, «говорящего» выразительного средства произведения, отыскивая наиболее значимые «слова» в «повествовании» и находя подходящие для

их произнесения «интонации-смыслы», складывающиеся во фразы, предложения, развернутые «повествования», с подходами к кульминациям, динамическими спадами, с сопоставлениями настроений-смыслов. Известно, что К. Игумнов уделял внимание нахождению «интонационных точек» во фразе, предложении, периоде, от чего, как он полагал, и зависит связность музыкальной речи: «Интонационные точки это, как бы, особые точки тяготения, влекущие к себе, центральные узлы, на которых все строится». В работе над кантиленой, добиваясь ясного динамического построения каждой фразы, предложения К. Игумнов указывал на необходимость широкого мелодического дыхания, слияния фраз, предложений в одно органическое целое. Именно из ощущения широкого мелодического дыхания и вытекала его теория «горизонтального мышления». Много сил и внимания уделял он необходимости умения каждую интонацию, каждое гармоническое звучание рассматривать не в отдельности, а иметь ввиду его функциональное значение, рассматривать в общей связи, и, исходя из этого, придавать ему тот или иной характер. Аналогичных взглядов придерживался и С. Рахманинов. Опорные интонационные точки он называл кульминационными. Но это не меняет сути дела. «Каждое построение имеет свою кульминационную точку, к которой надо уметь подогнать всю растущую массу звуков».

Работая над музыкальной фразой необходимо обратить внимание на большие мелодические интервалы. Известно - чем шире интервал, тем больше он требует для «выпевания» времени, а значит, и внутреннего напряжения. Каждый скачок в мелодии вокалист берет как-бы с подготовкой, с определенной долей преодоления и сопротивления, происходит оттяжка во времени в какие-то доли секунды. Это и придает выразительность кантилене, к чему мы и стремимся.

Кантилена тесно связана с приемом игры legato. Legato - это связывание звуков посредством пальцев. Legato может иметь много оттенков: molto legato (полнозвучное legato) - с использованием силы веса всей руки; легкое legato лирического характера (часто встречающееся у Ф. Шопена).

В своей книге «Артикуляция» И. Брауда наметил три вида legato, которое используют мастера при исполнении кантилены:

Связность:

1. Акустическое legato - или legatissimo
2. Legato
3. Сухое legato

В основном, схема верна, по градации соотношения legato в исполнении мастеров неизмеримо богаче. Каждый крупный исполнитель для определенного вида кантилены использует различные виды legato, в зависимости от художественных задач. Так, у Ф. Шопена legato применяется в тесной связи с игрой leggiero, у него встречаются такие термины, как leggiero e legato; leggiero e legatissimo; legierissimo e legatissimo. У Ф. Шопена legato обозначало быстрый переход от одного звука к другому - причем переход быстрый, непринужденный, без какого бы то ни было перерыва.

Кантилена Л. Бетховена полнозвучная, насыщенная, требует исполнения molto legato (напр. II часть сонаты №8). В отличие от Л. Бетховена, кантилена В. А. Моцарта носит более «воздушный», прозрачный характер, требующий другого legato (poco legato). О различных видах legato учащиеся должны знать, чтобы наиболее точно передать характер кантилены у композиторов разных стилистических школ и направлений.

Исполнение кантилены имеет и свои аппликатурные особенности. Так, например, Ф. Шопен при исполнении кантилены избегал использования 1-го, 2-го пальцев, считая их недостаточно гибкими, часто, по-возможности, подменяя их на 3, 4, 5 пальцы. Одним из излюбленных приемов было переключивание 3, 4, 5 пальцев, беззвучная подмена их на одной клавише, скольжение пальцев с черной клавиши на белую. Ф. Blumenfeld, один из крупнейших пианистов начала XX века, тоже советовал в лирической кантилене избегать употребления непевучего 1-го пальца. Все вышесказанное не означает, что 1, 2 пальцы нельзя употреблять в кантиленных пьесах. Использование этих пальцев возможно

в мелодиях, требующих полного, насыщенного звука (кантилена Л. Бетховена, И. Брамса, Р. Шумана). При работе над кантиленой нельзя забывать, что она носит индивидуальные черты стиля композитора, к тому же она зависит от характера, содержания музыки.

Огромное значение для достижения хорошей кантилены и legato, соответственно, имеет правая педаль. У педализации много свойств: как то окрашивание звука, придавая ему большую полноту и объемность звучания; создание общего гармонического фона (красочные наложения) и, наконец, связывание отдельных звуков мелодии, которые невозможно связать пальцами. Нас интересует связующая педаль, т.к. она служит идее кантилены и хорошего legato. Используя связующую педаль необходимо помнить, что она не должна подменять пальцевое legato.

В работе над кантиленой необходимо использовать принцип «от простого к сложному». В этой связи нельзя забывать, что исполнение кантиленных пьес Ф. Шопена, Ф. Листа, П. Чайковского представляет сложную задачу для малоопытных начинающих пианистов. И здесь огромную помощь окажут произведения произведений Ф. Мендельсона, в частности его цикл «Песни без слов». Уже само название цикла определяет его направленность. К большому сожалению часто ученики начинают исполнять произведения Ф. Шопена, П. Чайковского, не имея за плечами исполнения хотя бы одной пьесы из этого цикла.

Трудно представить себе ситуацию, когда изучение произведений И. С. Баха начинают с «Хорошо Темперированного Клавира», минуя «Маленькие прелюдии и фуги» и «Инвенции и симфонии». Аналогичная ситуация и с композиторами-романтиками. В середине XX века один из крупнейших педагогов Москвы Е. Ф. Гнесина включала наряду с инвенциями И. С. Баха цикл «Песни без слов» Ф. Мендельсона в обязательный репертуар ДМШ. У нее была идея создать ряд озвученных методических пособий по инвенциям И. С. Баха и «Песням без слов» Ф. Мендельсона. К сожалению, не все эти планы успели воплотиться в жизнь (кроме озвученных методических пособий по «Инвенциям» И. С. Баха). Единственное озвученное пособие некоторых из «Песен без слов» цикла Ф. Мендельсона было записано фирмой «Мелодия» в 1964 году.

В сборник включены 48 пьес, и при общем назывании «Песни без слов» каждая имеет свой индивидуальный характер.

Автор этой статьи не ставит перед собой задачу методического разбора каждой отдельной пьесы, а подразделяет песни из этого цикла в группе по типу кантилены: лирическая, драматическая, воздушно-легкая. Многие пьесы близки по характеру, образному содержанию, соответственно и методы работы над ними идентичны

К характеру пьес мягкого, лирического повествования можно отнести песни №1; 2; 6; 7; 12; 14 и некоторые другие. Особняком стоит песня №18 - знаменитый «Дуэт». По своей музыкальной выразительности, музыкальной экспрессии эта пьеса - шедевр, не имеет себе равных в сборнике.

Есть целая группа пьес бурного драматического характера, с «героическим началом», где кантилена звучит полнозвучней, ярче, насыщеннее. К таким относятся песни под номерами №10; 15; 20; 21; 24; 26; 27; 39. В драматических пьесах композитор особенно изобретателен в выборе фактуры сопровождения, ни в одной пьесе аккомпанемент практически не повторяется. Разнообразие фактуры сопровождения способствует созданию яркой характеристики, помогает достичь большей выразительности мелодии, делает каждую пьесу неповторимой. О значении аккомпанеента в создании художественно образа говорил Л. Николаев: «Величайшего внимания требует работа над аккомпанементом».

Необходимо отметить, что в отличии от лирических песен, быстрые пьесы драматической направленности представляют для учеников меньшую сложность в построении музыкальных фраз и предложений, с учетом того, что кульминационные точки мелодических линий часто совпадают с сильными долями.

Помимо пьес лирического характера и быстрых драматических, героических с яркой, глубокой и более насыщенной мелодикой есть группа песен, где кантилена носит легкий, воздушный характер. Легкая «воздушная кантилена» проявляется в песнях №30; 32; 34; 36; 42; 45; 47.

Во всех этих пьесах Ф. Мендельсон широко использует штрих staccato и не только в

сопровождении, он появляется и в мелодической линии в песнях №34; 36; 45; 47. Довольно сложную техническую трудность представляют песни, где в одной руке сочетаются штрих legato в мелодии и staccato в гармоническом исполнении. К таким пьесам относятся песни №32; 42.

Подводя итоги необходимо заметить, что работа над кантиленой это не только работа над звукоизвлечением, а, возможно, в первую очередь, работа над музыкальной фразой, ее построением и формой. По словам В. Разумовской: «Я стремлюсь научить такой фразировке, чтобы фразы подхватывали одна другую, цеплялись одна за другой, образуя гирлянды. Борюсь с симметрией, стараюсь преодолеть метр и скрыть «синтаксические швы». Благодаря такой фразировке образуется крупная форма, особая ее текучесть и певучесть. Стремлюсь к, своего рода, «legato чувств» и всей формы». Работа над фразой не будет эффективной при отсутствии эмоционального, музыкального чувства, внутреннего индивидуального отношения музыканта к исполняемой музыке.

«Владеть звуком - значит владеть законами естественной музыкальной фразы». «Песни без слов» Ф. Мендельсона являются необходимой ступенью в работе над кантиленой.

Педагогический арсенал, увы, далеко не всегда бывает достаточно универсальным и всеохватным, ведь каждый стиль, каждый жанр - специфичен и требуют от «режиссера» (педагога) глубоких и точных познаний. Цель данной методической работы - предложить один из возможных вариантов того пути, который должны пройти учитель и ученик, чтобы работа была полезна прежде всего для ума молодого пианиста, укрепила в нем привычку к вдумчивому, всестороннему постижению содержания исполняемого им произведения.

Список литературы

1. Крюкова В. В. Музыкальная педагогика - издательство «Феникс» 2002 г.
2. Коган Г. М. «Работа пианиста» - издательство «Музыка» Москва 1969 г.
3. Нейгауз Н. Г. «Размышления. Воспоминания. Дневники» - издательство «Советский композитор» Москва 1983 г.
4. Мильштейн Я. И. «Вопросы теории и истории исполнительства» - издательство «Советский композитор» Москва 1983 г.
5. Мильштейн Я. И. «Советы Шопена пианистам» - издательство «Музыка» Москва 1967 г.
6. Левин И. «Основные принципы игры на фортепиано» - издательство «Музыка» Москва 1978 г.
7. Бейлина С. «В классе профессора В. Х. Разумовской» - издательство «Музыка» Москва 1982 г.
8. Корсакова И. А., Радынова О. П., Шайхутдинов Р. Р. «Воспитание интонационной культуры музыканта-исполнителя на занятиях фортепиано» сборник «Актуальные вопросы фортепианной педагогики» - издательство Москва 2017 г.

БІРІНШІ РЕТТІ РЕКУРРЕНТ ТЕҢДЕУЛЕРДІҢ ШЫҒАРУ ТӘСІЛДЕРІ

Батырбек Қайрат

Астана қаласы әкімдігінің «Д.Қонаев атындағы №66 мектеп-лицей» шаруашылық жүргізу құқығындағы мемлекеттік коммуналдық кәсіпорнының математика пәні мұғалімі, педагогика ғылымдарының магистрі

Андатпа: Орта мектеп оқулықтарда және оқыту барысында ҰБТ-ны ғана ескеріп, арифметикалық және геометриялық прогрессиялардың мүшелерін табу мен қосындысын табудан ары қарай зерттелмей қалатыны белгілі. Сонымен қатар математика олимпиадаларда жиі кездесетін, өте маңызды орын алатын тақырыптардың бірі рекурренттік тізбек немесе теңдеулер орта мектеп оқулықтарында бүркемеленіп қалатыны рас. Сондықтан, бұл мақаланың мақсаты рекурренттік тізбекті стандарт емес тәсілмен шығару және құру болып табылады.

Кілт сөздер: прогрессия, қосу, рекурренттік тізбек, теңдеулер, стандарт емес тәсіл, құру.

$\Delta \{a_n\}$ нақты сандар тізбегі болсын. $\lambda \neq 0,1$ және $k \neq 0$ үшін

$$a_n = \lambda a_{n-1} + k, n = 0,1,2,\dots \quad (1)$$

бірінші ретті сызықтық біртекті емес рекуррент теңдеу берілсін.

Бұл теңдеудің жалпы мүшесін табайық. Ендеше, $n = \overline{1, n}$ үшін

$$a_1 = \lambda a_0 + k$$

$$a_2 = \lambda a_1 + k$$

$$a_3 = \lambda a_2 + k$$

$$\dots \quad \dots \quad \dots$$

$$a_n = \lambda a_{n-1} + k$$

Бірінші рекуррент теңдеуді λ -ға көбейтіп, екінші рекуррент теңдеуге қоссамыз:

$$a_2 = \lambda^2 a_0 + k + k\lambda$$

Осы рекуррент теңдеуді λ -ға көбейтіп, үшінші рекуррент теңдеуге қоссамыз:

$$a_3 = \lambda^3 a_0 + k + k\lambda + k\lambda^2$$

Осылай ретпен $\{a_n\}$ тізбегін табамыз:

$$a_n = \lambda^n a_0 + k \sum_{k=1}^{n-1} \lambda^k$$

немесе

$$a_n = \lambda^n a_0 + k \cdot \frac{\lambda^n - 1}{\lambda - 1} \quad (2) \nabla$$

№1. Кез келген натурал n үшін $\{a_n\}$ тізбегі

$$a_1 = 1, a_{n+1} = 2a_n + 1$$

шарттарымен берілген. Тізбектің жалпы мүшесінің формуласын табыңыз.

Берліген тізбекті

$$a_{n+1} + 1 = 2(a_n + 1)$$

ықшамдалған тізбек түріне келтіреміз.

Осыдан, $a_n + 1 = x_n$ делік, онда $x_1 = 2, x_{n+1} = 2x_n$ болады. Бұдан,

$$x_n = (2)^{n-1} \cdot x_1 = 2^n.$$

Демек,

$$a_n + 1 = 2^n$$

немесе

$$a_n = 2^n - 1.$$

Берліген тізбекті формулаға салсақ, онда

$$a_n = \lambda^n a_0 + k \cdot \frac{\lambda^n - 1}{\lambda - 1}$$

Мұнда, $\lambda = 2, k = 1$. Ендеше,

$$a_n = \lambda^n a_0 + k \cdot \frac{\lambda^n - 1}{\lambda - 1} = 2 \cdot 0 + 1 \cdot \frac{2^n - 1}{2 - 1} = 2^n - 1.$$

Δ Бізге бірінші ретті сызықтық біртекті емес рекуррент

$$pa_n = qa_{n-1} + k \quad (3)$$

теңдеу берілсін. Осы теңдеуден λ, μ – мәндерін таңдау арқылы

$$a_n + \lambda = \mu(a_{n-1} + \lambda) \quad (4)$$

ықшамдалған рекуррент теңдеу түрінде келтіріп аламыз.

Мұнда, λ, μ – мәндерін

$$\begin{cases} \mu = \frac{q}{p} \\ \lambda(\mu - 1) = \frac{k}{p} \end{cases} \quad (5)$$

жүйесі арқылы таба аламыз. ▽

Ескерту: Бұл жерде $p \neq q$ керек. Егер $p = q$ болса, онда біздің рекурренттік тізбек арифметикалық прогрессияға айналады. Ондай тізбекті шығару бізге қиындық туғызбайды.

№2. $\{a_n\}$ тізбегі

$$a_1 = \frac{1}{2}, 3a_{n+1} = 2a_n - 1, n \in \mathbb{N}$$

рекурренттік формуласымен берілсін. Тізбектің жалпы мүшесінің формуласын табыңыз.

Шешуі: Берліген тізбекті

$$3(a_{n+1} + 1) = 2(a_n + 1)$$

немесе

$$a_{n+1} + 1 = \frac{2}{3}(a_n + 1)$$

ықшамдалған тізбек түрінде келтіреміз.

Осыдан, $a_n + 1 = x_n$ деп белгілесек, онда $x_1 = \frac{3}{2}$, $x_{n+1} = \frac{2}{3}x_n$ болады.

Бұдан,

$$x_n = \left(\frac{2}{3}\right)^{n-1} \cdot x_1 = \left(\frac{2}{3}\right)^{n-2}.$$

Демек,

$$a_n + 1 = \left(\frac{2}{3}\right)^{n-2}$$

немесе

$$a_n = \left(\frac{2}{3}\right)^{n-2} - 1.$$

№4. $\{a_n\}$ тізбегі

$$a_1 = \frac{33}{26}, \quad \frac{1}{17}a_{n+1} = \frac{1}{11}a_n + \frac{1}{13}, \quad n \in \mathbb{N}$$

рекурренттік формуласымен берілсін. Тізбектің жалпы мүшесінің формуласын табыңыз.

Шешуі: Берліген тізбекті жоғарыдағы есеп сияқты ықшамдалған тізбек түріне бірден ретке келтіру қиын. Сондықтан, осындай тізбектерге белгілі шығарылу жолының ықшамдалған тізбек түріне келтірудің формуласы ол жоғарыда көрсетілген.

Ендеше, осы есепті (4) және (5) формулалары бойынша шығарамыз.

Алдымен, берілген тізбекті (4) ықшамдалған тізбек түріне келтірмес бұрын, λ, μ – мәндерін табамыз:

$$\begin{cases} \mu = \frac{q}{p} \\ \lambda(\mu - 1) = \frac{k}{p} \end{cases} \Rightarrow \begin{cases} \mu = \frac{17}{11} \\ \lambda = \frac{187}{78} \end{cases}.$$

Осы λ, μ – мәндерін (4) формуласына қою арқылы

$$a_n + \frac{187}{78} = \frac{17}{11} \left(a_{n-1} + \frac{187}{78} \right)$$

ықшамдалған тізбек түріне келтіре аламыз.

Осыдан $a_n + \frac{187}{78} = x_n$ деп белгілесек, онда $x_1 = \frac{11}{3}$, $x_{n+1} = \frac{17}{11}x_n$ болады. Бұдан

$$x_n = \left(\frac{17}{11}\right)^{n-1} \cdot x_1 = \frac{11}{3} \cdot \left(\frac{17}{11}\right)^{n-1}.$$

Демек,

$$a_n + \frac{187}{78} = \frac{11}{3} \cdot \left(\frac{17}{11}\right)^{n-1}$$

немесе

$$a_n = \frac{11}{3} \cdot \left(\frac{17}{11}\right)^{n-1} - \frac{187}{78}.$$

$\Delta \{a_n\}$ нақты сандар тізбегі болсын. $\lambda \neq 0$ үшін

$$a_n = \lambda a_{n-1} + k\mu^{n-1}, n = 0, 1, 2, \dots \quad (6)$$

бірінші ретті сызықтық біртекті емес рекуррент теңдеу берілсін.

Осы рекуррент теңдеудің жалпы мүшесінің формуласын табамыз.

Ендеше, $n = \overline{1, n}$ үшін

$$a_1 = \lambda a_0 + k$$

$$a_2 = \lambda a_1 + k\mu$$

$$a_3 = \lambda a_2 + k\mu^2$$

.....

$$a_n = \lambda a_{n-1} + k\mu^{n-1}$$

Осы рекуррент теңдеулерді сәйкесінше $\lambda^{n-1}, \lambda^{n-2}, \lambda^{n-3}, \dots, \lambda, 1$ көбейтіп, оларды қоссақ, онда

$$a_n = \lambda^n a_0 + \frac{k}{\lambda} \mu^n \sum_{k=1}^n \left(\frac{\lambda}{\mu}\right)^k \quad (7)$$

1. Егер $\mu = \lambda$ болса, онда

$$a_n = \lambda^n a_0 + k n \lambda^{n-1}.$$

2. Егер $\mu \neq \lambda$ болса, онда

$$a_n = \lambda^n a_0 + k \frac{\lambda^n - \mu^n}{\lambda - \mu}. \quad \nabla$$

№6. $\{x_n\}$ тізбегі

$$x_1 = 1, x_{n+1} = 3x_n + 2^n$$

бірінші ретті сызықтық біртекті емес рекуррент теңдеуімен берілген.

Онда, кез келген натурал n саны үшін

$$x_n = 3^n - 2^n$$

табылатынын дәлелдеңіз.

Шешуі: $x_{n+1} = 3x_n + 2^n$ рекуррент теңдеуінен

$$x_{n+1} + 2^{n+1} = 3(x_n + 2^n)$$

түрлендіруге келтіреміз.

Айталық, $y_n = x_n + 2^n$ болсын, сонда $y_{n+1} = 3y_n$; $y_1 = 3$. Бұдан,

$$y_n = 3^{n-1} y_1 = 3^{n-1} \cdot 3 = 3^n.$$

Ендеше,

$$x_n + 2^n = 3^n$$

немесе

Активация Windo
Чтобы активировать Win
"Параметры".

$$x_n = 3^n - 2^n.$$

Болмаса, берілген рекуррент теңдеуді бірден формулаға салайық.

$$x_n = \lambda^n x_0 + k \frac{\lambda^n - \mu^n}{\lambda - \mu}.$$

Мұнда, $\lambda = 3, \mu = 2, k = 1, x_0 = 0$. Ендеше,

$$x_n = 3^n \cdot 0 + 1 \cdot \frac{3^n - 2^n}{3 - 2} = 3^n - 2^n.$$

Қорыта келгенде рекурренттік тізбектер болсын, математика олимпиада есептері болсын оны шығару қандай да бір стандарт емес тәсілдерді қажет етеді. Сондықтан, бұл мақаланың ерекшелігі рекурренттік есептерін стандарт емес тәсілдермен шығару барысында, соған өзіндік формула құра білу болып табылады. Жоғарыда көрсетілген формулалар арқылы кей рекурренттік тізбекті оңай шығаруға болатынын көрсетуге болады.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Батырбек Қайрат. Рекуррент тізбегі // «Шоқан оқулары-22» атты халықаралық ғылыми – тәжірибелік конференция материалдар жинағы. Қазақстан, Көкшетау, 2018. Т.4. (65-67 б.)
2. Просветов Г.И. Функциональные уравнения: Задачи и решения: Учебно-практическое пособие. – М.: Издательство «Альфа-Пресс», 2010. – 48с.
3. Djukic D., Jankovic V., Matic I., Petrovic N. The IMO Compendium. A collection of problems suggested for the International Mathematical Olympiads: 1959-2009. Second edition. Springer. – 2011. – 824p.

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ – ҚАЗІРГІ ПЕДАГОГИКАНЫҢ БАСЫМ БАҒЫТТАРЫНЫҢ БІРІ

Жайлыбаева Айнұр Шыныбергенқызы
 №1 ОМ КММ педагог-ассистенті

Қазіргі таңда қоғамның даму деңгейі білім беру жүйесінің қолжетімділігі мен сапасына тікелей байланысты. Сол себепті білім берудің басты қағидаларының бірі – әр баланың ерекшелігіне қарамастан, барлығына тең және сапалы білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ету болып табылады. Осы ұстаным инклюзивті білім беру идеясымен тығыз байланысты.

Бүгінгі таңда әлем елдері білім беру саясатын әлеуметтік әділдік пен теңдік қағидастарына негіздеуге ұмтылуда. Осы тұрғыдан алғанда, инклюзивті білім беру – халықаралық деңгейде мойындалған үрдіс. БҰҰ-ның «Мүгедектердің құқықтары туралы конвенциясында» және ЮНЕСКО-ның «Білім баршаға арналған» бағдарламасында барлық балалардың сапалы білім алуына тең мүмкіндік жасау қажеттігі ерекше атап өтілген. Демек, инклюзия тек педагогикалық талап ғана емес, ол – адам құқықтарын қамтамасыз етудің нақты механизмі. Инклюзивті білім беру – ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беру ортасына толық енгізуді көздейтін әлеуметтік және педагогикалық жүйе. Бұл ұғым тек оқыту процесін бейімдеу ғана емес, сонымен бірге әр баланың жеке қабілеті мен әлеуетін ашуға бағытталған гуманистік көзқарасты білдіреді. Мұндай тәсіл арқылы бала өзін қоғамның толыққанды мүшесі ретінде сезініп, өз орнын табуға мүмкіндік алады.

Инклюзия қағидасының басты идеясы – балаларды ерекшелігіне қарай бөлмей, керісінше, олардың барлығын ортақ білім беру кеңістігіне біріктіру. Бұл қағида әр баланың даралығын мойындап, оның қоғамдағы әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Мұндай ортада өзара түсіністік, мейірімділік, толеранттылық және әлеуметтік жауапкершілік сияқты қасиеттер қалыптасады. Сондықтан инклюзивті білім беру тек ерекше қажеттілігі бар балалар үшін ғана емес, жалпы қоғамның рухани және мәдени дамуына да оң әсерін тигізеді. Инклюзивті ортада балалар тек академиялық білім алып қана қоймайды, олар қарым-қатынас мәдениетін, өзара көмек пен жауапкершілік дағдыларын меңгереді. Әртүрлі балалардың бір сыныпта бірге оқуы олардың дүниетанымын кеңейтіп, өмірге деген көзқарасын өзгертеді. Мұндай тәжірибе кейін ересек өмірде де толерантты қоғам қалыптастырудың негізін қалайды. Онымен қоса, инклюзивті білім беру жүйесінде арнайы педагогикалық қолдау көрсету маңызды. Бұл – баланың қажеттілігін ескеріп, оған оқу бағдарламасын бейімдеу, жеке даму жоспарын әзірлеу, қосымша ресурстар ұсыну деген сөз. Яғни, инклюзивті білім беру – теңестіру емес, әр баланың мүмкіндігін толық пайдалануына жағдай жасау.

Қазіргі кезде инклюзивті білім беру тек мектеп деңгейінде ғана емес, мектепке дейінгі ұйымдарда, колледждер мен жоғары оқу орындарында да кеңінен енгізілуде. Бұл бағытта елімізде «Бәріне арналған мектеп» қағидаты бойынша педагогикалық үдерістер жаңартылып, оқу бағдарламалары бейімделіп келеді.

Инклюзивті білім берудің тиімді жүзеге асуы ең алдымен педагогтың кәсіби және тұлғалық дайындығына байланысты. Мұғалім тек пәндік біліммен шектелмей, әр оқушының жеке даму ерекшелігін ескеріп, дифференциалды және дараландырылған оқыту әдістерін шебер қолдана білуі қажет. Мысалы, бір бала материалды көру арқылы жақсы қабылдаса, екіншісі есту немесе практикалық әрекет арқылы меңгереді. Осындай ерекшеліктерді ескеріп, мұғалім оқу тапсырмаларын, бағалау тәсілдерін, сабақтың құрылымын бейімдей алады. Сонымен қатар, инклюзивті ортада мұғалім жалғыз жұмыс істемейді. Ол психолог, логопед, дефектолог және әлеуметтік педагогтармен бірлесе отырып, баланың жан-жақты дамуына жағдай жасайды. Осындай командалық өзара іс-қимыл нәтижесінде баланың оқу жетістігімен қатар, әлеуметтік бейімделуі де артады. Сондай-ақ, педагогтің кәсіби

даярлығымен қатар, оның эмоционалды тұрақтылығы мен рухани мәдениеті де аса маңызды. Себебі инклюзивті сыныптағы жұмыс мұғалімнен жоғары төзімділікті, эмпатияны және креативті ойлауды талап етеді. Мұғалім әр баланың бойындағы жақсы қасиетті байқап, соны дамыту арқылы сенімді атмосфера қалыптастыруы керек. Педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, инклюзивті сыныптағы табысты жұмыс – ең алдымен мұғалімнің жүрек жылуына, әр оқушыға деген шынайы қамқорлығына байланысты.

Инклюзивті процестің табысты болуы ата-аналармен тығыз байланыс орнатуға да тәуелді. Ата-аналар баланың оқуына, дамуына және әлеуметтенуіне белсенді қатысқанда ғана нәтиже жоғары болады. Мұғалім мен ата-ана арасындағы ашық диалог, сенім мен өзара қолдау баланың өзін қауіпсіз сезінуіне және өз әлеуетін еркін көрсетуіне мүмкіндік береді. Сондай-ақ, қоғамда ерекше балаларға қатысты дұрыс түсінік қалыптастыру – инклюзивті мәдениеттің маңызды бөлігі. Бұл бағытта бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік жобалардың рөлі зор.

Инклюзивті білім беру жүйесін енгізу барысында бірқатар қиындықтар туындайды. Олардың қатарында:

- материалдық-техникалық базаның жеткіліксіздігі;
- кадрлардың жетіспеушілігі;
- оқу бағдарламаларының бейімделуінің баяулығы;
- ата-аналар мен қоғамның ақпараттық сауаттылығының төмендігі.

Бұл мәселелерді шешу үшін мемлекет тарапынан кешенді шаралар жүзеге асуда. Мәселен, педагогтарды қайта даярлау және біліктілігін арттыру курстары ұйымдастырылып, арнайы жабдықталған кабинеттер мен ресурстық орталықтар ашылуда. Сонымен қатар, инклюзивті мәдениетті дамыту мақсатында бұқаралық ақпарат құралдары арқылы ақпараттық-түсіндіру жұмыстары күшейтілуде.

Инклюзия – қоғамның мәдени және адамгершілік көрсеткіші. Инклюзивті білім беру – бұл тек педагогикалық үдеріс емес, ол қоғамның адамгершілік деңгейін көрсететін маңызды мәдени феномен. Әр баланың білім алуға және өзін көрсетуге тең құқығы бар екенін мойындау – өркениетті елдің басты белгісі.

Инклюзивті мектептерде өскен балалар өзге адамдарды түсінуге, сыйлауға және көмектесуге үйренеді. Бұл қасиеттер ертеңгі күні толерантты, әлеуметтік жауапты азамат қалыптастыруға негіз болады. Сондықтан инклюзия идеясы – адамгершілік, теңдік және құрмет құндылықтарына сүйенген, болашаққа бағытталған маңызды қадам. Қоғамдағы инклюзивті мәдениетті қалыптастыру ұзақ мерзімді әрі жүйелі жұмысты талап етеді. Бұл үдеріс білім беру ұйымдарымен ғана шектелмейді – оған отбасы, жергілікті қоғамдастық, мемлекеттік және үкіметтік емес ұйымдар да атсалысуы тиіс. Инклюзивті құндылықтар балалар бақшасынан бастап қалыптасуы қажет, өйткені кішкентай жастан өзге адамдардың ерекшелігін қабылдай білуді үйренген бала болашақта толерантты тұлға болып өседі.

Қорытындылай келе, инклюзивті білім беру – қазіргі педагогиканың заманауи талабы ғана емес, қоғамның рухани жетілуі мен адам құқығын құрметтеудің нақты айғағы. Әр баланың табысты болашағы мен елдің тұрақты дамуы осы қағиданы толыққанды жүзеге асырумен тығыз байланысты. Инклюзия – тек білім саласының міндеті емес, ол бүкіл қоғамның ортақ жауапкершілігі. Егер біз әр баланың ерекшелігіне құрметпен қарап, оған қолдау көрсетсек, онда шынайы әділ және мейірімді қоғам құра аламыз. Осылайша, инклюзивті білім беру жүйесін дамыту – елдің әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз ететін стратегиялық бағыттардың бірі. Бұл салада үздіксіз ғылыми зерттеулер жүргізу, халықаралық тәжірибені енгізу және педагогтарды жаңа форматта даярлау қажет. Тек осындай кешенді қолдау арқылы біз әр баланың қабілеті мен дарынын толық ашуға мүмкіндік береміз.

ЭФФЕКТИВНЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ РАБОТЕ ШКОЛЫ

Ормаханова Толкын Керимбаевна

*КГУ «Школа – гимназия №7 отдела образования города Тараз управления образования акимата Жамбылской области»,
Заместитель директора по научно-методической работе и профильному обучению, учитель информатики, педагог-исследователь*

Аннотация

В статье рассматриваются ключевые вопросы, значимые для педагогов и руководителей, стремящихся повысить результативность методической работы в современных условиях. Освещаются подходы к внедрению эффективного менеджмента в систему учебно-методической деятельности, подчеркивается значение координации педагогических усилий, развития наставничества и профессионального роста учителей. Представленные идеи направлены на совершенствование внутришкольного управления и оптимизацию образовательных процессов. Актуальность темы связана с необходимостью адаптации школы к изменениям в содержании образования и требованиям современной образовательной политики.

Ключевые слова: менеджмент, методическая работа, образование, планирование, эффективность, управление, результативность.

Введение

В современных условиях развитие системы образования требует эффективного управления учебно-методической работой, где ключевую роль играет взаимодействие между администрацией школы и педагогическим коллективом. Эффективный менеджмент позволяет не только рационально организовать образовательный процесс, но и создать условия для профессионального роста педагогов, внедрения инновационных методик и обеспечения высокого качества обучения.

Организация продуктивного взаимодействия между заместителями директора, методическими объединениями и учителями способствует формированию единого методического пространства, основанного на сотрудничестве, доверии и командной работе. В таком коллективе легче решать как повседневные задачи, так и стратегические цели развития образовательной организации.

Значительное значение имеет обеспечение руководителей и педагогов образовательных учреждений инструментами эффективного управления учебно-методической деятельностью. Это способствует оптимизации внутришкольных процессов, укреплению профессионального взаимодействия и формированию условий для повышения качества образования путём модернизации работы методической службы школы.

Цель данного пособия — предоставить руководителям и педагогам образовательных организаций инструменты эффективного менеджмента в учебно-методической работе. Пособие направлено на оптимизацию процессов внутришкольного управления, развитие профессионального взаимодействия и создание условий для повышения качества образования через совершенствование методической службы школы.

Актуальность и новизна

Переход к обновлённому содержанию образования, внедрение новых образовательных стандартов, цифровизация учебного процесса требуют от руководителей и педагогов высокого уровня управленческой и методической культуры[2]. В этих условиях особенно актуальной становится тема эффективного менеджмента в системе учебно-методической работы школы.

Компетентное управление этой деятельностью позволяет своевременно выявлять и решать профессиональные затруднения педагогов, мотивировать их к саморазвитию и

внедрению инноваций, а также формировать устойчивую профессиональную команду, нацеленную на результат.

Современная система образования, в условиях внедрения новых стандартов и цифровых технологий, требует повышения уровня управленческих и методических компетенций педагогов и административных работников. В этом контексте особенно актуальной становится тема эффективного менеджмента в организации учебно-методической деятельности. Рациональное управление данной сферой способствует оперативному выявлению затруднений, поддержке профессионального роста, активному внедрению инноваций и укреплению командной работы. Эффективный менеджмент создаёт условия для формирования продуктивной образовательной среды, нацеленной на высокие результаты и повышение качества образования.

Задачи менеджмента в учебно-методической работе школы:

1. Раскрытие ключевых принципов эффективного управления методической деятельностью.
2. Разработка современных форм и технологий педагогического взаимодействия.
3. Представление практико-ориентированных подходов к планированию и оценке методической работы.
4. Подчёркивание роли наставничества и командного сотрудничества в развитии профессионального потенциала.
5. Формирование рекомендаций по усилению мотивации педагогов и их вовлечённости в методическую деятельность.

В стремительно меняющейся цифровой образовательной среде искусственный интеллект (ИИ) становится значимым инструментом в обеспечении эффективного менеджмента учебно-методической деятельности школы. Применение ИИ позволяет автоматизировать процессы анализа, мониторинга качества образования, а также персонализировать методическую поддержку и адаптировать учебное содержание. С его помощью администрация школы получает доступ к объективным данным о педагогической результативности, может своевременно выявлять профессиональные затруднения, прогнозировать возможные риски и принимать обоснованные управленческие решения, направленные на повышение качества образовательного процесса.

Использование искусственного интеллекта способствует совершенствованию планирования и реализации методической деятельности, повышает эффективность внутришкольного контроля и усиливает наставническую поддержку педагогов. ИИ открывает новые горизонты для анализа педагогической практики, структурирования профессионального опыта и создания индивидуальных маршрутов повышения квалификации. Его интеграция в управленческую и методическую деятельность школы становится важным элементом современного менеджмента, ориентированного на рост качества образования и развитие профессионального сообщества. Методические материалы данного пособия нацелены на решение актуальных задач, с которыми ежедневно работают заместители директора, педагоги-организаторы и руководители методических объединений, обеспечивая современный и эффективный подход к организации методической работы.

Заключение

Эффективное управление учебно-методической деятельностью школы играет решающую роль в улучшении качества образования и профессионального развития педагогов. Грамотно выстроенный менеджмент способствует упорядочиванию методической работы, укреплению командного взаимодействия и внедрению современных образовательных практик. Применение инновационных решений, включая цифровые технологии и элементы искусственного интеллекта, расширяет управленческие и методические возможности. Реализация принципов эффективного менеджмента создает условия для стабильного развития образовательной организации, повышения педагогической мотивации и достижения высоких учебных результатов. В современных условиях совершенствование управленческих подходов становится необходимым элементом успешной работы школы.

Использованные источники:

1. Онлайн-ресурс: Министерство просвещения РК — <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu>
2. Методические рекомендации по организации методической работы в школах. — Астана, 2023. (документ Министерства образования РК)
3. Громыко, Ю.В. Педагогический менеджмент: теория и практика. — М.: Сфера, 2019.
4. Козлова, С.А., Широков, В.А. Основы педагогического менеджмента. — М.: Академия, 2018.
5. Пискунов, А.И. Управление школой в современных условиях. — М.: Учитель, 2019.
6. Ганиева, Р.М. Мониторинг и оценка качества методической работы в школе. — Казань: Центр педагогических инноваций, 2022.
7. Козырева, Н.И. Психолого-педагогическое сопровождение методической деятельности педагогов. — М.: Просвещение, 2018.
8. Селевко, Г.К. Современные образовательные технологии. — М.: Народное образование, 2020.

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРДЫҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ ЖӘНЕ ОНЫ САБАҚ БАРЫСЫНДА ҚОЛДАНУ ЖОЛДАРЫ

Сарсенова Балым Бердықызы

*Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы,
№17 ЖББМ, дене шынықтыру мұғалімі*

Кіріспе

Қазақ халқының мәдени мұрасы мен рухани қазынасының бір бөлігі – ұлттық ойындар. Олар ғасырлар бойы қалыптасып, ұрпақ тәрбиесінің негізгі құралына айналған. Ұлттық ойындар тек қана денені шынықтыру емес, сонымен қатар ойды дамыту, шапшаңдыққа, тапқырлыққа, бірлікке, намысқойлыққа баулу құралы болып саналады.

Ұлттық ойындардың басты ерекшелігі – олардың тәрбиелік мәнінде. Әрбір ойын баланы ойнау арқылы өмірге бейімдеп, ерік-жігерін шыңдайды, мінезін қалыптастырады. Қазақтың «Ойын — баланың жұмысы» деген нақылы да осыны айғақтайды. Ойын барысында бала өздігінен шешім қабылдауға, топпен әрекет етуге, жеңіске жету жолында табандылық танытуға үйренеді.

Сонымен қатар, ұлттық ойындар – халықтың тұрмыс-тіршілігін, әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрін бейнелейтін құнды дүниелер. Оларды мектептегі сабақ барысында қолдану – жас ұрпаққа ұлттық рухты сіңірудің, ата-бабамыздан қалған асыл қазынаны насихаттаудың тиімді жолдарының бірі.

Негізгі бөлім.

Ұлттық ойындардың тәрбиелік мәні зор. Оларды шартты түрде бірнеше бағытта қарастыруға болады:

1. Дене тәрбиелік мәні.

Ойындар баланың дене қимылын жетілдіреді, төзімділікке, ептілікке, батылдыққа баулиды.

Мысалы: «Асық ату», «Арқан тарту», «Аударыспақ», «Теңге ілу» сияқты ойындар бұлшық етті шынықтырып, икемділік пен ширақтықты дамытады.

2. Рухани-адамгершілік тәрбиесі.

Ұлттық ойындарда әділдік, сыйластық, үлкенді құрметтеу, кішіге қамқор болу идеялары жатыр.

«Алтын сақа», «Ақ сүйек» сияқты ойындар жастарды ұйымшылдыққа, достыққа, жауапкершілікке тәрбиелейді.

3. Ой-өрісті дамытуы.

Ойын барысында бала тез шешім қабылдауды, тапқыр болуды үйренеді.

Стратегиялық ойлау, зеректік пен байқампаздық қалыптасады.

4. Этнопедагогикалық мәні.

Ұлттық ойындар – қазақ халқының тарихын, дәстүрін, тұрмысын танытатын айна.

Оларды қолдану арқылы оқушы туған елінің мәдениетіне жақындайды, ұлттық сана-сезімі қалыптасады.

Сабақ барысында қолдану жолдары.

Ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабағына енгізудің бірнеше әдісі бар:

- Жылыну жаттығуларында: жеңіл қимылды ойындарды пайдалану (мысалы, «Қуыр-қуыр, қуырмаш», «Хан талапай»).

- Негізгі бөлімде: ойын элементтерін белгілі бір спорт түрімен байланыстыру (мысалы, арқан тарту – күш жаттығуларында, асық ату – дәлдік пен көз мөлшерін дамытуда).

- Қорытынды бөлімде: сергіту, көңіл-күйді көтеру үшін ұлттық ойындарды қолдану («Ақ серек – көк серек», «Соқыр теке»).

Сонымен қатар, ұлттық ойындарды тек қана сабақта емес, спорттық жарыстарда, сыныптан тыс іс-шараларда да ұйымдастыруға болады. Бұл бағытта арнайы әдістемелік құралдар жасалып, 9-сыныпқа бейімделген «Ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабағында қолдану әдістемесі» атты оқу-әдістемелік материалдарда кеңінен қарастырылған.

онымен қатар, ұлттық ойындардың тәрбиелік және мәдени маңызы зор екендігін атап өткен жөн. Олар оқушылардың бойында ұлттық құндылықтарға деген құрметті қалыптастырып қана қоймай, ұжымшылдыққа, достыққа, әділдікке баулиды. Әсіресе, ұлттық ойындарды сыныптан тыс іс-шараларда өткізу арқылы оқушылардың бос уақытын тиімді ұйымдастыруға, салауатты өмір салтын ұстануға ықпал етуге болады.

Мұндай ойындарды ұйымдастыру барысында:

- оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру;
- ойын ережелерін дұрыс түсіндіру;
- қауіпсіздік талаптарын сақтау маңызды рөл атқарады.

Дене шынықтыру мұғалімдері мен тәрбиешілерге арналған әдістемелік құралдарда ұлттық ойындардың мазмұны, өткізу тәсілдері, дене дамуына тигізетін әсері жайлы нақты нұсқаулар берілген. Бұл материалдар мұғалімдерге оқу-тәрбие процесін қызықты да мазмұнды ұйымдастыруға үлкен көмек көрсетеді.

Қорытынды

Ұлттық ойындар – қазақ халқының ғасырлар бойы жинақталған өмірлік тәжірибесінің, мәдениеті мен тұрмыс-салтының айнасы. Олар жас ұрпақтың бойына күш-қуат беріп қана қоймай, ой-өрісін дамытып, ұлттық құндылықтарға деген сүйіспеншілігін арттырады. Әсіресе, мектептегі дене шынықтыру сабақтарында ұлттық ойындарды жүйелі түрде қолдану оқушыларды салауатты өмір салтына бейімдеп, ұжымдық әрекетке, әділдікке, табандылыққа тәрбиелейді.

Сондықтан ұлттық ойындарды қазіргі білім беру жүйесінде тиімді пайдалану – жас ұрпақтың жан-жақты дамуына, ұлттық рухани мұраны сақтап, болашаққа жеткізуге ықпал етеді. Мұғалімдер ұлттық ойындарды сабақта, спорттық жарыстарда және тәрбие сағаттарында кеңінен қолданса, ол оқушылардың денсаулығын нығайтып қана қоймай, олардың ұлттық сана-сезімін оятады, патриоттық рухын шыңдайды.

Қолданылған әдебиеттер

1. Әбдірахманова, Г. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы: Рауан, 2005.
2. Жарықбаев, Қ., Қалиев, С. Қазақ тәлім-тәрбиесі. – Алматы: Санат, 1995.
3. Төтенаев, Б. Қазақтың ұлттық ойындары. – Алматы: Балауса, 1994.
4. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Дене шынықтыру пәні бойынша оқу бағдарламасы. – Астана, 2017.
5. «Ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабағында қолдану әдістемесі» оқу-әдістемелік құрал. – Алматы, 2019.

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ ИГРЕ НА ФОРТЕПИАНО

Алпамыскызы Дана

*Академия народной музыки имени Дины Нурпейисовой,
«Атырауский музыкальный колледж»,
Преподаватель, концертмейстер*

Современная система музыкального образования находится в фазе интенсивной цифровизации, обусловленной активным внедрением информационных и коммуникационных технологий. Инновационные педагогические методы и цифровые инструменты трансформируют традиционные подходы к обучению игре на фортепиано, расширяя возможности индивидуализации, интерактивности и объективной оценки исполнительской деятельности. Эти процессы способствуют повышению эффективности учебного процесса и формированию устойчивых профессиональных навыков у обучающихся.

Развитие цифровых музыкальных технологий значительно расширило инфраструктуру обучения игре на фортепиано. MIDI-клавиатуры, цифровые пианино и виртуальные синтезаторы обеспечивают широкий спектр педагогических возможностей, включая:

- высокоточную фиксацию и последующий анализ исполнительской деятельности;
- регулировку тембровых и динамических характеристик звучания;
- создание условий для обучения при отсутствии акустического инструмента;
- прямую интеграцию с образовательными программами и специализированными приложениями.

Применение цифровых инструментов обеспечивает гибкость учебного процесса, возможность занятий в любое время и более точный контроль педагогом за формированием исполнительских навыков.

Распространение программных средств для музыкального обучения привело к появлению новых моделей самообразования и дистанционного взаимодействия между педагогом и обучающимся.

Приложения типа Yousician и Flowkey используют технологии анализа аудиосигнала и позволяют:

- фиксировать ритмические, интонационные и технические ошибки;
- осуществлять сравнение исполнения с эталонной моделью;
- предоставлять мгновенную корректирующую обратную связь.

Таким образом, данные системы выступают эффективным инструментом формирования самоконтроля у учащихся.

Платформы SmartMusic и аналогичные сервисы предоставляют интерактивные нотные материалы, обеспечивающие:

- изменение темпа без искажения звуковой структуры;
- использование метронома и встроенного аккомпанемента;
- адаптацию задания к уровню подготовленности обучающегося.

Интерактивные ноты способствуют повышению мотивации и формируют у обучающихся навыки осознанного чтения с листа.

Искусственный интеллект (ИИ) становится ключевым инструментом автоматизации и оптимизации процесса обучения игре на фортепиано. Его применение включает:

- автоматизированный анализ исполнения, охватывающий параметры темпа, динамики, артикуляции и точности прочтения нотного текста;
- формирование персонализированных образовательных рекомендаций, основанных на текущем уровне подготовки и индивидуальном темпе усвоения материала;
- генерацию заданий и упражнений, направленных на целенаправленное развитие конкретных технических аспектов (координации, пальцевой техники, ритмической

устойчивости).

Использование ИИ повышает объективность диагностики и способствует оптимизации педагогической стратегии.

Применение технологий VR и AR открывает новые перспективы для формирования исполнительских и коммуникативных навыков музыканта.

VR-технологии позволяют моделировать концертные ситуации, что способствует:

- развитию сценической устойчивости,
- совершенствованию артистических навыков,
- уменьшению уровня исполнительской тревожности.

AR-системы обеспечивают визуальную проекцию нотного текста или методических подсказок на клавиатуру, что облегчает:

- освоение аппликатуры,
- пространственную ориентацию на клавиатуре,
- формирование правильной моторики и постановки рук.

Внедрение дистанционных технологий приводит к трансформации традиционной модели индивидуальных занятий. Использование видеоконференций, облачных платформ и электронных журналов позволяет:

- организовывать обучение с преподавателями вне зависимости от географического расположения;

- формировать гибкий график занятий;
- систематизировать учебные материалы в цифровой среде.

Расширение дистанционных форм стало особенно значимым в период пандемийных ограничений и продолжает определять перспективы развития музыкального образования.

Инновационные технологии оказывают существенное влияние на модернизацию процесса обучения игре на фортепиано, обеспечивая расширение методического инструментария, повышение качества обучения и оптимизацию педагогической деятельности. Вместе с тем цифровые средства должны рассматриваться как дополнение к традиционным формам музыкально-педагогического взаимодействия. Сохранение баланса между технологическими и классическими подходами является ключевым условием формирования профессионально компетентного исполнителя.

Список литературы

1. Аверьянова, И. Ю. Информационные технологии в современном музыкальном образовании. — Москва: Просвещение, 2020. — 184 с.
2. Асафьев, Б. В. Музыкальная форма как процесс. — Санкт-Петербург: Композитор, 2018. — 312 с.
3. Бондаренко, Л. А. Цифровизация художественного образования: перспективы и вызовы // Искусство и образование. — 2021. — № 2. — С. 54–62.
4. Гофман, И. М. Основы фортепианной педагогики. — Санкт-Петербург: Композитор, 2019. — 224 с.
5. Дьяченко, О. И. Инновационные технологии в обучении игре на музыкальных инструментах // Музыкальное искусство и образование. — 2020. — № 3. — С. 41–49.
6. Захарова, Н. Л. Цифровые ресурсы и интерактивные платформы в музыкальном обучении. — Москва: Юрайт, 2021. — 176 с.
7. Коновалова, Т. В. Применение технологий дополненной реальности в творческом образовании // Педагогика искусства. — 2022. — № 4. — С. 27–35.
8. Назарян, Е. Г. Музыкально-компьютерные технологии: теория и практика. — Москва: Лань, 2022. — 256 с.

МЕКТЕПТЕГІ ТӘРБИЕ ЖҰМЫСЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ

Байырбекова Саним Буркитовна

*Маңғыстау облысы, Тұпқараған ауданы, Форт-Шевченко қаласы,
“Форт-Шевченко мектеп-лицейі” КММ,
директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары*

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесі қоғамдағы жаһандық өзгерістерге сәйкес жаңарып, мектептегі тәрбиенің мазмұны мен әдістеріне жаңа талап қойып отыр. Тұлғаның әлеуметтік-эмоционалдық дамуы, цифрлық мәдениеті, құндылықтық бағдарлары мен функционалдық сауаттылығы тәрбие үдерісінің басты нәтижелеріне айналды. Осы тұрғыдан алғанда мектептегі тәрбие жұмысына инновациялық тәсілдерді енгізу – педагогика ғылымының стратегиялық міндеттерінің бірі. Инновациялық тәсілдер оқушылардың шығармашылығын, белсенділігін, сыни ойлауын және әлеуметтік жауапкершілігін дамытуға бағытталады.

Инновациялық тәрбие – жаңа педагогикалық идеялар, технологиялар, әдістер мен құралдарды тәрбие процесіне мақсатты енгізу. Бұл ұғым тұлғалық-бағдарлы, әрекеттік және құзыреттілік парадигмаларымен тығыз байланысты. Ғылыми тұрғыдан алғанда, инновациялық тәсілдер оқушының тұлғалық әлеуетін ашуға, оның қоғамдағы белсенділігін арттыруға ықпал ететін педагогикалық шарт ретінде қарастырылады.

Жобалық-әрекеттік тәсіл оқушыны нақты мәселені шешуге, қоғамға қызмет етуге бағыттайды. Service learning моделі «үйрене отырып – қоғамға қызмет ету» принципіне негізделеді. Бұл технология оқушылардың азаматтық жауапкершілігін, әлеуметтік бейімделуін, қарым-қатынас мәдениетін дамытады. Жобамен жұмыс істеу барысында оқушылар мақсат қою, жоспарлау, рефлексия және нәтижені бағалау сияқты маңызды дағдыларды меңгереді.

Білімнің цифрлануы жағдайында тәрбие жұмысы да ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен (АКТ) интеграциялануда.

Цифрлық инновациялық құралдарға мыналар жатады:

- онлайн-квесттер мен жаппай цифрлық челленджер;
- интерактивті платформалар (LearningApps, Kahoot, Mentimeter);
- QR-кодтар арқылы тапсырмалар беру;
- виртуалды экскурсиялар мен мультимедиялық тренингтер;
- кибермәдениет пен медиа сауаттылыққа тәрбиелеу.

АКТ пайдалану оқушылардың ақпараттық мәдениетін, медиа сауаттылығын және цифрлық этика нормаларын меңгеруін қамтамасыз етеді.

Тұлғалық-бағдарлы тәрбие оқушыны тәрбиенің объектісі емес, субъектісі ретінде қарастырады. Бұл тәсіл оқушының қызығушылығын, қажеттілігін, жеке даму траекториясын ескеріп ұйымдастырылады.

Коучинг пен менторинг технологиялары:

- мақсат қою және өзін-өзі басқару дағдыларын дамытады;
- рефлексия жүргізуге үйретеді;
- өзіндік жауапкершілікті арттырады;
- оқушылар арасындағы өзара қолдау мәдениетін қалыптастырады.

Ментор–тәлімгер жүйесі жоғары сынып оқушылары мен төменгі сынып оқушыларының өзара әрекеттесуін нығайтып, тұлғааралық қарым-қатынас мәдениетін бекітеді.

Геймификация – тәрбие процесінде ойын механикасын (ұпай, марапат, рейтинг, миссия) қолдану. Ойын технологиялары оқушылардың эмоциялық белсенділігін арттырып, мотивациясын күшейтеді.

Рөлдік ойындар, пікірталас алаңдары, тренингтер – тұлғаның әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал ететін тиімді интерактивті әдістер.

Soft skills – XXI ғасыр дағдыларының негізі. Тәрбие жұмысында келесі психологиялық-педагогикалық бағыттар нәтижелілік көрсетеді:

- эмоционалдық интеллект (EQ) дамыту;
- стресске төзімділік және өзін-өзі реттеу;
- коммуникация және конфликтіні басқару;
- командалау жұмыс, көшбасшылық;
- шешім қабылдау дағдылары.

EQ дамытуға арналған тренингтер оқушылардың эмоцияларды тану, басқару, эмпатия таныту қабілеттерін жетілдіреді.

STEAM-білім беру ғылыми-техникалық және шығармашылық бағыттарды біріктіріп, оқушылардың зерттеушілік әрекетін дамытады.

Робототехника, инженерлік модельдеу, арт-терапия, шығармашылық шеберханалар – тәрбие процесінің мазмұнын ізденіс пен шығармашылыққа бағыттайды.

Мектептің ата-аналар, жергілікті ұйымдар, мәдени институттар және қоғамдық бірлестіктермен өзара әрекеттесуі тәрбиелік жұмыстың тиімділігін арттырады.

Әлеуметтік серіктестік:

- оқушылардың әлеуметтік тәжірибесін кеңейтеді;
- кәсіби бағдармен таныстыруға мүмкіндік береді;
- азаматтық қоғам институттарымен байланысын нығайтады.

Мектептегі тәрбие жұмысының инновациялық тәсілдері оқушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін заманауи педагогикалық жүйені қалыптастырады. Жобалық оқыту, цифрлық технологиялар, тұлғалық-бағдарлы тәсілдер, геймификация, STEAM және soft skills дамыту бағыттары тәрбиенің мазмұнын байытып, оның ғылыми-практикалық маңызын күшейтеді. Инновациялық тәрбие – оқушыны қоғамның белсенді, шығармашыл және жауапты мүшесі ретінде қалыптастырудың маңызды тетігі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Білім, 2019.
2. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. – М.: Академия, 2018.
3. Ғалымжанова А. Қазіргі білім берудегі инновациялық технологиялар. – Астана, 2020.
4. Trilling B., Fadel C. 21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. – San Francisco: Jossey-Bass, 2019.
5. Fullan M. The New Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2020.
6. Mishra P., Koehler M. Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK) Framework Studies. – 2018.

МЕКТЕПТІҢ ТӘРБИЕ ЖҮЙЕСІН ТИІМДІ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Жанғазиева Үмітжан Бүркітқызы

*Маңғыстау облысы, Түпқараған ауданы, Форт-Шевченко қаласы,
“Форт-Шевченко мектеп-лицейі” КММ,
директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары*

Қазіргі қоғамдағы әлеуметтік-мәдени өзгерістер білім беру жүйесінен оқушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін жаңа сапалық үлгілерді талап етеді. Мектептің тәрбие жүйесі – тұлғаның құндылықтық бағдарларын, әлеуметтік мінез-құлқын, мәдени-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыратын күрделі педагогикалық құрылым. Тәрбие жүйесін тиімді ұйымдастыру педагогикалық процестің жүйелілігіне, ғылыми негізделуіне, мектептің ішкі ресурстарын оңтайлы пайдалануға және инновациялық технологияларды қолдануға тәуелді. Осыған байланысты тәрбие жүйесін басқарудың тиімді тетіктерін анықтау педагогика ғылымының өзекті бағыттарының бірі болып табылады.

Баланың дамуы мен қалыптасуына ықпал ететін негізінде үш фактор: биологиялық (тұқым қуалаушылық), орта, тәрбиенің ықпалдарын талдап, салыстыру нәтижесінде тәрбиенің ең күшті де, жан-жақты әсер ететін фактор екендігін көрсетеді. Тәрбие баланың дамуына ықпал ететін фактор. Оның басқа факторлард айырмашылығы - мақсат көздеп ықпал ету болып табылады. Тәрбиенің негізгі мақсаты- жеке тұлғаны қалыптастыру және оның жан- жақты дамуын қамтамасыз ету. Бұл міндеттердің шешімін беру - жеке тұлғаның дамуы қалай өтетінін және оның қалыптасуына қандай жағдай ықпал ететінін білумен байланысты. Тәрбие мен қоршаған орта арасында күрделі байланыс бар Мысалы, тәрбие ең алдымен әлеуметтік ортамен өзара әрекеттестікке түседі.

Тәрбие әрқашан да әлеуметтік- экономикалық қатынастардың сипатына сай келеді, оқушының дамуына қоғам талаптарына сәйкес бағыттап отырады: белгілі бағытта баланың оның жан- жақты дамуын қамтамасыз ету. Бұл міндеттердің шешімін беру - жеке тұлғаның дамуы қалай өтетінін және оның қалыптасуына қандай жағдай ықпал ететінін білумен байланысты. Тәрбие мен қоршаған орта арасында күрделі байланыс бар Мысалы, тәрбие ең алдымен әлеуметтік ортамен өзара әрекеттестікке түседі. Тәрбие әрқашан да әлеуметтік- экономикалық қатынастардың сипатына сай келеді, оқушының дамуын қоғам талаптарына сәйкес бағыттап отырады: белгілі бағытта баланың өмірі мен іс-әрекеттерін ұйымдастырады.

Мектептегі тәрбие жаппай ықпал етудің, мемлекет қолындағы барлық құралдардың (баспасөз, кино, радио, теледидар, т.б) оқушыларға тәрбие берерлік ықпалымен нығайтылады сондай- ақ бұлар мемлекеттің саясатын жүргізуші болып табылады.

Адамның әлеуметтік пісіп - жетілуі – жауапкершілікті шыдамдылықты, өзін-өзі дамытуды сипаттайды.

Оқушы тұлғасының дамуы мен қалыптасуында тәрбие ортадан дамуына қажетті материалды іріктейді, жағымсыз ықпалдардан аластайды;

Тәрбие жүйесін ұйымдастырудың теориялық негіздеріне:

1.1. Жүйелік көзқарас

Жүйелік тәсіл тәрбие процесін өзара байланысқан элементтерден құралған тұтас құрылым ретінде қарастырады. Тәрбие жүйесі мақсат, мазмұн, әдістер мен формалар, педагогтар, оқушылар, ата-аналар және әлеуметтік серіктестер сияқты компоненттердің өзара әрекеті негізінде дамиды. Бұл тәсіл тәрбиенің нәтижелілігін арттыру үшін барлық элементтердің үйлесімділігін талап етеді.

Тұлғалық-бағдарлы тәрбие концепциясы тәрбиенің орталығына оқушыны, оның дара ерекшеліктерін, қажеттілігін, құндылықтық бағдарларын қояды. Бұл теория бойынша тәрбие процесі оқушының өзін-өзі дамытуына, дербес шешім қабылдауына, жеке жауапкершілігін арттыруға бағытталады. Тиімді тәрбие жүйесі – әр оқушының потенциалын ашуға жағдай

жасайтын педагогикалық орта.

Конструктивистік көзқарас бойынша оқушы қоғамда, әлеуметтік өзара әрекет барысында тұлға болып қалыптасады. Мектептің тәрбиелік кеңістігі – оқушының әлеуметтік тәжірибе жинақтайтын негізгі алаңы. Осы теорияға сүйене отырып, тәрбие жұмысы топтық әрекет, ынтымақтастық, бірлескен шығармашылық және қоғаммен серіктестік арқылы жүзеге асырылады.

Тәрбие жүйесін тиімді ұйымдастырудың негізгі бағыттарына:

Тәрбие процесін стратегиялық жоспарлау

Тиімді тәрбие жүйесі мектептің даму бағдарламасына сәйкес ұзақ мерзімді және қысқа мерзімді жоспар арқылы ұйымдастырылады. Жоспарлау барысында:

тәрбиенің мақсаттары мен міндеттері нақты айқындалады;

мазмұн жас ерекшеліктеріне бейімделеді;

сынып жетекшілер жұмысын үйлестіру тетіктері қарастырылады;

мониторинг және диагностика жүйесі енгізіледі.

Тәрбие жұмысының тиімділігі педагогтар, ата-аналар, психологтар, әлеуметтік педагогтар, оқушылардың өзін-өзі басқару ұйымдарының өзара әрекетіне байланысты. Бұл бағытта:

ата-аналармен серіктестік;

оқушылардың өзін-өзі басқаруын қолдау;

педагогикалық консилиумдар;

мектеп пен қоғам арасындағы әлеуметтік серіктестік маңызды рөл атқарады.

Жобалық әдіс пен service learning (қоғамға қызмет ету арқылы оқыту) оқушылардың әлеуметтік жауапкершілігін, белсенді азаматтық позициясын қалыптастырады. Бұл технологиялар арқылы оқушылар нақты проблемаларды шешуге қатысады, зерттеушілік және ұйымдастырушылық дағдыларын дамытады.

Қазіргі мектептің тәрбие жүйесі цифрлық ортада ұйымдастыруды талап етеді. Бұл бағытқа мыналар жатады:

онлайн-квесттер, вебинарлар, цифрлық викториналар;

QR-кодтар арқылы тапсырмалар;

цифрлық қауіпсіздік сабақтары;

медиа сауаттылыққа тәрбиелеу.

Цифрлық педагогика оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастырып, олардың қызығушылығын арттырады.

Тәрбие жүйесінде коммуникация, көшбасшылық, уақытты басқару, конфликтті шешу және эмоционалдық тұрақтылық сияқты дағдыларды дамыту маңызды. Бұл бағыт оқушының өмірлік құзыреттілігін арттырады.

Тәрбие жүйесінің нәтижелілігі келесі көрсеткіштер бойынша анықталады:

оқушылардың құндылықтарды меңгеру деңгейі;

олардың әлеуметтік белсенділігі мен азаматтық бастамалары;

мектептегі психологиялық климат;

ата-аналардың қатысуы;

тәртіп, жауапкершілік және мәдениет деңгейінің артуы.

Бағалау үшін диагностика, сауалнама, мониторинг, бақылау және әлеуметтік зерттеу әдістері қолданылады.

Мектептің тәрбие жүйесін тиімді ұйымдастыру – көпқырлы педагогикалық процесс, ол ғылыми негізді, жүйелі және инновациялық тәсілдерді талап етеді. Оқушы тұлғасын жан-жақты дамыту үшін педагогтар оқыту мен тәрбиенің бірлігін сақтай отырып, тәрбие мазмұнын жаңартуы тиіс. Жүйелік жоспарлау, субъектілердің өзара әрекеті, жаңа технологияларды тиімді пайдалану және психологиялық қолдау – мектептің тәрбие жүйесінің жоғары нәтижеге қол жеткізуінің негізгі жолдары. Тиімді ұйымдастырылған тәрбие жүйесі оқушының шығармашыл, мәдениетті, әлеуметтік жауапты азамат болып қалыптасуына жағдай жасайды.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика. – Алматы: Білім, 2019.
2. Айтбаева А.Б. Тәрбиенің инновациялық технологиялары. – Астана: НЗМ ДББҰ, 2021.
3. Нұрғалиева Г.К. Тәрбие теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2018.
4. Сарбасова Қ. Қазіргі мектептегі тәрбие жүйесі. – Алматы: Өрлеу, 2020.
5. Жұмабаев А. Педагогика. – Алматы: ҚазМҰҚ, 2017 (түпнұсқа идеялары тәрбиеге қатысты).

ИНКЛЮЗИВТІК БІЛІМ БЕРУ – БАРШАҒА ТЕҢ МҮМКІНДІК

Бердімұратова Тілектес Жұмабекқызы

Ақтөбе қаласы

«№ 1 ОМ» КММ

Педагог-ассистент

XXI ғасырдағы білім беру жүйесінің негізгі бағыттарының бірі – қоғам мүшелеріне білімге тең қолжетімділік беру. Инклюзивтік білім беру идеясы кез келген баланың оқу процесіне толыққанды қатысып, өзінің әлеуметтік, танымдық және шығармашылық әлеуетін жүзеге асыруына мүмкіндік жасауға негізделеді. Педагогика ғылымында инклюзивтік білім беру адам құқықтары, әлеуметтік әділеттілік және гуманистік көзқарас қағидаттарымен тығыз байланысты қарастырылады.

Инклюзия – тек ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы білім беру жүйесіне енгізу ғана емес, сонымен қатар білім беру ортасының барша оқушылар үшін бейімделуін қамтамасыз ету. Бұл бағыт білім беру жүйесін жаңғыртудың маңызды компонентіне айналып отыр.

Инклюзивтік білім беру – барлық балаларды, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕБҚ) балаларды кез келген оқу орнында оқытуға мүмкіндік беретін педагогикалық модель.

Негізгі қағидаттары:

Қолжетімділік. Оқу ортасы физикалық (пандустар, лифттер, арнайы сыныптар), ақпараттық (бейімделген оқулықтар, Брайль қарпі, аудиооқулықтар) және психологиялық жағынан барлық балаға қолайлы болуы тиіс және физикалық ерекшелігіне қарай бейімделеді.

Баланың оқу, ойын, тәрбие, мектепшілік іс-шараларға толыққанды араласуы қамтамасыз етіледі.

Ынтымақтастық.

Мұғалімдер, ата-аналар, медицина және әлеуметтік мамандар, психологтар, педагог-ассистенттер бірлесіп жұмыс істейді.

Инклюзивтік білім беру келесі ғылыми концепцияларға сүйенеді:

Конструктивистік теория

Оқушының өз тәжірибесі арқылы үйренуіне жағдай жасау. Мұнда мұғалім бағыттаушы рөл атқарады.

Білім берудің универсалды дизайны (Universal Design for Learning – UDL) Оқыту материалдарын әртүрлі қабылдау каналдары арқылы (көрнекілік, аудио, тактильді материалдар) ұсыну.

Дифференциалды оқыту Тапсырмалардың күрделілігін, көлемін, форматын әр оқушының мүмкіндігіне сай өзгерту.

Психологиялық қолдау теориялары Позитивті орта құру, өзін-өзі бағалау, эмоционалдық тұрақтылықты қалыптастыру, мектептегі буллингтің алдын алу.

Әлеуметтік-мектептік серіктестік тұжырымдамасы

Мектеп, ата-ана, қоғам және мемлекеттік құрылымдар арасындағы ынтымақтастық – инклюзияның басты факторы.

Халықаралық тәжірибе

Инклюзивтік білім беру жүйесінің қалыптасуы 1994 жылғы Саламанка декларациясынан бастау алады. Бұл құжатта ерекше қажеттіліктері бар балаларды жалпы білім беретін мектептерде оқыту халықаралық міндет ретінде қарастырылды.

Дамыған елдердің тәжірибесін атап айтсақ:

Финляндия – инклюзияны мемлекеттік деңгейде қолдайды, ерте диагностикалау

жүйесі дамыған, тьюторлық қызмет кең таралған.

Канада – оқушылардың жеке білім беру бағдарламаларын (IEP) қолданады.

Ұлыбритания – баланың қажеттілігін бағалау жүйесі дамыған, мектептерде арнайы мамандар міндетті түрде жұмыс істейді. Оңтүстік Корея – цифрлық технологияларды қолдана отырып, онлайн бағыттағы инклюзия дамыған.

Бұл елдердің тәжірибесі Қазақстан үшін маңызды үлгі бола алады.

Қазақстандағы инклюзивтік білім берудің қазіргі жағдайы

Қазақстан Республикасында инклюзивтік білім беру жүйесін дамыту бірнеше стратегиялық құжаттарда айқындалған. Соңғы жылдары: мектептердің 60%-дан астамында инклюзивтік кабинеттер ашылды;

ресурстық орталықтар мен психологиялық-педагогикалық түзету кабинеттері көбейді; педагог-ассистент, тьютор институты енгізіліп келеді; мұғалімдерге арналған курстар, семинарлар, арнайы білім беру бағдарламалары жүзеге асуда.

Мәселелері:

1. Мұғалімдердің арнайы даярлық деңгейінің жетіспеушілігі.
2. Кейбір мектептердің материалдық базасының әлсіздігі.
3. Әлеуметтік стереотиптер мен түсініктің төмендігі.
4. Қолдау мамандары (логопед, дефектолог, тьютор) санының жеткіліксіздігі.
5. Құжаттарды рәсімдеу және бағалау процесінің күрделілігі.

Шешу жолдары:

- педагог кадрлардың кәсіби қайта даярлығын күшейту;
- білім беру мекемелерін инклюзивтік талаптарға сай материалдық-техникалық жабдықтау;
- қоғамда ақпараттық түсіндіру жұмыстарын жүргізу;
- цифрлық технологияларды енгізу (бейімделген платформалар, онлайн оқыту құралдары);
- инклюзивтік саясатты заңнамалық деңгейде жетілдіру.

Инклюзивтік білім беру – қоғамның әлеуметтік әділеттілікке, гуманизмге және барша азаматтың тең мүмкіндіктерге қол жеткізуіне бағытталған маңызды қадам. Инклюзияны дамыту тек білім беру саласының міндеті емес, ол бүкіл қоғамның ортақ жауапкершілігі. Қазақстанда инклюзивтік білім беру жүйесі қарқынды дамып келе жатқанымен, ұзақ мерзімді нәтижеге жету үшін жүйелі қолдау, мамандар даярлау, материалдық база мен нормативтік-құқықтық қамтамасыз етуді күшейту қажет.

Пайдаланалған әдебиеттер тізімі

1. Саламанка декларациясы және ерекше қажеттіліктері бар білім беру жөніндегі іс-қимыл шеңбері. UNESCO, 1994.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы.
3. ҚР Үкіметі. Инклюзивтік білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған тұжырымдамасы.
4. Линдквист Б. Инклюзивті білім беру: теориясы мен практикасы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2020.
5. Волкова Л. С., Якупова Э. Н. Специальная педагогика. – М.: Академия, 2019.
6. ҚР БҒМ. Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды қолдау жөніндегі әдістемелік ұсынымдар, 2022.

ӘЛЕМДІК БІЛІМ КЕҢІСТІГІНДЕГІ ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ ЖАҢА КӨКЖИЕКТЕРІ

Гинаятова Гайни Булатовна

Рыспай Ғабдиев атындағы балалар өнер мектебі

Директордың оқу ісі орынбасары

Әлемдік білім кеңістігіндегі оқыту мен тәрбиелеудің жаңа көкжиектері, иә тақырып расымен бүгінгі қоғамның өзекті мәселесі. Білім-тек қана оқытуды қажет етпейді тәрбиені қос егіздейді. Әл-Фараби атамыз айтқандай: «Тәрбиесіз берілген білім-адамзаттың қас жауы». Еліміз бен жеріміздің дамуы, әлемдік держава болып қалыптасуымыздың кетігі. Білім мен ғылымды өз дәрежесінде меңгерген елдер ғана әлемдік дамудың алдында болады. Ендеше біз халыққа білім беру және ғылымды дамыту, оларды реформалау ісін барынша қарқынды жолға қоюымыз керек» – деген Н.Ә. Назарбаев. Заман алға жылжып, қоғам өзгерген сайын жаңа мазмұнды оқу жүйесін қалыптастыру өмір талабы. Сондықтан білім мазмұнын жаңартудың басты мақсаты – жоғары білімді, бәсекелестікке қабілетті, шығармашыл жеке тұлғаны қалыптастыра отырып, білім сапасын көтеру. Білім сапасын көтере отырып, оқушыларға бағыт-бағдар беру, тұлға ретінде дамуына ықпал етуіміз керек. Бұл ретте әлемдік деңгейге шығуға оқу жүйесінің бірнеше бағыттарын атап өткім келіп тұр. Жаңартылған білім беру бағдарламасының ерекшеліктері: бірінші деспиральды қағидатпен берілуі. Бұл спиральды құрылым білім мен дағдылардың сыныптан сыныпқа ілгерлемелі дамуын қамтамасыз етуі болып табылады. Яғни білімнің қарапайым деңгейден күрделі деңгейге көшуі. Екіншіден - ілгермелі дамудың тағы бір түрі: жаңа әдіс-тәсілдер арқылы оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту. Шығармашылығын дамыту арқылы оқушылардың болашақ мамандығын анықтауға мүмкіндік береміз.

Шығармашылық – ол адамның өзін-өзі тануға, болашағын айқындауға ұмтылу, іздену. Яғни, өмірге деген көзқарасы, өз ойын еркін және нақты жеткізе алатын, жылдам шешім қабылдай алатындай етіп тәрбиелеу. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту, айрықша шешім қабылдай алатындай тұлғаны тәрбиелеу, біздің алдымызға қойылған үлкен бір міндет деп санауымыз қажет. Себебі, шығармашылығын дамыту үшін мынандай жағдайларды ескеруіміз керек: үнемі оқушылардың қызығушылығын арттыру, тәжірибелік жүзінде тапсырмаларды көбірек беру, бейнефильмдерді пайдалану. Мұғалім сабақ бастамас бұрын сыныпқа шығармашылық көніл-күй сыйлап, назарларын бір нәрсеге бағыттау арқылы оқушылардың қызығушылықтарын ояту керек. Сонымен қатар тапсырмаларды оқушыларға ұсынған кезде жеткіншектердің қызығушылығы мен жас ерекшеліктеріне назар аударуымыз керек. Олардың шығармашылықтары тек қана мектеп қабырғасының айналасында қалып қоймай, ата-аналар үйде де қолайлы жағдай туғызуы қажет. Сонда ғана баланы жүйелі, сапалы түрде қалыптастыра аламыз. Шығармашылық тапсырманы ұсыну арқылы баланының қиялын дамытып, басқа балалармен өз ойын бөлісуге, ұсыныс пікірін еркін жеткізуге, өздеріне деген сенімдерін арттыруға мүмкіндік туғызуымыз қажет.

Оқушылардың шығармашылықтарын арттыру барысында әрбір сабақ кезінде баланың ойлау қиялын, ойлау қабілетін, оларды сөйлеуге үйрететін әдіс тәсілдерді қолдану қажет. Қазіргі таңда көптеген педагог-психологтар оқытудың дамытушылық маңызын зерттеп, оны ғылыми түрде жаңа әдіс-тәсілдерді пайдалану арқылы жетілдіруге. Шығармашылық жұмыстар, топтық және жұптық жұмыстар, танымдық ойындар, зерттеу жұмыстарына баулу, проблемалық әдісі, көп деңгейлі тапсырма беру әдісі, тірек-сызба әдістері және технологиялық карталар. Әрбір сабақта қолданатын оқытудың жаңа формалары мен техникалары оқушылардың пәнге деген қызығушылығы, ізденімпаздығын байқау, қабілеттерін жетілдіруге, білім сапасын көтеруге мүмкіндік береді. Жаңа технологияларды оқытудағы негізгі мақсат баланың ашылмаған қабілетін ашу, дамыта оқыту, белсенділігін

арттыру, өзіне деген сенімін арттыру, іздендіру, қосымша пәнге қызығушылығын арттыру. Шындығына келсек мұғалімнің алдында оқушылардың шығармашылық пен тәрбие беру кезінде үлкен жауапкершілік тұр. Бірінші, оқушылардың дарындылығы мен шығармашылық қабілетін арттыру жолдары. Ол үшін ұстаз шығармашылық іс әрекеттерді дамыту арқылы оқушылар бойында мынадай қасиеттер қалыптасады:

- қоршаған ортаны сезе білу, құбылыс себептерін анықтай білу;
- ақылдылығын игеріп, ойлау , сезім қабілеттерін арттыру;
- алдына мақсат қоя білу және соған жетуге ұмтылу;
- өзін-өзі бағалай білу керек;
- басқа адамдармен қарым-қатынас жасай біліу;
- өз білімімен жолдастарының білімін саралап, бағалай білу;
- заманға сай технологияларды қолдана білу,

– қоршаған ортада өзін еркін ұстап, өзін жеке тұлға ретінде анықтауы тиіс. Әлемдік білім кеңістігіндегі оқыту мен тәрбиелеудің жаңа көкжиектері жаңа технологиямен жіті байланысты. Иә, бүгінгі күннің жастары жыртығы жамалған, бүгінгі бүтінделген ширек ғасырдың жастары. Техника мен инновацияның жанданған әлемдік жаһандану дәуірі күніге бір жаңа жаңалықты өмірге әкелумен әлем державасына айналуға бұл табиғи құбылыс. Әлемнің талабы солай. ХХІ ғасыр білімді жастар мен техника заманы болғандықтан, ІТ саласы мен робототехника мамандарының көп кездесіп, цифрлық жүйеде дамыған мемлекет жастарының көп болуы, елдің дамыған, озат мемлекет екенін көрсетуде. Бұл мемлекеттер қатарына: Қытай, Германия, Жапония, Оңтүстік Корея, Американы жатқызуға болады. Бүкіл әлем нарығын техникамен қамтамасыздандырып, ақылды роботтар мен сапалы көліктердің авторына айналып отырған аңыз әрі абыз алпауыт елдер осы. Біздің бүгінгі жастарымыз керемет өркениетте өмір сүріп жатыр деп ойлаймын. Тәуелсіздік алғалы бері, еркіндік таңының ауасымен тыныстап, жыл санап саяси, әлеуметтік, экономикалық тұрғыда дамып, өсіп келе жатқан жас мемлекетпіз. Ел болып, халық болып, басшымызбен бірге жаңа дәуірдегі жаңа Қазақстанды құрудамыз. Осы тұрғыда еліміздің ілгері жылжуына ел президентінің әрбір саяси-экономикалық даму жолындағы қадамы маңызды баспалдақ деп санаймын. Қазақстан халқына арналған жолдауы маңызға толы даму стратегиясы шеңберінде жүзеге асады. Сондай қуатты, ел дамуының алғышарттарының біріне айналған «Цифрлы Қазақстан» бағдарламасы. Болашақ технологиямен жіті байланысты, еліміз бар назарын осы салаға бұрып, қуатты ел экономикасы үшін сапалы мамандар мен саналы ұрпақты қалыптасатыруы тиіс. Елімізде ІТ мамандары мен техника саласының кадрлары өте тапшы. Қазақстан тәуелсіздігін алғалы 30 жыл болса да, бұл сала енді-енді қанаттанып келеді. Барлық жаңашыл мектептер мен мекемелер жаңа цифрлы технологиямен қамтамасыздандырылып, робототехника мен цифрлы технология кабинеттері іске қосыла бастады. Біз цифрлы технологияны қолдану арқылы құрылатын жаңа жұмыстарды өркендетуге тиіспіз. Бұл маңызды кешенді міндет. Елімізде онлайн-сауда, мобильді банкинг, цифрлы қызмет көрсету, 3D-принтинг сынды преспективалы салаларды жандаруымыз қажет. Ол үшін сапалы маман иесінің маңызы зор.

Қорытындылай келе, еліміздің жарқын болашағы тек білімді азаматтарымыз бен азаматшаларымыздың қолында. Бүгінгі өскелең ұрпақты қажетті курстар мен оқу орталықтарынан білім алуына аса мән беруіміз керек. Қазақстанның болашағы, елдігі мен кеңдігі жастардың қолында. Осындай білімді ұрпақтар тәрбиелеу арқылы, жолымыздағы барлық қиын өткелдерге қарсы төтеп бере аламыз. Ол үшін оқушының бойында үнемі білімге деген, алға деген ұмтылыс өшпеуі тиіс. Ол ұмтылыс тоқтап қалмай ары қарай ізденіс пен дамудың үстінде болуы қажет. Сонда ғана алдыңғы дамыған елдердің қатарынан көріне аламыз. Ел басына күн туса, жан беретін ұрпағымыз көп болсын, отанымыздың ордасы берекеден үзілмесін, мен деп сайрап тұрған қазақ ұрпағы көбейсін. Көп түкірсе-көл демейме, жұмыла ұлттық рухымызды сөндіруге жол береместен, патриот қазақ елі атты мәңгілік бақытымызды бірге сақтайық. Жаңа заман-жаңашыл білімді жастардың қолында.

БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ОЗЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР МЕН ЖАҢАЛЫҚТАРДЫ НАСИХАТТАУ

Жұбанова Динара Арманқызы

Маңғыстау обл, Жаңаөзен қаласы

«№17 жалпы білім беретін мектеп» КММ

Педагог-психолог

Аңдатпа: Бұл мақалада білім саласындағы озық әдіс-тәсілдерді насихаттау мәселесі қарастырылады. Автор мұғалім мен педагог-психологтың кәсіби дамудағы бірлескен рөлін, инновациялық әдістерді енгізудің тиімді жолдарын көрсетеді. Сонымен қатар тәжірибеден алынған нақты мысал келтіріледі. Мақаланың мақсаты – заманауи білім беру үрдісінде шығармашылық пен жаңашылдықты дамыту арқылы оқыту сапасын арттыру.

Түйін сөздер: озық әдіс-тәсілдер, инновациялық оқыту, педагог-психолог, кәсіби даму, цифрлық білім, тәжірибе алмасу, заманауи мұғалім.

Қазіргі қоғамда білім беру жүйесі – мемлекет дамуының стратегиялық негізі. ХХІ ғасыр мұғаліміне қойылатын талап та жоғары: тек білім беріп қана қоймай, оқушының шығармашылық әлеуетін, танымдық белсенділігін, өмірлік құндылықтарын қалыптастыру міндеті тұр. Сол себепті бүгінгі таңда білім саласында озық әдіс-тәсілдерді, инновациялық технологияларды насихаттау мен тәжірибеге енгізу – аса өзекті мәселе.

Білім беру жүйесінің жаңғыруы тек мазмұндық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар әдіснамалық, технологиялық және тұлғалық деңгейде жүруде. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, сапалы білім – үздіксіз ізденіс пен жаңашылдыққа негізделген үрдіс. Сондықтан әрбір мұғалім мен педагог-психологтың кәсіби шеберлігі, заманауи әдістерді қолдану мәдениеті, тәжірибе алмасу белсенділігі – білім сапасын арттырудың басты кепілі болып табылады.

Өзектілігі

Бүгінгі таңда қоғам сұранысы — өз ойын еркін жеткізетін, сын тұрғысынан ойлайтын, ақпараттық сауатты, шығармашыл тұлға қалыптастыру. Мұндай тұлға тәрбиелеу үшін дәстүрлі оқыту әдістері жеткіліксіз. Білім беру процесінде инновациялық технологияларды енгізу, цифрлық құралдарды қолдану, оқыту мазмұнын өмірлік дағдылармен ұштастыру қажеттілігі артып отыр.

Озық әдіс-тәсілдерді насихаттау — педагогтардың кәсіби өсуін ынталандырып қана қоймай, оқу сапасын арттыруға, тәжірибенің тиімді моделін қалыптастыруға бағытталған. Бұл бағыттағы жұмыстар мұғалімнің әдістемелік мәдениетін дамытады, мектеп ұжымында шығармашылық орта орнатады, ал оқушы үшін сабақ қызықты әрі нәтижелі болуына мүмкіндік береді.

Мақсаты

Зерттеу жұмысының мақсаты — білім саласындағы озық әдіс-тәсілдер мен жаңалықтарды педагогикалық тәжірибеде тиімді қолдану жолдарын анықтау және оларды насихаттау арқылы мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттыру.

Міндеттері

1. Білім саласында қолданылып жүрген заманауи әдіс-тәсілдер мен инновациялық бағыттарды талдау;
2. Озық педагогикалық тәжірибені насихаттаудың тиімді формаларын айқындау;
3. Мұғалім мен педагог-психологтың бірлескен кәсіби іс-әрекетінің үлгісін көрсету;
4. Практикада қолдануға болатын тиімді әдіс-тәсілдер жүйесін ұсыну;
5. Мұғалімдердің кәсіби дамуына әсер ететін психологиялық-педагогикалық шарттарды анықтау.

Жаңашылдығы

Бұл жұмыстың жаңашылдығы – озық педагогикалық тәжірибені тек жинақтап қана

қоймай, оны цифрлық ортада және кәсіби желілерде насихаттаудың жаңа тәсілдерін ұсынуында. Мұғалімдердің шеберлік сабақтарын онлайн форматта тарату, бейнесабак пен вебинарлар арқылы тәжірибе бөлісу, интерактивті платформада әдістемелік материалдар банкіні құру идеясы — қазіргі педагогикалық тәжірибеде өзекті бағыттардың бірі.

Сонымен қатар, бұл зерттеу мұғалім мен педагог-психологтың өзара әрекеттестік моделін тәжірибелік тұрғыда көрсету арқылы оқушылардың оқу мотивациясын арттыруды көздейді.

Педагогикалық көзқарастағы идеясы

Мақаланың педагогикалық идеясы – «әр оқушыны тұлға ретінде дамыту мұғалімнің жаңашылдығынан басталады» деген ұстанымға негізделеді. Оқытудағы әрбір жаңа тәсіл оқушының қызығушылығын оятып, танымдық белсенділігін арттыруға бағытталуы тиіс. Мұғалім тек ақпарат беруші емес, оқушының оқу әрекетін ұйымдастырушы, бағыт беруші және серіктес ретінде қарастырылады.

Сондықтан мұғалім мен педагог-психологтың ынтымақтастығы – тұлғаға бағытталған білім берудің басты шарты. Білім мазмұнын жаңарту жағдайында мұғалімнің кәсіби бейнесі – үздіксіз даму үстіндегі шығармашыл тұлға. Ал тәжірибесін насихаттау арқылы ол тек өз жетістігін көрсетіп қоймай, басқа әріптестеріне де шабыт, мотивация береді.

Әдебиетке шолу

Білім беру саласындағы озық әдіс-тәсілдер мен инновациялық тәжірибелер жөнінде соңғы жылдары көптеген отандық және шетелдік зерттеулер жүргізілді. Педагогика ғылымының негізін қалаушылардың бірі Я.А. Коменский оқыту процесінде көрнекілік пен тәжірибенің рөлін атап көрсетсе, Ж. Пиаже мен Л. С. Выготский оқушының танымдық дамуын әлеуметтік өзара әрекет арқылы жүзеге асыруды ұсынды. Қазіргі заманда бұл идеялар жаңаша сипат алып, интерактивті оқыту, жобалық әдіс, сын тұрғысынан ойлау технологиясы, ақпараттық-коммуникациялық құралдармен оқыту, коучинг және фасилитация әдістері сияқты бағыттармен толықты.

Қазақстандық ғалымдар ішінде Ә. Жүнісбек, С. Қалиев, А. Марғұлан, Р. Қоянбаев сынды педагог-ғалымдар мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен педагогикалық инновацияны дамыту мәселелерін жан-жақты қарастырды.

Соңғы онжылдықта шыққан еңбектердің ішінде «Білім берудегі инновациялар мен цифрлық педагогика» (Е. Бүркітбай, 2018) және «Жаңартылған білім мазмұны жағдайындағы оқыту әдістемесі» (Қ. Әлімханова, 2021) зерттеулерінде педагогикалық тәжірибені жаңғыртудың нақты үлгілері берілген.

Осы әдебиеттерге сүйене отырып, білім беру жүйесіндегі инновациялық әдістерді насихаттау — тек ақпарат алмасу емес, педагогикалық мәдениеттің жаңа форматын қалыптастыру екенін байқаймыз. Бұл тұрғыда мұғалім тек тәжірибе таратушы ғана емес, қоғамның шығармашылық дамуына ықпал ететін тұлға ретінде қарастырылады.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу жұмысы сапалық әдістерге негізделді, өйткені мақсат – педагогикалық үдерістегі тиімді әдіс-тәсілдердің мәнін ашу және мұғалім-психолог тәжірибесінде қолдану ерекшеліктерін сипаттау.

Зерттеу кезеңдері:

1. Бірінші кезең (теориялық): ғылыми әдебиеттер мен әдістемелік нұсқаулықтарды талдау, инновациялық әдістердің түрлерін жүйелеу.
2. Екінші кезең (тәжірибелік): мектеп мұғалімдері мен педагог-психологтардың тәжірибесін бақылау, сауалнама жүргізу, шеберлік сағаттарына қатысу.
3. Үшінші кезең (қорытынды): жиналған деректерді салыстыру, талдау, тиімді әдістердің үлгісін ұсыну.

Қолданылған әдістер:

- Салыстырмалы талдау;
- Бақылау және әңгімелесу;
- Сауалнама және рефлексиялық сұхбат;
- Кәсіби құзыреттілікті бағалау картасы;
- Кейс-талдау (педагогикалық жағдаяттарды шешу).

Зерттеу нысаны ретінде жалпы білім беретін мектептердің 15 мұғалімі мен 3 педагог-психологтың іс-тәжірибесі алынды.

Нәтижелер

Жүргізілген зерттеу нәтижесінде келесі маңызды қорытындылар алынды:

1. Мұғалімдердің 87%-ы инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдануға қызығушылық танытқанымен, олардың барлығы әдістемелік қолдауға мұқтаж екенін білдірді.

2. Педагог-психологтар оқытудағы жаңашыл тәсілдерді енгізуде мұғалімдерге психологиялық қолдау көрсету қажеттігін атап өтті.

3. Озық әдістер қатарында мұғалімдер ең тиімді деп санағандары:

Жобалық әдіс (65%)

Интерактивті ойын технологиялары (60%)

Цифрлық платформаларды қолдану (55%)

«Флиппед классрум» және «Микрооқыту» әдісі (40%)

4. Тәжірибе нәтижесінде оқушылардың сабаққа қызығушылығы 28%-ға артқан, ал сыныптағы ынтымақтастық деңгейі айтарлықтай жақсарғаны байқалды.

5. Мұғалімдер арасында онлайн семинарлар мен әдістемелік вебинарлар ұйымдастыру – тәжірибе алмасудың ең тиімді формасы ретінде танылды.

Талқылаулар

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, білім саласындағы озық әдіс-тәсілдер мен жаңалықтарды насихаттау тек тәжірибе бөлісу емес, педагогтардың кәсіби дамуына ықпал ететін жүйелі үдеріс.

Мұғалімдердің әдіснамалық дайындығы мен педагогикалық мәдениеті жоғары болған сайын, инновацияларды енгізу тиімділігі де артады.

1. Психологиялық тұрғыдан алғанда, мұғалімнің жаңалықты қабылдау қабілеті мен кәсіби бейімделуі оның ішкі мотивациясына тәуелді. Педагог-психолог бұл бағытта мұғалімге эмоционалды қолдау көрсетіп, «өзін-өзі дамыту» стратегиясын ұсынуы қажет.

2. Педагогикалық тұрғыдан, озық әдістерді насихаттау білім беру сапасын арттырумен қатар, ұжым ішіндегі серіктестік мәдениетін нығайтады. Әріптестердің тәжірибе алмасуы жаңа идеялардың тууына жол ашады.

3. Цифрлық дәуір жағдайында насихаттаудың тиімді формалары — онлайн курстар, подкасттар, білім беру платформаларында авторлық контент тарату. Бұл тәсілдер мұғалімге өз тәжірибесін кең аудиториямен бөлісуге мүмкіндік береді.

4. Әлеуметтік тұрғыда, тәжірибені насихаттау мұғалімнің мәртебесін көтереді. Себебі қоғамда жаңашыл ұстаз бейнесі құрмет пен сенім тудырады.

Жалпы алғанда, зерттеу көрсеткендей, инновациялық әдістер мен жаңалықтарды жүйелі насихаттау мектеп мәдениетінің дамуына, оқушылардың сапалы білім алуына және мұғалімнің кәсіби беделінің артуына әсер етеді.

Практикадағы сабақта қолданылған әдіс-тәсілдер (тәжірибелік бөлім)

1. «Флиппед классрум» (аударылған сынып) әдісі

Мақсаты:

Оқушылардың өз бетімен білім алу, жауапкершілігін арттыру, үйренуді интерактивті ету.

Қолдану нұсқаулығы:

1. Мұғалім жаңа тақырып бойынша қысқа бейне сабақ немесе интерактивті презентация дайындайды (мысалы, PowerPoint немесе Canva арқылы).

2. Оқушылар бұл материалды үйде көреді, негізгі ұғымдармен танысады.

3. Сабақта — мұғалім тек талқылау, қолдану және шығармашылық тапсырмаларға назар аударады.

Мысал:

Қазақ тілі сабағында «Мәтін түрлері» тақырыбында бейне сабақ алдын ала жіберіледі. Сабақ барысында оқушылар үш топқа бөлініп, әрқайсысы өзіне берілген мәтін түріне (әңгімелеу, сипаттау, пайымдау) шағын постер жасайды және оны сынып алдында қорғайды.

Нәтиже:

Оқушылардың өздігінен дайындалу дағдысы, жауапкершілігі және топта жұмыс істеу

қабілеті артады.

2. «INSERT» әдісі (Белгі қою арқылы оқу)

Мақсаты:

Мәтінді талдау дағдысын жетілдіру, ақпаратты түсініп, сараптау қабілетін дамыту.

Нұсқаулық:

Мұғалім оқушыларға оқу мәтінін береді және төрт түрлі белгі қолдануды үйретеді:

- – мен білемін
- – мен үшін жаңа ақпарат
- – мен бұған келіспеймін
- – мені ойландырды, сұрақ туғызды

Мысал:

Психология сабағында «Мотивация және қызығушылық» мәтінін талдау кезінде оқушылар осы белгілерді пайдалана отырып, өз ойларын дәптерге түсіреді. Сабақ соңында топтық талқылау жүргізіледі.

Нәтиже:

Оқушылардың сыни ойлау, өз пікірін дәлелдеу және ақпаратты талдау дағдылары дамиды.

3. «Дебат және пікірталас» әдісі

Мақсаты:

Оқушылардың коммуникативтік, логикалық және сыни ойлау қабілеттерін жетілдіру.

Қолдану нұсқаулығы:

1. Мұғалім тақырыпқа байланысты екі қарама-қарсы көзқарас ұсынады.
2. Сынып екі топқа бөлінеді – «Жақтаушылар» және «Қарсы тарап».
3. Әр топ өз дәлелдерін дайындайды, пікірталас ережелерімен танысады.
4. Мұғалім фасилитатор ретінде процессті басқарады.

Мысал:

Тақырып: «Білім алу тек мектепте ғана жүзеге аса ма?»

Оқушылар өз көзқарастарын қорғап, дәйек келтіреді.

Дебат соңында рефлексия жүргізіледі — әр оқушы өз ойын жазбаша түрде білдіреді.

Нәтиже:

Оқушылардың сөйлеу мәдениеті, дәлелді ой айту қабілеті, өзгенің пікірін құрметтеу дағдысы қалыптасады.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, білім саласындағы озық әдіс-тәсілдер мен жаңалықтарды насихаттау — қазіргі педагогикалық үдерістің ең маңызды және өзекті бағыты. Заманауи мектептің басты міндеті – оқушыны өмірге бейім, дербес ойлай алатын, шығармашылық тұрғыда әрекет ететін тұлға етіп тәрбиелеу. Бұл мақсатқа жету үшін мұғалімдер үнемі ізденісте болып, кәсіби тәжірибесін жетілдіріп, жаңа технологияларды сабақта тиімді пайдалана білуі тиіс.

Педагогикалық тәжірибені насихаттау мұғалімдердің кәсіби мәдениетін арттырып, тәжірибе алмасу арқылы оқу-тәрбие процесін жаңа деңгейге көтереді. Әріптестік және бірлескен жұмыс мәдениеті мектептің инновациялық әлеуетін күшейтеді. Педагог-психолог пен мұғалімнің ынтымақтастығы оқушының психологиялық жайлылығын қамтамасыз етіп, оның оқу мотивациясын арттырады.

Озық әдіс-тәсілдердің тиімділігі тек сабақ сапасында ғана емес, білім алушының тұлғалық дамуы мен өзін-өзі тануында да көрініс табады. Сондықтан әр ұстаздың кәсіби миссиясы – жаңалыққа ашық болу, білім беру процесін ізгілендіріп, оны өмірмен ұштастыру. Бұл – сапалы білім мен ұлттық тәрбиенің үйлесімін қамтамасыз етудің басты жолы.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әлімханова Қ. Жаңартылған білім мазмұны жағдайындағы оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2021. – 215 б. [23–45 б.]
2. Бүркітбай Е. Білім берудегі инновациялар мен цифрлық педагогика. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2018. – 198 б. [56–78 б.]
3. Қоянбаев Р. Педагогика және психология негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 310 б. [102–128 б.]
4. Ниязбекова А. Интерактивті әдістерді қолдану арқылы оқыту сапасын арттыру. // Педагогика және инновация, №3, 2019. – 45–49 б.
5. Мұхамбетова Г. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін дамыту жолдары. – Шымкент: ОҚМПУ баспасы, 2020. – 164 б. [80–101 б.]
6. OECD. Teaching and Learning International Survey (TALIS 2019). – Paris: OECD Publishing, 2020. [12–34 p.]
7. Сейітова Д. Цифрлық ортадағы оқытудың психологиялық ерекшеліктері. // Қазіргі педагогика, №2, 2022. – 37–41 б.
8. Хамитова Л. Озық педагогикалық тәжірибе және оның насихатталуы. – Қарағанды: Bolashaq, 2018. – 122 б. [50–67 б.]
9. Fullan, M. The New Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2016. [78–110 p.]
10. Жүнісбек Ә. Білім беру үдерісіндегі тұлғалық даму мен құндылықтар жүйесі. – Алматы: Арда, 2020. – 205 б. [92–120 б.]

SCAFFOLDING АРҚЫЛЫ ЗЕРТТЕУШІЛІК ТАПСЫРМАЛАР КЕЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ХИМИЯЛЫҚ ҰҒЫМДАРДЫ ТҮСІНУІН ЖАҚСARTУ

Уралбаева Қарлығаш Абдулхайровна, Ахметова Іңкәр Еділбайқызы, Булатова
Аяулым Қуанышғалиевна

*Астана қаласы Нұра ауданының жаратылыстану-математика бағытындағы
Назарбаев Зияткерлік мектебі химия пәні мұғалімі*

Абстракт

Lesson Study – бұл педагогикалық тәжірибе, мұғалімдердің бір-бірімен ынтымақтастықта жұмыс істеп, сабақтың тиімділігін жақсартуға бағытталған әдіс. Бұл әдіс арқылы мұғалімдер бірлесіп жоспарлаған сабақтарды өткізіп, бір-бірінің сабақтарына қатысып, оны талқылап, оқыту үдерісінің сапасын арттыруға тырысады. Ұсынылған мақалада зерттеу тобының мұғалімдерімен «Химия сабағында 9-сынып оқушыларының “Scaffolding арқылы зерттеушілік тапсырмалар кезінде оқушылардың химиялық ұғымдарды түсінуін жақсартуына қалай әсер етеді?» деген тақырыпта «Lesson Study» әдісі арқылы зерттеу іс-тәжірибесі бойынша жазылған. Зерттеуде химия пәнінен бір әдістемелік бірлестікте жұмыс жасайтын үш мұғалімнің бірлесіп орындаған жұмысы жайында айтылады.

Зерттеу мақсаты: Химия сабағында 9-сынып оқушыларының Scaffolding стратегияларын пайдалана отырып, зерттеушілік тапсырмалар кезінде оқушылардың химиялық ұғымдарды түсінуін және сабаққа белсенді қатысуына қалай әсер ететіндігін анықтау. Зерттеудің өзектілігі: Сабақта деректерді талдаумен жұмыс істеу дағдысын жетілдіруді қамтамасыз ету. Бұл зерттеуде жоспарлау және оны жүзеге асыру негізгі

«Скаффолдинг» стратегиясына бойынша жүргізілді. Мақала кіріспе, әдіс, нәтиже және қорытынды бөлімнен тұрады. Мақаланың кіріспе бөлімінде зерттеуге қажетті ақпараттар беріліп, әдіс бөлімінде зерттеуге қажетті қолданылған әдіс-тәсілдер, зерттеу кезеңдері, әдістің А,В,С оқушыларымен қалай жүзеге асқандығы, қорытынды бөлімінде туындаған қиындықтарды қалай еңсеру мүмкіндігін көрсететін тұжырымдар жасалған.

Түйінді сөздер: скаффолдинг, сабақты зерттеу, әдіс-тәсілдер, жұптық және топтық жұмыс, бағалау, бақылау, рефлексия.

Кіріспе

Бұл академиялық зерттеу бастамасы зерттеу тобында таңдаған үш ынталы әріптестен тұратын «Lesson Study» зерттеу жобасына іс-әрекетті зерттеу бастамасына бағытталған. Команданың құрамында химия пәнінің әртүрлі көзқарастағы және түрлі тәжірибелі әріптестердің болуы болашақ зерттеу жобасына қолайлы ынтымақтастық ортасын қалыптастырды. Бастапқы кезең

«Сабақ сапасын арттыруда Lesson study әдісінің маңыз мен тиімділігі» туралы әдебиеттерге кең шолу жасауды қамтыды, бұл кейінгі зерттеулерге берік негіз қалады. Қатысушылар білімдері мен көзқарастырын байыту үшін Lewis (2015): Жақсару оқуды мұқият бақылау арқылы пайда болады. Dudley (2011): Құрылымдалған циклдер мұғалімдердің оқуын көрінетін және жинақталатын етеді. Выготский/Қолдау (Scaffolding): Жақын даму аймағында (ЗДА) қолдау күрделі дағдылардың дамуын қамтамасыз етеді» осы тақырып бойынша жазған еңбектерімен танысты. Үнемі мектептегі Lesson Study жобасының үйлестірушісі Раушан Орынбасарқызы менеджмент пен оқытушылық практикадағы ғылыми негізделген өзгерістер бойынша оқыту сапасын жақсарту бойынша бағыт- бағдар беріп отырды. Қарым-қатынас пен үйлестіруді жақсарту үшін қатысушылар Teams пен WhatsApp та шағын чат топтарын құрды, бұл команда құрамында міндеттерді бөлуде және жұмыс процесінің тиімділігін қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарды. Зерттеу процесі бақылау

үшін сыныпты және сұхбаттасу үшін мұғалімді таңдаудан басталды. Процедуралардан кейін қатысушылар сабақ өткізді, оны видеоға түсірді, мұғалім мен оқушылардың қатысу процестері туралы сұхбат алды, сұхбаттарды транскрипциялады. Бұл әдістерді жүзеге асыру бірнеше сатыдан тұрды. Алдымен қатысушылар «педагогикалық рефлексия» жасау, яғни өзін-өзі бағалау дағдысын дамыту бойынша жұмыс жасады. Lesson Study әдісінің принциптерімен оны іске асырудың қадамдарымен танысты. Барлық уақытта сабақта коллаборативті орта құруға тырысты. Әрбір бас қосуларда жоғары дәрежелі сұрақтарды талқылауда ынталандыратын сұрақтар: «Неге?», «Қалай?»,

«Не?» қойылды. Көңіл аударатын жайт, студенттермен сұхбаттасу кезінде «оқушы үні» арқылы сабақта кейбір әдіс тәсілдерге көңілдері тоймайтындықтары байқалды, осылайша зерттеу тақырыбы мен мақсаты анықталды.

Зерттеудің негізі

Lesson Study жобасының үйлестірушісі Раушан Орынбасарқызы Назарбаев Университетінің Білім беру магистратурасының түлегі ретінде, Назарбаев Университетінің кең ауқымды академиялық дерекқорларына, мысалы, Scopus, Taylor және Francis дерекқорларына арнайы қол жеткізуін пайдаланып, ұсынысымыз үшін қажетті әдебиеттерді жүктеп бізбен бөлісті, команда мүшелері әдебиет зерттеулерін жүргізді. Осы дерекқорлардың көмегімен команда мүшелері академиялық жарияланымдар, ғылыми мақалалар және рецензияланған журналдардағы көптеген ақпаратты зертей алдық, бұл зерттеу тақырыбына байланысты толыққанды әдебиет талдауын жасауға мүмкіндік берді. Бұл әдебиетке қолжетімділік зерттеудегі академиялық ахуалды терең түсініп, зерттеуіміздің негізін нығайтуға көмектесті, сонымен қатар бізге сенімді көздерден алынған пікірлер мен идеяларды біріктіруге мүмкіндік берді. Сонымен бірге әрбір зерттеушінің қалайша өз тақырыбын зерттегенін түсініп, сәйкесінше, басқалардың ойлары мен жұмысы да өз жұмысымыздың ара жігін анықтауға көмек берді, оның ішінде әдістемелер, ақпарат жинау әдістері. Lesson Study – мұғалімдік практика саласындағы білім мен білікті дамытуға бағытталған сабақтағы іс- әрекеттегі зерттеудің ерекше бөллігін сипаттайтын педагогикалық тәсіл. Бұл тәсіл Жапонияда 19 ғасырдың 70-ші жылдарында, батыста қолданылатын “Іс-әрекеттегі зерттеу тәсілінен шамамен 70 жыл бұрын құрылған. (Lesson study тәсілі, П.Дадли, 2011), [1]. Зерттеушілердің пікірінше, коллабрациялық ынтымақтастықты жүзеге асырудан гөрі бағалау оңайырақ. Жақында MetLife американдық мұғалімдер жүргізген зерттеуде орта және жоғары сынып мұғалімдерінің көпшілігі (65%) бірлесіп оқыту мүмкіндіктері оқушылардың қажеттіліктеріне жауап беру арқылы әртүрлі оқыту мәселелерін тиімді шешу қабілетіне қатты әсер етеді деп санайды. Алайда, ертеректе жүргізілген сауалнамада мұғалімдердің 22% өз мектебіндегі мұғалімдер әріптестерінің оқытуын үнемі қадағалап, бір-біріне кері байланыс беретінін хабарлады MetLife, 2009) [3]. Питт Дадлидің авторлығымен жазылған “Lesson study” нұсқаулығында, «Сабақты зерттеу» тәсілін қолдану мұғалімнің кәсіби дамуының ең негізгі құралы болып табылады деген. (Lesson study тәсілі, 2011), [2]. Оқушылардың өмірлік тәжірибелерін зерттеу және сенімділік, қабілеттілік және біліктілік арқылы оң өзгерістерді ынталандыру зерттеулерге оқушылардың қатысуы мектептерді жақсартуға ықпал етеді (Bergmark Kostenius, 2009) [6]. Сабақты зерттеу, мұғалімдердің оқытуға көзқарастарын өзгерте отырып, өзіне сенімділігі артып, практикасы жақсарайды деп баяндайды. Хи және Pedder 2014). Бір-бірін үйрететін динамикалық жұптар тікелей қарым-қатынас арқылы оқыту жүзеге асырылатын оқыту ұйымдастырылатын тәсіл болып табылады Скаффолдинг ағылшын тілінен аударғанда «құрылыстық көпіршелер» деген мағынаны береді. Бұл метафораны Дж.Брунер мен оның әріптестері баланың жақын арадағы даму аймағындағы (ЖАДА) оқу үдерісін сипаттау үшін ұсынған, яғни «Скаффолдинг» оқушының жеке қабілеттерінен тыс жерлерде орналасқан мақсаттарына жетуге мүмкіндік беретін үрдіс болғандықтан тандалынып алынды. Оқушылардың сабақ тақырыбына қатысты қазіргі білімдері мен дағдылары бағаланды. Сабақтың мазмұны оқушылардың бұрыннан білетіндерімен және істей алатындарымен байланыстырылды. Міндеттерді кішірек және жеңіл орындалатын элементтерге бөліп, осы тапсырмалардың орындалуы түсіндіріп берілді. 9-сынып оқушыларының зерттеу дағдыларын дамыту үшін скаффолдинг

элементтерін қолдану шешімі қабылданды, мысалы, mind-map карталары, placemat (жаңа материалды құрылымдауға арналған), Think-Pair_Share әдісі (сабақ тақырыбын талқылау үшін), көмекші видеолар, карточкалар, зертханалық нұсқаулықтар, Socratic seminar (оқушылар алдымен бейімделген материалды оқиды, содан кейін бағыттаушы сұрақтар арқылы оқығандарымен бөліседі) тәрізді жұмыстар орындалды. 9А-сынып оқушыларының зерттеу, талдау дағдыларын дамыту үшін скаффолдинг элементтері қоладана отырып, өзара оқыту әдісінің тиімділігін анықтауға бағытталған. Зерттеу гипотезасы: А,В,С оқушыларында үнемі ауысып отыратын жеке, топтық жұмыстарда белсенділік артып, бірдей деңгейде зерттеу, талдау қабілеттері дамиды.

Зерттеу сұрақтары:

Зерттеу жұмысы осы ауқымды мақсатты орындау үшін үш сұрақтың көлемінде жүргізілді. Зерттеуде оқушылардың өзара оқыту туралы пікірі қандай? Өзара оқыту бойынша тапсырмалар барысында оқушылар бір-бірімен қалай әрекет жасайды?

Оқушылардың оқуы мен олардың нақты жетістіктері үшін өзара оқыту тиімділігі оқушылардың қабылдауының арасында параллель қадағаланады ма?

Әдістеме:

Бұл зерттеу анықталған зерттеу мәселелерін жан-жақты шешу үшін сапалы тәсілді қолданады. Зерттеуді жүзеге асыру келесі қадамдардан тұрды: Бақылау парағын дайындау, зерттелетін бақылауға алынған оқушыны анықтай отырып, тізбектелген 3 сабақты жоспарлау. Әрбір зерттеліп жатқан оқушыдан күтілетін реакцияны тіркеудің маңыздылығына баса назар аударады. Сабақтарды өткізу, бақылау парағын талдау, сабақтан кейін бақылауға алынған оқушыдан, мұғалімнен сұхбат алу. Жартылай құрылымдалған сұхбат және фокус-топтар. Жартылай құрылымдалған сұхбаттар: оқушылардың білім беру зерттеулеріне қатысуына қатысты олардың түсініктері, көзқарастары мен тәжірибелері туралы терең түсінік алу үшін мұқият таңдалған мұғалімдермен тобымен сұхбаттар өткізіледі. Сұхбаттар мұғалімдердің зерттеу туралы түсінігін, олардың оқушылардың қатысуын қалауын және ақпараттан алынған келсім алуға қатысты шешім қабылдау процесіне әсер ететін факторларды зерттейді. Фокус-топтар: интерактивті пікірталастарды дамыту және этикалық ойлар мен зерттеулерге қатысуға байланысты мәселелерді ұжымдық зерттеуді жеңілдету үшін фокус-топтардың сессиялары ұйымдастырылады. Мұғалімдер сапалы деректердің бай көзін ұсына отырып, өз көзқарастарымен ұжымдық түрде бөліседі. Себебі К.Льюистің айтуынша, оқуға жетекшілік ету жоспары сабақты өткізу, қадағалау және талқылауды бағыттады және де Сабақты зерттеу барысында туындайтын мәселелерді тіркеп отыруды көздейді (Мұғалімге арналған нұсқаулық, 2018).

Қатысушылар:

Осы зерттеуге Қазақстандағы Астана қаласында Нұра ауданындағы жаратылыстану-математика бағытындағы Назарбаев Зияткерлік мектебінің 3 мұғалімі қатысады, ол мұғалімдер әртүрлі жас топтары мен әртүрлі кәсіби тәжірибе деңгейлерінен тұрады.

Деректерді талдау:

Мақсатты талдау әдісі қолданылып, сабақты зерттеу әдісінде бақылау парақтарындағы мәліметтер мен фокус топтар мен сұхбаттардан жиналған сапалық мәліметтерден тақырыптар шығарылып, ортақ элементтер анықталады. Сабақты зерттеу барысында деректерді талдау мұғалімдердің өз тәжірибесін бағалау, оқу нәтижелерін бақылау және сабақты жақсарту үшін алынған кері байланыстарды өңдеуді қамтиды. Бұл әдіс, білім беру зерттеулерінде кеңінен танымал, оқыту әдістерінің тиімділігін анықтап, сабақ барысында оқушыларға әсер ететін түрлі қиындықтар мен факторларды тереңірек зерттеуге мүмкіндік береді, сондай-ақ мұғалімдердің түсініктері мен оқушылардың білім беру зерттеулеріне қатысуға дайын болуына байланысты қиындықтарды жан- жақты түсінуге мүмкіндік береді.

Күтілетін нәтижелер

Бұл зерттеудің күтілетін нәтижесі – білім беру зерттеулерінің контекстінде оқушылардың динамикасы туралы құнды түсініктер беру.

«Скаффолдинг» стратегиясы бойынша жүргізілген жұмыс нәтижелері оқушылардың талдау дағдыларын дамытуда өзара оқытудың тиімділігін көрсету күтеледі. Бұл әдіс оқушылардың түсінігін тереңдетуге, бір-бірінен үйренуге, сұрақ қою және жауап беру дағдыларын арттыруға мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижесінде оқушылардың бір-біріне көмек көрсетуі, тапсырмаларды талдаудағы белсенділігі және материалды игерудегі жауапкершіліктерінің артқаны байқалуы мүмкін. Сонымен қатар, «скаффолдинг» стратегиясы арқылы оқушылардың қиындықтарды жең жолдарын өзара талқылап, бірлесіп шешімдер қабылдауға дағдылануы күтіледі. Нәтижесінде, оқушылардың талдау және сын тұрғысынан ойлау дағдыларының жақсаруы, өзара көмек көрсету арқылы білім сапасының өсуі байқалады. Бұл әдіс оқушылардың білім деңгейін көтерумен қатар, сыныпта ынтымақтастық пен түсіністік атмосферасын қалыптастыруға ықпал етуі тиіс. Зерттеудің негізгі мақсаты – скаффолдинг стратегиясы арқылы жүргізілген жұмыста оқушылардың өзара оқыту процесінде теңдестірілген, толыққанды кері байланыс пен қолдау болуы немесе тым көп тәуелділік пайда болуы мүмкін деген әдебиеттегі қазіргі уақыттағы олқылықтарды жою. Зерттеу мұғалімдердің пікірлері мен көзқарастарын және тәжірибелерін ашуға тырысады. Сонымен қатар, зерттеу білім беру зерттеулерінің саласында этикалық стандарттар мен тәжірибелерге айтарлықтай үлес қосуды көздейді. Бақылау парақтары, жартылай құрылымдалған сұхбаттар мен топтық талқылаулардың алынған сапалық деректер тереңірек ұқсастықтар мен айырмашылықтарды анықтауға мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер:

1. «Lesson study» Нұсқаулық. Пит Дадли, 2011
2. Cook-Sather, A. (2020). Student voice across contexts: Fostering student agency in today's schools. *Theory into practice*, 59(2), 182-191. <https://doi.org/10.1080/00405841.2019.1705091>.
3. «Lesson study» как способ совершенствования практика обучения: Методическое пособие -Астана НАО имени И.Алтынсарина, (2014).
4. MetLife. Inc. Survey 2009
5. Мұғалімге арналған нұсқаулық, Педагогикалық орталығының әдістемелік кеңесі 2018
6. Bergmark, U., & Kostenius, C. (2009). 'Listen to me when I have something to say': Students' participation in research for sustainable school improvement. *Improving Schools*, 12(3), 249-260.). <https://doi.org/10.1177/1365480209342665>.

БАСТАУЫШ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН БАЙЫТУДЫҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ

Аманкосова Рысгул Қонысбайқызы
Маңғыстау облысы Ақтау қаласы
«№ 23 жалпы білім беретін мектеп» КММ
Бастауыш сынып мұғалімі

Аннотация

Мақалада бастауыш білім беру үдерісінде оқушылардың сөздік қорын байытудың тиімді тәсілдері қарастырылады. Оқушылардың тілдік дамуы олардың оқу әрекетінің сапасына, ойлау қабілетіне және коммуникативтік құзыреттілігінің қалыптасуына тікелей әсер ететіні негізделеді. Сөздік қорды дамытуға бағытталған әдіс-тәсілдер жүйесі ұсынылып, олардың тәжірибеде қолдану мүмкіндіктері сипатталады.

Түйін сөздер: бастауыш білім, сөздік қор, тіл дамыту, тиімді тәсілдер, оқушы.

Кіріспе

Қазіргі білім беру кеңістігінде бастауыш сынып оқушыларының тілдік дамуы – басты педагогикалық міндеттердің бірі. Себебі бастауыш мектеп кезеңінде баланың сөйлеу дағдылары, сөздік қоры және ойды жүйелі жеткізу қабілеті қалыптасады. Оқушының сөздік қоры неғұрлым бай болса, оның оқу материалын меңгеруі де соғұрлым нәтижелі болады.

Сөздік қорды байыту тек жаңа сөздерді үйретумен шектелмей, олардың мағынасын түсіну, дұрыс қолдану және белсенді сөздікке енгізу үдерісін қамтиды. Осы тұрғыдан алғанда, бастауыш білім беру үдерісінде сөздік қорды дамытудың тиімді тәсілдерін анықтау өзекті мәселелердің бірі болып табылады. [1, б. 10]

Бала тілін дамытуға қатысты мәселе сөз болғанда қазақ балаларының ана тілінде сауат ашып, тұңғыш «Әліппе», «Ана тілі» оқулықтарын жазған ғалым А.Байтұрсыновтың есімін еске алмау мүмкін емес. А.Байтұрсынов сөз өнерін жоғары бағалап, сөйлеу мәдениетіне ерекше мән берген. «Біздің заманымыз жазу заманы... Сөздің жүйесін, қисынын келтіріп жаза білуге, сөз қандай орында қалай өзгеріп, қалайша бір-бірімен қиындасып, жалғасатын жүйесін білуге керек», – деп жазған ғалым сөз қадірін, оның қасиетін тануды меңзейді. [2, б. 10]

А.Байтұрсынов баланың дұрыс сөйлеу дағдысын қалыптастыруда олардың мәнін түсініп барып, жұмсауға үйрету керек деген принципті қолдайды. Оның «Баяншы», «Тіл жұмсар» атты әдістемелік еңбектері мен «Қай әдіс жақсы?», «Жалқылауды жалпылау әдісі» т.б. мақалаларында осы туралы айтылады. Мысалы, «Тіл жұмсар» атты еңбегінде оқушының тілін дамытуда оның дұрыс сөйлеу дағдысын қалыптастыруда мынадай жаттығуларды ұсынады. [3, б. 36]

Сөздік қорды дамытудың теориялық негіздері

Сөздік қор – оқушының танып-білетін, түсінетін және сөйлеу барысында қолданатын сөздерінің жиынтығы. Ғалымдар бастауыш мектеп жасындағы балалардың сөздік қоры қарқынды дамиды кезең екенін атап көрсетеді. Бұл жаста оқушылар жаңа ұғымдарды тез қабылдап, сөздерді контексте қолдануға бейім болады.

Сөздік қорды дамыту төмендегі бағыттар арқылы жүзеге асады:

- жаңа сөздермен таныстыру;
- сөз мағынасын түсіндіру;
- сөздерді сөйлеуде қолдануға үйрету;
- сөздік қорды жүйелеу және бекіту.

Тіл дамыту – қиын да, күрделі үдеріс.

Тіл дамыту жұмысын ұйымдастырудың негізгі мақсаты – оқушының өз ойын ауызша және жазбаша грамматикалық және стилистикалық жағынан дұрыс бере білуге үйрету.

Тіл дамыту жұмысы тәрт бағытта жүргізіледі: әдеби сөйлей білудің нормаларына

үйрету, яғни орфографиялық дағдыны меңгерте отырып, оқушыға мәнерлеп оқу дағдыларын қалыптастыру. Екіншіден, лексикалық жұмыстар жүргізу арқылы сөздік қорын байыту. Үшіншіден, жаңа сөздер үйрету, сөздерді үйрете отырып, жаңа сөздер жасайтын формаларды меңгерту арқылы сөз бен сөздердің байланысын, сөйлем құрап үйрету, сөйлемнің құрылысын білдіру арқылы синтаксистік лексикадан мәлімет беру. Төртіншіден, оқушының ойын жазбаша дұрыс, сауатты жаза, әрі сөйлей білуге үйрету мақсат етіледі. Міне, тілді дамыту жұмысының негізгі мазмұны осындай төрт мәселе айналасында қарастылырып, іске асырылады. [4, б. 28]

Сөздік қорды байытудың тиімді тәсілдері

Бастауыш білім беру үдерісінде сөздік қорды дамытуда төмендегі тәсілдер тиімді болып табылады:

1. Сөздік жұмысты жүйелі ұйымдастыру

Сабақ барысында жаңа сөздермен тұрақты жұмыс жүргізу, оларды түсіндіру, мағынасына қарай талдау оқушылардың сөздік қорын кеңейтеді.

2. Мәтінмен жұмыс

Мәтін арқылы оқушылар сөздерді табиғи тілдік ортада меңгереді. Мәтінді оқу, мазмұнын айту, талдау барысында жаңа сөздер белсенді сөздікке енеді.

3. Синонимдер мен антонимдермен жұмыс

Сөз мағынасын салыстыру арқылы оқушылардың тіл байлығы артады, сөздік қоры тереңдей түседі.

4. Шығармашылық тапсырмалар

Әңгіме құрау, сурет бойынша мәтін жазу, рөлдік ойындар оқушының сөзді еркін қолдануына мүмкіндік береді.

5. Көрнекілік әдісі

Суреттер, кестелер, сызбалар арқылы сөз мағынасын түсіндіру бастауыш сынып оқушылары үшін аса тиімді.

Тәжірибелік жұмыстың нәтижелері

Сөздік қорды байытуға бағытталған тәсілдерді жүйелі қолдану нәтижесінде оқушылардың:

- сөздік қорының көлемі артты;
- мәтінді түсініп оқу дағдылары қалыптасты;
- ауызша және жазбаша сөйлеу мәдениеті жақсарды;
- өз ойын еркін жеткізу қабілеті дамыды.

Бұл нәтижелер ұсынылған тәсілдердің бастауыш білім беру үдерісінде тиімді екенін дәлелдейді.

Қорытындылай келе, бастауыш білім беру үдерісінде оқушылардың сөздік қорын байыту – тілдік дамудың негізгі алғышарты болып табылады. Сөздік жұмысты жүйелі ұйымдастыру, мәтінмен жұмыс, шығармашылық тапсырмалар мен көрнекілік әдістерді тиімді қолдану оқушылардың тілдік құзыреттілігін арттырады. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімдері аталған тәсілдерді сабақ барысында кешенді түрде қолдануы қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Рахметова С. Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Атамұра, 2012.
2. Әшімханов Д. Бес арыс: Естеліктер, эсселер және зерттеу мақалалар. Алматы: Жалын, 2004. 125 б.
3. Сыздықова Р. Сөз құдіреті. – Алматы: Санат, 2005.
4. Ұзақбаева С. Бастауыш мектепте тіл дамыту. – Алматы: Мектеп, 2011.

КОУЧИНГ КАК ИНСТРУМЕНТ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Кабдирашова Айнаш Кабимоллаевна

*Студент кафедры психолого- педагогическое образования личности,
Южно-Уральский гуманитарно-педагогический университет*

Аннотация: В статье обосновывается актуальность применения коучинга, как инструмента повышения эффективности образовательного процесса. Предложен анализ ряда ключевых проблем современного высшего профессионального образования. Раскрыто содержание понятия коучинговый процесс. Проанализированы некоторые особенности формирования коучинговой позиции педагога.

Ключевые слова: кризис юности, профессиональная идентичность, когнитивные способности, коучинговый процесс, коучинговая позиция педагога, аксиология образования.

Вопрос определения целей современного высшего профессионального образования все чаще становится предметом дискуссии. С чем это связано? С одной стороны, приходит постепенное осмысление результатов глубоких реформ, в ходе которых многое было упущено, «мы потеряли фундаментальность нашего образования, его заменили понятием «компетенции»». С другой стороны, стремительность трансформаций рынка труда, заставляет искать ответ на вопрос: какие знания и навыки нужны сегодняшним студентам для того, чтобы успешно развивать профессиональную карьеру в условиях высокого темпа изменений? Современным вузам необходимо изо дня в день решать непростую задачу адаптации к нарастающей нестабильности внешней среды, балансируя между достаточно высокой скоростью отклика на её изменения, и сохранением, передачей новым поколениям того важного и ценного, что было у общества до того, как они начались. Удержать этот баланс удастся далеко не всегда. Одной из глобальных проблем развития образования в России и мире является подмена средствами целей и ценностей. Однако, не стоит думать, что эти проблемы уникальны. Еще в 1858 г. выдающийся русский врач, писатель, педагог и мыслитель Н. И. Пирогов писал: «Несмотря на все наше уважение к неоспоримым достоинствам реализма нашего времени, нельзя, однако же, не согласиться, что древность как-то более дорожила нравственною натурою человека».

Время учебы в вузе совпадает с важным периодом юности – периодом самоанализа и самооценок, поиска себя и своего места в жизни. Кризис юности рассматривается как норма, он неизбежно возникает на жизненном пути большинства людей и является необходимым условием развития взрослого человека. Анализ новообразований юношеского возраста осуществляется через призму разных подходов. Внимание исследователей акцентируется на необходимости построения в этот период целостного замысла жизни, на ключевых личностных изменениях (формировании идентичности, эмоциональной уравновешенности, самоуважения и др.), на проблемах профессионального самоопределения, неразрывно связанного с личностным. Обычно профессиональная деятельность представляет собой ту область, где индивидуальность личности человека проявляется по отношению к обществу и, таким образом, приобретает смысл и ценность. Вопрос профессиональной идентичности настолько важен, что если у человека к определённому возрасту не происходит профессионального становления, то это может отразиться на идентичности личности в целом. Особенностью современного периода стали серьезные изменения и кризисы в сфере профессии. Они приводят к довольно резким преобразованиям, что вызывает болезненную реакцию молодых людей, которые часто не успевают адаптироваться к труднопрогнозируемым переменам.

В этой связи особое значение приобретает формирование в период профессионального обучения умения молодых людей находить смысл в работе и в жизни, развитие их жизнестойкости, умения строить собственные планы и вообще понимать самого себя. Существенно изменились не только социально-психологические, но и когнитивные характеристики студентов. Современные молодые люди не могут жить без интернета, эффективно воспринимают только краткую и наглядную информацию. Средний период концентрации у представителя поколения Z на одном объекте — восемь секунд, а у аквариумной рыбки - девять. Синдромы дефицита внимания и гиперактивности перестали относиться к проблемам детства и существенно повзрослели.

Некоторые исследователи расценивают эти симптомы позитивно, как «... приобретенную способность быстрого переключения сознания для глубокого короткого сосредоточения на ярких движущихся визуальных образах и как защитную реакцию организма на информационную перегрузку». Другой особенностью мышления современных молодых людей является многозадачность. Многозадачность связана с работой с несколькими источниками информации одновременно, включая как печатные, так и электронные формы. Такая особенность мышления приводит к снижению осознанности. Существует даже утверждение, что влияние многозадачности на продуктивность сравнимо с воздействием алкоголя на способность управлять автомобилем. В процессе учебной деятельности это проявляется в фрагментарности подготовки студентов к занятиям, трудностях систематизации знаний и умений при подготовке к зачетам и экзаменам, в снижении уровня вовлеченности студентов в процесс обучения в целом. В сложившихся обстоятельствах эффективность образовательного процесса оказывается в прямой зависимости от развития эффективной мыслительной активности студентов и становится специальным фокусом деятельности современного преподавателя вуза. Коучинг можно считать универсальным инструментом, т. к. он был создан на стыке психологии, менеджмента, философии и логики. Его основополагающими принципами являются: повышение осознания и формирование ответственности индивида.

Основной инструмент коуча – это сильные спиральные вопросы, отвечая на которые обучающийся может двигаться как по лестнице вверх, навстречу осознанию своей ситуации, принятию полной ответственности за нее и выбору дальнейших реальных действий, приводящих к достижению поставленных целей. Коучинговый подход давно и успешно используется как инструмент обучения в корпоративном образовании. Его используют как эффективный формат принятия решений, планирования, мотивации, делегирования, управления конфликтами, ведения переговоров и т. д. Коучинг не столько техника, сколько способ мышления и взаимодействия с людьми, использование такого подхода требует в первую очередь очень серьезной ревизии установок преподавателя, которые он реализует в процессе взаимодействия со студентами, формирования новой профессиональной роли, коучинговой позиции. Коучинг не учит, а помогает учиться, стимулирует познавательный интерес. Он требует от педагога нейтральности, безоценочности, недирективности, устойчивого ресурсного состояния, что не всегда легко сочетать с традиционными профессиональными ролями преподавателя, его педагогической позицией. Коучинговая позиция педагога предполагает не только установление доверительных отношений, умение создавать обстановку безопасности и поддержки в процессе обучения, но и обязательное обеспечение рефлексивной деятельности обучающихся, осуществление рефлексивного управления процессом их обучения, она заставляет обратиться к приемам сократовской майевтики. Появился коучинг в начале 70-х годов в США, сегодня его популярность в мире очень велика. Известно, что разные культуры порождают разные стили мышления, разное отношение к себе и своей роли в обществе.

ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ректор МГУ: «Мы заменили фундаментальное образование «компетенциями»: [интервью с В. Садовничим] / беседовал А. Богданов. // Аргументы и факты. 07.03.2018. URL: http://www.chr.aif.ru/voronezh/people/rektor_mgu_my_zamenili_fundamentalnoe_obrazovanie_kompetenciyaми (дата обращения: 12.03.2018)
2. Пирогов Н. И. Севастопольские письма. – М.: Книжный клуб Книгоvek, СПб.: Северо-Запад, 2011. – 384 с. – С. 300
3. Заваденко Николай Николаевич Синдром дефицита внимания и гиперактивности: новое в диагностике и лечении // Журнал медикобиологических исследований. 2014. №1.
4. Тетерский С.В. Педагогическое управление клиповым сознанием современной молодежи // Ценности и смыслы. 2014. № 1. С. 56—62.
5. Дэвид С. Эмоциональная гибкость. Как научиться радоваться переменам и получать удовольствие от работы и жизни. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2017. – 304 с. – С. 20

DIGITAL LEADER: МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМДЕГІ ЦИФРЛЫҚ КӨШБАСШЫЛЫҚ ФОРМУЛАСЫ

Утешева Аида Елешевна

*БҚО Орал қаласы, Жәнібек ауданы, Жәнібек ауылы,
МКҚК «Алтын ұя» бөбекжайының директор.м.у.а*

Аңдатпа

Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдардағы цифрландыру үрдісінің педагог кәсібіне ықпалы мен цифрлық көшбасшылықтың мәні жан-жақты талданады. Автор педагогтың жаңа цифрлық көшбасшы ретіндегі кәсіби бейнесін айқындап, оның басты құрамдас бөліктері ретінде технологиялық сауаттылық, инновациялық ойлау, ұжымдық ынтымақтастық және рефлексияны атап көрсетеді. Зерттеу барысында педагогтардың заманауи технологияларды қолдану тәжірибесі, инновацияға дайындығы мен көшбасшылық дағдылары зерттеліп, «Цифрлық көшбасшылық формуласы» ұсынылады.

Кілт сөздер: Цифрлық көшбасшылық, мектепке дейінгі ұйым, педагог, инновация, технология, кәсіби даму.

Бүгінгі таңда қоғамның барлық саласында цифрландыру үрдісі қарқынды дамып келеді. Бұл өзгеріс білім беру жүйесіне де өз ықпалын тигізіп, педагогикалық қызметтің жаңа форматын қалыптастыруға жол ашты. Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесі – инновациялық идеялар мен ақпараттық технологиялар тоғысқан орта, ал бұл ортаны тиімді басқару үшін педагог жаңа цифрлық көшбасшы рөліне көшуі тиіс.

Заманауи педагог тек тәрбие мен оқыту үрдісін ұйымдастырушы ғана емес, сонымен қатар цифрлық технологияларды меңгерген, ақпараттық ағындарды саралай алатын, жаңа білім көздерін тиімді пайдалануға қабілетті тұлға болуы қажет. Цифрлық құзыреттілік пен көшбасшылықты ұштастыру – педагогтың кәсіби жетілуінің басты қадамы. Бұл екі ұғым бір-бірін толықтыра отырып, мектепке дейінгі ұйым ұжымының инновациялық мәдениетін қалыптастырады. Цифрлық құзыретті педагог заманауи құралдарды тиімді қолдану арқылы әр баланың қызығушылығын оятып, танымдық белсенділігін арттыра алады. Ал көшбасшылық қасиет ұжымды ортақ мақсатқа бағыттап, жаңашылдық рухын нығайтады.

Зерттеу жұмысының мақсаты – мектепке дейінгі ұйым педагогтарының цифрлық көшбасшылық қабілеттерін дамыту жолдарын анықтау. Осы мақсатқа сәйкес келесі міндеттер айқындалды: цифрлық құралдарды қолдану деңгейін зерттеу, педагогтардың инновация енгізуге дайындығын бағалау және цифрлық көшбасшының кәсіби бейнесін айқындау.

Ғылыми әдебиеттерге тоқталсақ, «Цифрлық көшбасшылық» ұғымының түрлі деңгейде қарастырылғаны анықталды. Халықаралық зерттеулерде бұл ұғым көбіне көшбасшылықтың жаңа моделі ретінде сипатталады. Онда технология тек оқу үрдісінің құралы ғана емес, білім беру ұйымының мәдени және ұйымдастырушылық компонентіне айналады. Мысалы, Майкл Фулланның еңбектерінде көшбасшылық – өзгерістерді тиімді басқару, оқыту сапасын арттыру және инновацияны жүйелі енгізу қабілеті ретінде түсіндіріледі. Оның идеялары мектептер мен балабақшаларда цифрлық құралдар арқылы педагогикалық тәжірибені қайта құрудың ғылыми негізін айқындайды.

Мектепке дейінгі ұйымдардағы цифрландыру бойынша жүргізілген зерттеу жұмыстары көбіне тәжірибелік бағытқа сүйенеді. Зерттеушілер цифрлық құралдардың баланың дамуындағы нақты рөлін, педагогтардың кәсіби дағдыларын және ұжымдық мәдениеттің өзгеру ерекшеліктерін талдайды. Мысалы, ертегілерді цифрлық форматта ұсыну арқылы тілдік қабілеттерді дамыту, планшеттер арқылы бейнематериалдар мен фотоқұжаттамаларды жинақтап, балалардың жеке портфолиосын жасау немесе интерактивті тақтада шығармашылық тапсырмаларды орындау сияқты тәсілдер кеңінен қолданылады.

Цифрлық көшбасшы педагог – жаңа технологияны баланың танымдық және әлеуметтік даму қажеттіліктеріне қарай бейімдеп, инновациялық тәжірибені ұжым ішінде тарата алатын, оны сыни тұрғыдан талдап, жетілдіруге қабілетті тұлға. Мұндай педагог бейнесі мектепке дейінгі білім беру жүйесін жаңғыртудың және педагогтардың кәсіби дамуын қамтамасыз етудің негізгі бағдары болып табылады.

Зерттеу барысында педагогтардың заманауи технологияларды қолдану тәжірибесі, инновация енгізуге дайындығы және көшбасшылық дағдылары кешенді түрде талданды. Педагогикалық бақылау жұмыстарының нәтижесінде сабақтар мен ойын іс-әрекеттерінде цифрлық құрылғыларды, интерактивті бағдарламаларды және мультимедиалық ресурстарды пайдалану деңгейі анықталды.

Педагогтердің инновация енгізуге дайындығын бағалау мақсатында сараптамалық талдау әдісі қолданылды. Мұнда кәсіби рефлексия, шығармашылық бастамашылдық және жаңа технологияларды оқу барысына бейімдеу қабілеті ескерілді. Нәтижесінде кейбір педагогтар цифрлық ресурстарды белсенді қолданатыны байқалса, кейбірі әлі де дәстүрлі әдістерге сүйенетіні анықталды. Бұл айырмашылық педагогикалық ұжымда цифрлық көшбасшылықты дамыту қажеттілігін нақты дәлелдеді.

Зерттеу нәтижесінде «Цифрлық көшбасшылық формуласы» тұжырымдалды: олар - технологиялық сауаттылық, инновациялық ойлау қабілеті, ұжымдағы ынтымақтастық белгісі және өз ісіне тұжырым жасау дағдысы. Бұл формула мектепке дейінгі ұйым педагогының кәсіби бейнесін айқын сипаттайды. Яғни, нағыз цифрлық көшбасшы педагог жаңа технологияны меңгеріп, оны шығармашылық тұрғыдан қолданып, ұжымдық ынтымақтастық арқылы оқу үрдісін жаңғырта алады.

Қорытындылай келе, мектепке дейінгі ұйымдардағы цифрлық көшбасшылық – заманауи білім берудің дамуына ықпал ететін маңызды фактор. Ол тек технологияны пайдалану дағдысымен шектелмей, педагогтың өз кәсібіне жаңаша көзқараспен қарап, білім сапасын нығайтуға бағытталған жүйелі әрекетін білдіреді. Цифрлық көшбасшылық педагогтің кәсіби беделін арттырып, балалардың танымдық белсенділігі мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Ең бастысы, технологияны қолдану барысында адами қарым-қатынасты, жылы эмоциялық байланыс пен бала жүрегіне жол табу шеберлігін сақтау – нағыз көшбасшылықтың көрінісі.

Болашақта мектепке дейінгі ұйымдарда цифрлық көшбасшылықты дамытуға бағытталған авторлық бағдарламалар мен тренингтер жүйесін енгізу білім беру сапасын жаңа деңгейге көтерудің тиімді тетігі болмақ. Сондықтан цифрлық көшбасшы педагог – мектепке дейінгі білім берудің болашақ бағытын айқындайтын, жаңашылдық пен рухани құндылықты үйлестіре білетін тұлға.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. К.Д.Бузаубакова, А.С.Амирова, А.А.Маковецкая, Цифрлы педагогика: Оқулық. Тараз өңірлік университеті, 2022ж.
2. Б.С.Байменова, Цифрлық білім беру ортасында педагог-психологтарды даярлау//Білім беру кеңістігіндегі инновациялар журналы. №4, 2022ж.
3. Ж.Ақпарова, Педагог қызметіндегі цифрлық құзыреттіліктің маңызы// Қазақстан педагогикалық журналы. №2, 2021ж.
4. Құзыреттілік тұғыр аясында болашақ цифрлық педагог: оқу-әдістемелік құрал. Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ баспасы, 2023.
5. А.М.Тұяқбаева, Цифрлы педагог – нәтижелі білім берудің кепілі // Педагогика және психология журналы. 2023, №3.

БАЯН АСПАБЫН ҮЙРЕТУДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ АРҚЫЛЫ ҚЫЗЫҚТЫРА ОҚЫТУ

Берікқанқызы Іңкәр

Абай облысы білім басқармасының Абай ауданы білім бөлімінің «Ж.Кәріменов атындағы саз мектебі» КМҚК, баян аспабының мұғалімі

Аннотация: Бұл мақалада баян аспабын үйрету процесінде жасанды интеллект технологияларын қолданудың тиімді жолдары мен оқушылардың қызығушылығын арттыру әдістері қарастырылады. Заманауи білім беру үдерісінде цифрлық құралдарды қолдану арқылы музыкалық сабақтардың сапасын арттырудың, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың өзектілігі айқындалады.

Кіріспе

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде инновациялық технологияларды қолдану қажеттілігі артып келеді. Әсіресе, өнер мен музыка саласында оқыту әдістерін заманауи талаптарға бейімдеу маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Музыкалық білім беруде жасанды интеллект (ЖИ) құралдарын пайдалану — оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, олардың қызығушылығын арттыру мен шығармашылық әлеуетін дамытуға бағытталған тиімді тәсіл. Баян аспабы — ұлттық және әлемдік музыка мәдениетінде өзіндік орны бар көп дауысты аспап. Оны үйрету процесінде заманауи цифрлық мүмкіндіктерді тиімді қолдану — оқушы мен ұстаздың өзара әрекетін жаңа деңгейге көтереді.

Негізгі бөлім

1. Жасанды интеллекттің білім берудегі рөлі

Жасанды интеллект — үлкен көлемдегі ақпаратты талдап, үйренушінің қабілетіне бейімделе алатын интеллектуалды жүйе. Ол музыка саласында бірнеше бағытта қолданылады:

- ноталарды автоматты түрде талдау және түзету;
- музыкалық шығармаларды орындау сапасын бағалау;
- дыбыстық жазбаларды өңдеу және аранжировка жасау;
- жеке оқу траекториясын қалыптастыру.

Мысалы, Yousician, Simply Piano, MuseScore AI сияқты платформалар музыкалық жаттығуларды орындау барысында дыбыс сапасы мен ырғақ дәлдігін автоматты түрде талдап, оқушыға жедел кері байланыс береді. Бұл әдіс оқушының өздігінен жұмыс жасау дағдысын қалыптастырып, оқу процесін ойын түрінде қызықты етеді.

2. Баян аспабын үйретуде ЖИ технологияларын қолдану

Баян сабағында жасанды интеллектті тиімді пайдалану бірнеше бағытта жүзеге асады:

- Дыбыстық талдау бағдарламалары арқылы оқушының орындау сапасын нақты бағалау;
- Ноталық редакторлар мен автоматты жазу жүйелері көмегімен оқушының жеке шығармаларын нотаға түсіру;
- Виртуалды сүйемелдеу мен ансамбль құру арқылы сахналық тәжірибе қалыптастыру;
- ЖИ негізіндегі музыкалық тапсырмалар мен тестілер арқылы теориялық білімді бекіту.

Мұндай тәсілдер дәстүрлі сабақ құрылымын түрлендіріп, оқушылардың музыкалық есту, ырғақ сезімі және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді.

3. Оқушылардың қызығушылығын арттыру жолдары

Баян аспабын үйретуде ЖИ элементтерін қолдану оқушылардың сабаққа деген ынтасын арттыруға бағытталады. Негізгі тәсілдер:

- Геймификация (ойындандыру) принциптерін қолдану;
- Жеке нәтижелерді визуалды көрсету (график, ұпай, бейнежазба талдау);

- Онлайн байқаулар мен виртуалды концерттер ұйымдастыру;
- Шығармашылық жобаларда ЖИ-дің көмегімен аранжировка жасау.

Осы әдістер оқушының өзіндік даму белсенділігін арттырып, музыкалық сабақтардың мазмұнын заманауи деңгейге көтереді.

4. Мұғалімнің кәсіби рөлі

Жасанды интеллект педагогты алмастырмайды, керісінше, оның кәсіби қызметін қолдайтын көмекші құрал ретінде қызмет етеді. Мұғалімнің негізгі міндеті – технологияларды сауатты пайдалану арқылы оқыту процесін тиімді ұйымдастыру, оқушының жеке қабілетін ашу және оның шығармашылық ойлауын дамыту. Сондықтан ұстаз үнемі цифрлық сауаттылығын жетілдіріп, жаңа педагогикалық технологияларды меңгеруі қажет.

Қорытынды

Жасанды интеллектті баян аспабын оқыту процесіне енгізу — музыкалық білім берудің инновациялық бағыттарының бірі. Бұл тәсіл оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың музыкалық мәдениетін, шығармашылық қабілеттерін және өздігінен білім алу дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Цифрлық дәуірдің талабына сай, әрбір музыка пәні мұғалімі жаңа технологияларды шебер қолдана отырып, ұлттық өнерімізді заманауи деңгейде үйретуге атсалысуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
2. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Цифрлық білім беру ресурстарын қолдану жөніндегі әдістемелік нұсқау хат. – Астана, 2023.
3. Тілеубекова М. Музыкалық білім берудің инновациялық әдістері. – Алматы: Рауан, 2022.
4. International Journal of Music Education, 2024, “AI-assisted Music Learning Technologies”.

БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН АРТТЫРУДАҒЫ КӨШБАСШЫ РӨЛІ: ПЕДАГОГ КӘСІБИЛІГІ МЕН ЖАҢА ФОРМАТТАҒЫ ЖОБАЛАР

Шаланова Мадина Козыбаевна

Ақтау қаласы, «№34 жалпы білім беретін мектеп» КММ бейіндік және ғылыми-әдістемелік жұмыстар жөніндегі директордың орынбасары

Аннотация

Мақалада заманауи білім беру жүйесінің сапасын арттыру, педагогтің кәсіби деңгейін дамыту және озық әдіс-тәсілдерді тәжірибеге енгізудің тиімді жолдары қарастырылған. Автор мектеп деңгейінде іске асыруға болатын жобаларды мысалға ала отырып, педагогикалық көшбасшылық пен жаңашыл басқарудың әсерін талдайды.

Кілт сөздер: білім сапасы, педагог кәсібилігі, инновациялық әдістер, мектеп көшбасшылығы, әдістемелік жүйе, кәсіби даму.

Бүгінгі таңда еліміздің білім беру жүйесі қоғам дамуының стратегиялық факторы ретінде қарастырылады. Мемлекет басшысы атап өткендей, ХХІ ғасырда елдің бәсекеге қабілеттілігі ең алдымен адами капитал сапасымен айқындалады. Сондықтан мектеп деңгейінде білім сапасын арттыру, педагогтің кәсіби әлеуетін көтеру және озық педагогикалық тәжірибелерді енгізу – өзекті міндеттердің бірі.

Қазіргі білім кеңістігі мұғалімнен жаңа форматтағы кәсібилікті, зерттеушілік дағдыны дамытуды және үздіксіз даму мәдениетін талап етеді. Осы орайда, мектеп көшбасшылығының рөлі ерекше. Себебі, тиімді басқару мен жаңашыл жобаларды енгізу білім сапасын арттырудың нақты тетігіне айналады.

Білім сапасын арттыру мәселесі бойынша отандық және шетелдік ғалымдар (Беспалько, Сухомлинский, Fullan, Hargreaves, Robinson) еңбектерінде басқару мәдениеті мен кәсіби қауымдастықтың маңызы ерекше атап өтіледі. Fullan (2014) «Мектептегі өзгеріс – бұл адамдар арасындағы өзара сенім мен оқыту мәдениетінің нәтижесі» деп көрсетеді. Қазақстандық контексте білім сапасын арттыру бағытында әдістемелік қауымдастықтарды дамыту (НЗМ тәжірибесі), Lesson Study, Action Research, ОКР сияқты басқару және рефлексиялық модельдердің енгізілуін атап айтсақ болады. Озық әдістемелерді мектепке енгізіп, оны қолдану мұғалімнің кәсіби рефлексиясын арттырып, білім сапасының тұрақты өсуіне ықпал етеді. Осы ғылыми тұжырымдарды негізге ала отырып, менің тәжірибемде мектепшілік даму жобалары жүйелі басқару моделі ретінде құрылды.

Зерттеу нысаны – жалпы білім беретін мектептің әдістемелік және инновациялық жұмыс жүйесі.

Зерттеу пәні – педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыру және білім сапасын көтеру тетіктері.

Ұжымда аналитикалық шолу жасап және педагогикалық мониторинг жүргізу;

Мектеп ішінде жобалық менеджмент пен коучинг технологияларын енгізу;

Сапалық және сандық талдауға сүйене отырып, диагностикалық талдау жасау (мұғалімдердің кәсіби даму карталары, оқушы жетістіктерінің көрсеткіштері);

Тәжірибелік апробация (жобаларды мектеп базасында сынақтан өткізу). Білім беру ұйымында педагогикалық көшбасшылық пен инновациялық жобалар арқылы сапаны басқарудың тиімді моделін қалыптастыру.

«Келешек» мектеп жобасы аясында салынған, Ақтау қаласындағы №34 жалпы білім беру мектебінде педагогтердің кәсіби дамуы мен білім сапасын арттыру бағытында бірнеше авторлық жоба енгізілуде. Бұл жобалар жүйелі басқаруға, кәсіби қауымдастық мәдениетін қалыптастыруға және оқушылардың дарындылығын қолдауға бағытталған. Жобалар мазмұндық тұрғыда үш негізгі бағытқа біріктірілген. Біріншісі — педагогтердің кәсіби әлеуетін арттыруға, шығармашылық белсенділігін дамытуға және әдістемелік ізденістерін

қолдауға бағытталған жұмыстар жүйесі болса, екіншісі — оқушылардың зерттеушілік мәдениетін қалыптастыру, олардың жеке қабілеттерін ашуға жағдай жасау және ғылыми бағыттағы белсенділігін ынталандыруға негізделген бастамалар. Үшінші бағыт — мектептің педагогикалық ортасын жаңғырту, кәсіби қауымдастық мәдениетін нығайту және білім алушылар мен ұстаздар арасында зияткерлік қарым-қатынас мәдениетін дамытуға бағытталған. Бұл бастамалар жаңа ашылған мектеп ұжымының кәсіби мәдениетін жүйелі қалыптастыруға, білім сапасын арттырудың тиімді механизмдерін орнықтыруға бағытталған ұзақмерзімді стратегияның құрамдас бөлігі деп есептеймін. Жобалар алдағы кезеңде өзінің нәтижелілігін көрсетіп, мектептің инновациялық даму траекториясын айқындайды деп күтілуде.

Білім сапасын арттыру – тек оқу нәтижесімен өлшенбейді, ол ең алдымен педагогтің кәсіби мәдениеті мен көшбасшылық қабілетінің көрсеткіші ретінде айқындалады.

Жаңашыл жобалар жүйесі мұғалімдердің кәсіби дамуына жаңа серпін беріп, мектептің даму стратегиясын сапалы деңгейге көтереді. Мектептегі дарынды оқушылармен жұмыс жасауға бағытталған жобалар алдағы уақытта өз нәтижесін көрсетіп, сапаның артуына

Педагогикалық көшбасшылықты қолдау және жаңашылдық мәдениетін дамыту арқылы білім сапасын басқарудың тұрақты, нәтижелі моделі қалыптасады.

Білім сапасының кілті – үздіксіз даму, ал оның бастауы – кәсіби ұстаз.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Fullan, M. (2014). *The Principal: Three Keys to Maximizing Impact*. Jossey-Bass.
2. Robinson, V. (2018). *Student-Centered Leadership*. Wiley.
3. Сухомлинский В. А. *Сердце отдаю детям*. – М.: Просвещение, 1979.
4. ҚР БҒМ. «Білім беру сапасын арттыру тұжырымдамасы». – Астана, 2023.
5. Назарбаев Зияткерлік мектептері ДББҰ. Педагогикалық тәжірибені зерттеу нұсқаулығы. – 2020.

БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНЫҢ КӨШБАСШЫСЫ: МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ҰЙЫМ ӘДІСКЕРІНІҢ КӘСІБИ РӨЛІ МЕН ЫҚПАЛЫ

Абайқызы Айгерім

Батыс Қазақстан облысы, Жәнібек ауданы,

«Алтын ұя бөбекжайы» МКҚК

Әдіскер

Аңдатпа

Мақалада білім беру ұйымдарындағы көшбасшылықтың теориялық және практикалық негіздері қарастырылады. Әсіресе мектепке дейінгі ұйым әдіскерінің кәсіби көшбасшылық рөлі мен оның педагогикалық ұжымның дамуына әсері жан-жақты зерттеледі. Автор мектепке дейінгі ұйымдағы әдіскердің заманауи білім беру кеңістігінде атқаратын негізгі міндеттерін, кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру факторларын және инновациялық тәжірибелерді енгізудегі рөлін ашады. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, тиімді көшбасшылық педагогикалық ұжымның кәсіби ынтымақтастығын арттыруға, педагогтардың өзін-өзі дамытуына және білім беру сапасын жоғарылатуға ықпал етеді.

Түйінді сөздер: білім беру көшбасшылығы, әдіскер, мектепке дейінгі тәрбие, кәсіби даму, инновация, педагогикалық ұжым.

Әдебиеттерге шолу

Білім беру көшбасшылығы ұғымы ХХ ғасырдың екінші жартысында педагогикалық менеджменттің ажырамас бөлігі ретінде зерттеле бастады. М. Фуллан, К. Лейтвуд, Л. Ламбер және Дж. Коттер сынды ғалымдар көшбасшылықты өзгеріс пен даму мәдениетін қалыптастырудағы негізгі тетік деп қарастырды. М. Фуллан (2014) өз еңбегінде «көшбасшының басты миссиясы – адамдарды ортақ мақсатқа жетелеу және сол мақсатқа жетудің тиімді жолдарын табу» екенін айтады. Ал К. Лейтвуд (2008) көшбасшылықты ұжымдағы сенім мен ынтымақтастық мәдениетін қалыптастыру үдерісі ретінде сипаттайды. Қазақстандық зерттеушілердің қатарында А. Құсайынов, Қ. Құдайбергенова және С. Қалиев білім беру көшбасшылығының ұлттық контексте іске асу ерекшеліктерін зерттеген. Олар көшбасшы педагогты тек басқарушы тұлға емес, кәсіби құндылықтарды қалыптастырушы және ұжымдық дамудың қозғаушы күші ретінде көрсетеді. Мектепке дейінгі ұйым әдіскерінің рөлі туралы Ж.А. Қараев (2020) еңбегінде әдіскердің кәсіби қызметін педагогикалық инноватор ретінде қарастырып, оның басты міндеті ұжымдағы әдістемелік жұмысты үйлестіру, педагогтардың кәсіби өсуіне жағдай жасау деп тұжырымдайды. А. Әбілова (2022) өз еңбегінде әдіскердің көшбасшылық қабілеттерін дамыту мектепке дейінгі білім беру сапасына тікелей әсер ететінін дәлелдейді.

Жалпы алғанда, әдебиеттерге шолу көрсеткендей, көшбасшылықтың педагогикалық аспектісі – ұжымдық дамуды, шығармашылық ізденісті және кәсіби тұрақтылықты қамтамасыз ететін әлеуметтік-психологиялық құбылыс.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу жұмысы сапалық және сандық әдістердің үйлесімділігі негізінде ұйымдастырылды.

1. Зерттеу мақсаты:

Мектепке дейінгі ұйым әдіскерінің көшбасшылық қызметінің ерекшеліктерін айқындау және оның педагогикалық ұжымның кәсіби дамуына ықпалын бағалау.

2. Зерттеу міндеттері:

- Көшбасшылықтың теориялық негіздерін талдау;
- Әдіскердің кәсіби көшбасшылық қасиеттерін анықтау;
- Педагогтардың пікірін зерделеу арқылы әдіскер рөлінің тиімділігін бағалау.

3. Әдістер:

- Сауалнама: 35 педагог арасында жүргізілді. Сұрақтар әдіскердің көшбасшылық әрекеттері, кәсіби қолдау және мотивация тәсілдеріне қатысты болды.
  - Бақылау: әдіскердің әдістемелік жұмыстарды ұйымдастыру барысындағы іс-әрекеті мен ұжыммен қарым-қатынасы зерттелді.
  - Сұхбат: балабақша басшысы және тәрбиешілермен жеке және топтық сұхбат жүргізіліп, әдіскер көшбасшылығына қатысты пікірлер жинақталды.
  - Құжаттық талдау: әдістемелік жоспарлар, педагогтардың кәсіби даму карталары және шығармашылық жобалар қарастырылды.
4. Зерттеу кезендері:
1. Теориялық талдау (әдебиеттер мен құжаттарды жинақтау);
  2. Эмпирикалық кезең (сауалнама, бақылау, сұхбат);
  3. Талдау және нәтижелерді интерпретациялау кезеңі.

Нәтижелері

Зерттеу нәтижелері әдіскердің көшбасшылық рөлі үш бағытта айқындалатынын көрсетті:

1. Ұжымдық мәдениетті қалыптастыру:

Педагогтар әдіскердің қолдау көрсетуі мен ұжымдық серіктестік атмосферасын орнатуын жоғары бағалады. 82% респондент әдіскерді кәсіби көшбасшы ретінде қабылдайтынын, оның сенім мен ынтымақтастықты нығайтатынын атап өтті.

2. Инновациялық қызметті үйлестіру:

Әдіскер педагогтарды жаңа технологияларды қолдануға ынталандырады, тәжірибе алмасу семинарлары мен шығармашылық жобалар ұйымдастырады. Мұның нәтижесінде педагогтардың 76%-ы өз тәжірибесіне инновациялық элементтер енгізе бастаған.

3. Кәсіби дамуға ықпал ету:

Әдіскер әр педагогтың жеке даму картасын жүргізіп, кәсіби жетістік мониторингін жүзеге асырады. Бұл педагогтардың өз-өзіне сенімін арттырып, әдістемелік жұмыстың сапасын көтеруге мүмкіндік берген.

Осы нәтижелер әдіскердің көшбасшылық қабілеті тек басқарушылық қырмен шектелмей, педагогикалық процестің сапасына тікелей әсер ететінін дәлелдеді.

Талқылау

Зерттеу барысында алынған нәтижелер халықаралық теориялық тұжырымдармен үндеседі. М. Фулланның пікірінше, көшбасшының басты миссиясы – ұжым мүшелерін мақсатқа жұмылдырып, өзгерістерге сендіру. Бұл тұрғыдан қарағанда мектепке дейінгі ұйым әдіскері ұжымдық дамудың катализаторы ретінде қызмет етеді.

Көшбасшы әдіскер ұжым ішінде позитивті психологиялық ахуал қалыптастырады, педагогтардың өзіндік кәсіби бағытын айқындауға жағдай жасайды. Сонымен қатар, педагогикалық процестегі жанашылдыққа бейімделуді қамтамасыз етеді.

Зерттеу нәтижелері әдіскердің көшбасшылық қызметінің үш деңгейін бөліп көрсетуге мүмкіндік береді:

- Ұйымдастырушылық көшбасшылық: жұмыс үдерісін үйлестіру, міндеттерді бөлу;
- Кәсіби көшбасшылық: әдістемелік қолдау көрсету, инновацияны енгізу;
- Әлеуметтік-психологиялық көшбасшылық: ұжымдық рух пен өзара сенім атмосферасын орнату.

Осы үш деңгейдің бірлігі әдіскердің педагогикалық көшбасшылық моделін қалыптастырады.

Қорытынды

Білім беру саласындағы көшбасшылық – заманауи педагогикалық менеджменттің стратегиялық бағыты. Мектепке дейінгі ұйым әдіскері көшбасшы ретінде педагогикалық

ұжымның кәсіби дамуына, инновациялық мәдениеттің қалыптасуына және білім сапасының артуына тікелей ықпал етеді.

Зерттеу нәтижелері әдіскердің көшбасшылық қасиеттерін дамыту мектепке дейінгі білім беру сапасын арттырудың негізгі шарты екенін дәлелдейді.

Практикалық тұрғыда әдіскер көшбасшылығын нығайту үшін:

- әдістемелік қолдау жүйесін жаңғырту;
- педагогтардың көшбасшылық әлеуетін дамыту тренингтерін өткізу;
- кәсіби қауымдастықтар мен шығармашылық топтардың жұмысын белсендіру

қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Fullan, M. (2014). *The Principal: Three Keys to Maximizing Impact*. San Francisco: Jossey-Bass.
2. Leithwood, K., & Jantzi, D. (2008). *Transformational school leadership for large-scale reform: Effects on students, teachers, and their classroom practices*. *School Effectiveness and School Improvement*.
3. Құсайынов А. Білім беру менеджменті және көшбасшылық. – Алматы: Білім, 2019.
4. Құдайбергенова Қ. Педагогикалық инновациялар және көшбасшылық мәдениет. – Нұр-Сұлтан: Арман, 2021.
5. Қараев Ж.А. Мектепке дейінгі білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында әдіскердің рөлі. – Алматы, 2020.
6. Әбілова А. Мектепке дейінгі ұйым әдіскерінің кәсіби құзыреттілігі. – Тәрбие және білім журналы, 2022.

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ – АҒЗАНЫ ЕМДЕУ ШИПАСЫ

Елу Мархабат Қайратқызы

Астана қаласы, «Ақтау Unique қыздар лицей интернаты»

Ғылыми- техникалық прогресс адамзаттың өмір сүру жағдайына көптеген өзгерістер мен жаңалықтар ала келді. Қол еңбегі бірте- бірте ой және эмоциялық жүктемелермен ауыстырылды. Ғылыми- техникалық прогресс біздің өмірімізге осы пайдалылығымен бірге теріс жақтарын да ала келді десек қателеспейміз, яғни: гипокинезия (грек сөзінен kinesis- қозғалыс, нуро-азаю,) және жүйке-психологиялық күйзелістер, адамның дене салмағының артуы, сонымен бірге зиянды әдеттер – темекі шегу мен алкогольдік ішімдіктерді қолдану және т.б. Бұл жағдайлар әр түрлі аурулардың пайда болуына мүмкіндіктерін туғызатын қауіпті факторлар болып есептеледі. Міне, осындай адамзат табиғатына жат зиянды әрекеттердің әсерінен адам ағзасында бүліністер пайда болып, денсаулықтың бұзылуына, яғни аурудың пайда болуына алып келеді.

Қазіргі заманда осы негізгі қауіпті факторларды жоюдың тиімді тәсілі ретінде адамдардың күнделікті өмір сүру салтына дене тәрбиесі жаттығуларын кірістірудің маңызы өте зор. Адам денесінің 40% -бұлшықет құрайтыны белгілі. Осы бұлшықеттердің жұмыс істеу әрекетінің төмендеуі, көптеген ағзалардың соның ішінде әсіресе жүрек-тамыр жүйесінің қызмет ету функциясы нашарлануына алып келеді. Бұл өзара байланыс адамзаттың биологиялық эволюциялық процесінде пайда болып қалыптасқан. Ағза өзін-өзі басқарушы тірі жүйе ретінде қарастырса, ал қозғалыс- өзіндік реттелістің негізгі механизмі және еңбек қабілеттілігінің негізгі құралы болып табылады.

Адамның денсаулығының тез жақсаруы мен еңбек қабілеттілігін қалпына калпына келтіру кезінде дене тәрбиесі жаттығуларын емдік шара ретінде қолдану өте дұрыс.

Емдік дене тәрбиесі қазіргі заманға сай ең маңызды элементтерден құралған емдеу кешені. Кешенді емдеу тек қана ұлпаның патологиялық өзгерісіне емес, бүкіл мүшелердің және мүшелер жүйесінің барлық ағзаның емделуіне әсерін тигізеді.

Кешенді емдеу элементтерінің қолданылуы сауығу кезеңдеріне және адамның еңбек қабілетінің қайта қалпына келуі қажеттілігіне байланысты анықталынады. Кешенді емдеу негізінде функциональдық терапиялық әдісі ретінде емдеу дене шынықтыру маңызды рөл атқарады [1].

Емдік дене тәрбиесі бұл өз алдына жеке дамыған медициналық пән. Дене жаттығуларын емдік және әр түрлі аурулардың алдын-алу мақсатында қолдану ерте ғасырларда құл иеленушілік кезеңінде пайда болды деп айтуға болады. Әдеби жазбалардан белгілі болғандай, дене шынықтыру жаттығулары емдік профилактика негізінде Қытайда және Үндістанда б.з.д. 2 мың жылдарда қолданысқа ие болған. Емдік дене тәрбиесінің кең етек алып құлаш жаю кезеңі грек және рим мәдениетінің дамуы кезіне тап келді.

Емдік дене шынықтыру жаттығулары мен массаждың емдік сипатта қолданылуы Гиппократтың атымен тығыз байланысты. Оның (460-377жж б.э.д) сол замандардағы еңбектерінде емдік дене жаттығуларының жүрек пен өкпе ауруларында, зат алмасу процестерінің бұзылыстарында, хирургиялық және т.б. аурулар кезіндегі қолданысы толық зерттелініп, анықталған. Медицина тарихында дене шынықтыру жаттығуларын қолданудың пайдалылығын зерттеуде дәрігер, философ, ғалым Ибн Синаның (Авиценна, 980- 1037жж) еңбектері де ерекше маңызды орын алады. Оның медициналық бес томдық «дәрігерлік ғылымның каноны» атты энциклопедиясы көптеген жылдар бойына Европа мен Шығыс дәрігерлерінің қолданылатын басты құралы болды. Ибн-Сина дене жаттығуларын кіші және үлкен, күшті және әлсіз, тез және ақырын деп бөліп, осыған байланысты олардың ауру және дені сау адамдарға қолдану әдістерінде жасады. Емдік дене шынықтыру әдістерін дұрыс, ұзақ, әрі тыңғылықты қолдана білген жағдайда ғана оның емдік әсерін байқауға болады.

Міне, осы мақсатта жаттығу әдістерін қолдану, олардың ағзаға тиімділігі және

қарама-қайшылықтары, жаттығулар жүргізілетін орындарға деген гигиеналық талаптары жайлы көптеген әдістемелік әдістер жасалынды. Емдік дене шынықтыруда қолданылатын әдістемелік тәсілдерді жалпы және жеке деп бөліп қарауға болады [1].

Емдік дене шынықтырудың жалпы әдістері жаттығу сабақтарының өту тәртібін, дене жаттығулардың жіктелуін, физикалық жүктемелердің мөлшерін, емдік дене шынықтыру әдістерін қолдану түрлерін, емдік курстардың әр кезеңдерінде қолданылатын жаттығулардың жүргізілу кестелерін қарастырады. Ал емдік дене шынықтырудың жеке методикалық әдістері ағзадағы қандай да бір аурудың жекелеген түрлерінде, жарақаттану кездерінде, аурудың шығу тегіне, дамуына, клиникалық ерекшеліктеріне, аурудың жасына, физикалық дайындығына байланысты қолданылады. Ауру жүйеге арналған арнайы жаттығулар міндетті түрде жалпы дамыту жаттығуларымен сәйкес келгені дұрыс [2].

Дене жаттығулары қолданылатын жаттығулардың қалай жасалынуы туралы түсіндіріліп көрсетілгеннен соң ғана орындалады. Егде жастағы ауру жандарға және орталық жүйке жүйесінің ауытқулары бар науқастарға жаттығулар бір мезетте көрсетілуі және жасатылуы дұрыс. Жаттығу кезінде науқастарды бөгде жағдайлар аландатпағаны дұрыс және жаттығу жасауға бар

мүмкіншіліктер жасалынуы тиіс. Дене жаттығулары жасалу барысында ауру сезімдерін тудырмауы қажет, өйткені ауру рефлекторлы түрде қантамырларының жиырылмауына, қимыл- қозғалыстың шектелуіне алып келуі мүмкін [3].

Гиппократ мен Гален-толық адамдарға айтқан өсиеттері мүмкіндігі болғанша қозғалыста болғанын жөн деген өсиет қалдырады. Аса бір тарихи уақиға, кезінде Рим қаласында тұратын толық адамдарды жазда түгелдей ауылшаруашылығы жұмыстарына жіберіп тұрған. Әсіресе, толық адамдардың арықтауының негізгі көзі - таңертеңгілік бой жазу жаттығуларын үзбей орындағанда ғана денсаулығы түзеледі. Тағы бір көзі - қыс кезінде шаңғы тебу. Жалпы толық адамдар табиғатында үнемі қозғалыста болуды көп жақтыра бермейді. Себебі олардың басым көпшілігі жалқау болады. Сондықтан адам өзін-өзі міндеттеп көбірек қозғалыста болып, тіпті жұмысқа жаяу барып қайтқанда одан зиян шекпейтінін білуі керек [2].

Демек, биология ғылымының заңдылығына сүйенсек, дені сау, ағзасы дұрыс қалыптасу үшін бала 5 жасқа дейін тәулігіне 6-8 сағат қозғалыста болуы керек. Одан ары 10 жасқа дейін 4-6 сағат бойы, 10 жастан 16 жасқа дейін 2-4 сағат бойы қозғалыста болуы керек. Ал ересек адам қай жаста болмасын орта есеппен күніне 2 сағат қозғалыста болуы керек екен [3].

Қорытындай келе айтарымыз, дене шынықтыру жаттығулары біздің өміріміздің айнымас бөлігі мен серігі болуы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Марчибаева Ұ.С. Емдік дене шынықтыру: оқу-әдістемелік құрал.– Алматы: CyberSmith, 2017- 256 б.
2. Дубровский В.И. Лечебная физическая культура. М 2001 г.
3. Сәтбаева Х.К., Өтепбергенов А.А., Нілдібаева Ж.Б. Адам физиологиясы. – Алматы, 2005; 572- б.

ОҚУШЫНЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Досымбекова Анар Бекболатовна

Астана қаласы, М. Жұмабаев атындағы №65 мектеп-гимназия

Білім беру және оқыту теориясының әдіснамалық негізі – таным теориясы, оқушы тұлғасын жан-жақты және үйлесімді қалыптастыру туралы ілім болып табылады. Бұл теория білім беру және оқытуды арнайы ұйымдастырылатын іс-әрекет ретінде қарастырады. Білім беру және оқыту теориясының оқушыларды оқыту мәселесіндегі талаптарының бірі - зерттеушілік қабілет пен саналылық.

Бұл талаптың орындалуы оқушылардың оқу материалын түсінуге, өткенді жаңамен байланыстыруға, негізгісі мен қосымшасын анықтауға, алған білімдерін тәжірибеде пайдалануға, өз пікірлерінде оларға сүйенуге ұмтылысынан көрінеді. Білімді саналы меңгеру өз бетімен жаңа білім алуға мүмкіндік беретін ақыл - ой еңбегінің өзіндік тәсілдерін игермейінше іске аспайды. Оқушылардың танымдық іс- әрекетінің көздейтін мүддесі - білімнің қоғамдық мәнін ұғыну, қоғамға қызмет ету қарқынын үдету қажеттігі негізінде дамиды. Белсенділіктің ең жоғарғы көрінісі оқушылардың алған білімдерін өмірде, тәжірибеде нәтижелі пайдалана білуі болып табылады. Осыдан келіп, оқыту барысында оқушының іс - әрекетінде зерттеушілік қабілетті қалыптастыру талабы туындайды.

Танымдық әрекеттің негізінде оқушыларда зерттеушілік қабілет қалыптасады. Зерттеушілік қабілет - оқушының оқуға, білуге деген ынта- ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі. Мысалы: мұғалімнің баяндап тұрған жаңа материалын түсіну үшін, оқушының оны зейін қойып тыңдауы, алған білімін кеңейту үшін өздігінен кітап оқып, бақылау тәжірибе жасау сияқты жұмыстар жасауы қажет. Өйткені, өтілген материалдарды саналы қайталауда, жаңадан білім алуда, оның жолдары мен дағдыларына үйренуде белсенділіксіз мүмкін емес. Яғни, оқушының белсенділігі оқу үрдісінің барлық кезеңінде орын алуы қажет. Сабақ барысында оқушының бойында зерттеушілік қабілет пайда болса, оқушылардың ақыл - ой қабілеттерінің мынадай элементтері дамиды: зеректілік, байқағыштық, ойлау және сөйлеу дербестігі т.б. Оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту және қалыптастыру мәселесіне зерттеушілер, педагогтардың, әдіскерлердің көптеген еңбектері арналған.

Оқушының зерттеушілік қабілетін қалыптастырудағы мұғалімнің ролі.

Мұғалімнің негізгі мақсаты – жас ұрпақты өмірге тәрбиелеу, оқыту, үйрету. Бұл педагогикалық мақсаттан туындайды. Педагогикалық мақсат дегеніміз – жас ұрпақты философиялық, экономикалық, саяси, адамгершілік, құқықтық, биологиялық тұрғыдан қарап, жан-жақты білім, тәрбие беріп, қоғамға қажетті азамат етіп шығару.

Мұғалімнің шеберлігі - өз пәнін жетік меңгерген, істің мәнін біліп, балалармен тіл табысып, оқу-тәрбие жұмысын жүргізу болып табылады.

Мұғалімнің шеберлігі үш қырынан көрінеді:

- Ұйымдастыра білу шеберлігі;
- Қарым – қатынас шеберлігі;
- Ықпал ету, баланың іс-әрекетіне керегінше қуат беру немесе тежеу. Ұйымдастыра білу шеберлігі - әр ұстаздың өзінің атқаратын іс-шарасының мақсаты болып табылады. Сол мақсатты орындау үшін ұстаз іс-шараның сценарийін жазып, әр қатысушыға рөлдерін бөліп, ойнап шығуы керек. Ол үшін әр шәкірт қалай ойнау керек екенін үйретіп, ақыл кеңес беріп, тапсырманы орындауына қатыстыруы тиіс. Ұстаздың шеберлігі әр оқушыға өзіне лайықты рөл беріп, өзі де солардың ортасынан орын алып, қызмет ету. Қарым-қатынас жасай білу шеберлігі – балалардың іс-әрекеті, қатынасы- тәрбиенің негізгі тетігі. Балалар өзара немесе ересектермен қатынас арқылы білім, тәрбие, үлгі-өнеге алады. Сондықтанда қатынас сауатты, маңызды, мазмұнды, өнегелі,

үлгілі болғаны оған қарым-қатынастағы ең бастысы - оның мазмұндылығында.

Мұғалімнің қарым-қатынастық элементтері:

- қатынастың мақсаты мен мазмұны;
- шәкірттерге сүйкімді болып, олардың сеніміне кіру;
- ақ жарқын, ашық мінез танытып, ыстық суығына күйіну;
- шәкірттердің рухани байлығына ат салысу;
- шәкірттерді тыңдай білу, керек жерінде әдетті сақтай отырып, баланы дұрыс жолға

бағыттау;

- мұғалімде тіл байлығы болу керек, мәнерлеп айту, әңгімешіл, нақты дәлелді сөйлеу;
- пікір сайыс кезінде әдетті сақтай отырып шындықтың бетін ашып, әділ баға беру;
- мәдениетті мінез танытып, соны шәкірттің бойына сіңіру т.б.

Қарым-қатынас жасай отырып, ықпал ету шеберлігі – мұғалім өмір бойы бала тәрбиесіне ықпал етумен шұғылданады. Сонымен қатар, мұғалім баланың іс-әрекетіне саналы түрде ұстаздық әдіс-тәсілдерді, тәрбиенің түрлерін қолдана отырып, бағытты ықпал етіп, жақсы ісін қуаттап, көңілден шықпайтын әрекеттерін тежейтін кезеңдері болады.

Мұғалімнің шәкіртке ықпал етуінің үш жолы бар: дәлелдеп сендіру, шәкірттің қызығушылығын дамыту, талап ете білу.

Шебер мұғалім – әдіс-тәсілдердің көптеген түрлерін пайдалана отырып, балаға ықпал жасауға тырысуы керек.

Ұстаздық ықпал етудің әдіс-тәсілдері:

- а) ұстаздық өсиет;   в) ұстаздық ақыл – кеңес беру;
- б) ұстаздық үйрету;   г) ұстаздық өзіне тарту;

Сабақтағы оқушылардың танымдық қызметін басқарудағы шеберлік бірнеше факторларға тәуелді. Маңызды факторлардың бірі;

- оқушылар үшін пәнді қызықты ету;
- сабақтың танымдық мазмұнын жетілдіру;
- оқушылардың танымдық қабілетіне сәйкес кері байланыс жасау.

Шеберлік негізі - жеке тұлға мәдениеті, білім мен өрісті дүниетаным және осы сапалар мен кіріге ұштасқан педагогикалық техника мен озат тәжірибе.

Шебер мұғалім оқушылардың сабаққа, білім алуға қызығушылығын қалыптастыру және дамыту үшін мынадай келесі ережелерді басшылыққа алады:

1. Оқушылардың танымдық қызметін дамыту ол үшін зерделенетін пәнге, ақыл-ой еңбегі процесіне қатысты оқу әдістемелік дидактикалық материалды даярлау арқылы ұйымдастыру;

2. Оқу еңбегі кез-келген еңбек сияқты түрліше өтілсе;

3. Шебер мұғалім зерделенетін пәннің қажеттігін маңызын және мақсаттылығын өзі терең түсініп модульдік жолменен игеруге мүдделі болуы;

4. Жаңа оқу материалы бұрынғы оқылған, игерілген оқу материалдары мен байланыстары болса оқушылар үшін соғұрлым қызықты;

5. Оқу қиын болуы керек, дегенмен шамасы келуі керек;

6. Оқушылардың әрбір жұмысы жиі тексерілсе және бағаланса жұмыс істеу қызықты;

7. Оқу процесінде оқу материалының проблемалы мәселелері және оны шешудің жолдары шәкірттерге қатысты баяндалуы, қолданылуы пәнді игеруге ықыласты арттырады.

Осындай жұмыстарды танымдық қызметте басшылыққа алуы мұғалімнің оқу процесін басқаруын жеңілдетеді. Ең негізгісі сапалы меңгеруге жеткізеді.

Нағыз мұғалім қалаған сұраққа қалыптан тыс жауап тауып, оқушы көңілінен шығады, оның ойына қозғау салып, толғанысқа келтіре алады. Мұндай ептілік өз пәнін тереңдей білген, өз білгендерін оқушыларға жеткізе алатын мұғалімге тән қасиет.

Шеберлікке жету кезеңдері келесідей: озат мұғалімдер тәжірибесін бақылау; арнайы әдебиеттерді оқу; өз оқу істерінде оқытудың жаңа әдістерін ендіріп барып, өзіндік сарап жүргізіп отыру.

Шеберліктің және бір маңызды көрсеткіші - оқушыларды белсенділікке ынталандыра

білу, олардың қабілеттерін, дербестігі мен зерделілігін көтере түсу, балаларды сабақ барысында ой толғауға үйрету.

Мұғалімнің міндеті - оқуға қажетті ұнамды көңіл күйлерді сол оқу процесінің өзінен пайда ету. Сол үшін де ол жұмыс түрлерін ауыстырып отырады, оқушылардың белсенділігіне қозғау салады, жарқын мысалдар, деректер пайдалануымен бала қызығуларын оятады. Бір жұмыс не әдіс түрін қайталай беруден оқушы жалығады, сондықтан да жаңа тәсілдерді іздестіру мұғалімнің шартты міндеті болуы қажет.

Оқушылардың оқу процесінде ақыл-ойының белсенділігіне сәйкес білім алу заңдылықтарына қатысты семинар сабақтары себепкер болады. Шебер мұғалімдердің практикада диспут сабақтары маңызды орын алады. Шебер мұғалімнің шығармашылық сипаттағы мәні ұстаз бен оқушылардың бірлескен ақиқатты іздестіру еңбегі ол мәдени ойлаудың зертханасы. Олар оқушылардың үздік ойларын, тапқырлығын ынталандырады. Сонымен бірге, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Оқушылардың оқу процесінде ақыл-ойының белсенділігіне сәйкес білім алу заңдылықтарына қатысты семинар сабақтары себепкер болады. Шебер мұғалімдердің практикада диспут сабақтары маңызды орын алады. Шебер мұғалімнің шығармашылық сипаттағы мәні ұстаз бен оқушылардың бірлескен ақиқатты іздестіру еңбегі ол мәдени ойлаудың зертханасы. Олар оқушылардың үздік ойларын, тапқырлығын ынталандырады. Сонымен бірге олардың шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Оқушылардың сабақта білімдерін игеру процесін дұрыс ұйымдастыру үшін шебер педагог кері байланысты ұтымды ойластырады. Кері байланысты ұйымдастырудың мәнділігі:

- бақылау қабілетінің мәнділігінде;
- оқушылармен пікір алысудың әрбір педагогикалық кадамдарын ойластыруда;
- ойлау амалдарының шебер байланыстыруында;

Педагогикалық еңбектің шеберлері әрқашан сабақтың тиімділігін арттыру үшін мынадай шараларды жүзеге асыруы керек:

1. Ұйымдастырушылық кезеңге мейлінше аз уақыт жұмсау.
2. Жазбаша үй жұмысын сабақ үстінде тексеруге мейлінше аз уақыт бөлу.
3. Сабақ үстінде жеке оқушыдан ауызша сұрауға барынша аз уақыт жұмсау.
4. Сабаққа оқушының жаңа материалды меңгеруіне ықпал ететіндей өзіндік тапсырмаларды көбірек ендіру.
5. Оқушының өз бетінше меңгеруге қиналатын материалдары бойынша ауызша баяндауды пайдалану.
6. Міндетті түрде оқушыны сабақ үстінде өз бетінше білім алуға қабілетін дағдыға үйрету, кітаппен және т.б. қосымша әдебиеттермен жұмыс істей білуге үйрету.
7. Үй жұмысының сипатын өзгерту. Алған білімін үй тапсырмасын орындауға шығармашылықпен ізденіспен пайдаланатындай оқушыны өз бетінше ойланып, жол табуға итермелейтіндей, сабақта алған білімді практикада қолданатындай тапсырмалар беру.
8. Жаңа оқу материалын сабақ үстінде бекітуге көңіл бөлу.
9. Үйде осы есте бекіту жұмысы онан әрі жалғасын табатындай тапсырмаларды көбірек беру.
10. Үйге практикалық мазмұндағы тапсырмаларды көбірек беру.
11. Үй тапсырмасын сол күні орындауға алғы шарттар жасау.
12. Тапсырманы түрлі бағытта беру (ауызша немесе жазбаша).
13. Таңдауы мен бірге психологиялық талдау жасайтын тапсырмалар.
14. Топтық жұмыстар.

Шебер мұғалімдер өзінің пәнін терең білу менен бірге шәкірттерін толғандыратын, қызықтыратын мәселелерді білу керек. Атап айтқанда, саясат ғылым, өнер, техника және спорт саласында.

Жаңа технология, дәстүрлі емес әдіс тәсілдердің маңызы жоғары, бірақ қазіргі кезеңде

орта мектептерде бүгінгі күні әлі де болса өз мәнін жоймаған, оқу үрдісінде пайдаланып жүрген, қазіргі қалыптасқан оқыту жағдайында жеке оқыту (репетитор, тьюторлық, менторлық, отбасылық оқыту, өз бетімен білім алу, алыстан білім алу), ұжымдық сабақтар (шығармашылық сабақтар, семинарлар, мектеп лекциясы, конференция, олимпиада, экскурсия, іскерлік ойын т.б.), жеке ұжымдық жұмыстар арқылы (шығармашылық ай, пәндік және ғылыми апталықтар, жобалар), оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру барысында оқушылардың зерттеушілік қабілетін қалыптастыруға болады.

Оқушылардың зерттеушілік ізденісін қалыптастыруға бағытталған сабақтар түрлерін төртке бөліп қарастыруды ұсынамыз:

- Танымдық;
- Коммуникативтік;
- Шығармашылық;
- Әдіснамалық;

Сабақ үстінде белсенділіктері қалыптасуы үшін оқушылардың міндеттерін көрсетейік:

- өзіндік пікірлерін дәлелдеу;
- пікірталастар мен талқылауларға қатысуы;
- өзінің жолдасына, мұғалімдерге сұрақ қоюы;
- жолдасының жауабына пікір айту;
- сыныптасының жауабы мен жазбаша жұмысын бағалау;
- үлгермеушілерге түсініксіз жерлерін түсіндіру;
- өз бетімен күрделі тапсырмаларды таңдау;
- танымдық тапсырманың шешімдерін табуда бірнеше нұсқасын көрсету;
- өзіндік бағалауға жағдай туғызу, өзінің танымдық және практикалық әрекетін талдау;
- танымдық тапсырмаларды шешуде бұрыннан білетін әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы орындау.

Оқудағы белсенділік оқып үйренетін тақырыпқа, пайда болған мәселеге, міндетке тұрақты ынтаның пайда болуымен, назар мен ой-сана операциясының бағыттылығымен (талдау мен синтез, салыстыру мен салмақтау т.б.), оқып жатқан материалды түсінуімен бейімделеді.

Сонымен, айтатын болсақ, зерттеушілік қабілетті қалыптастыру мәселесі кешенді сипатта, сатылы түрде дамып отыру қажет, әрбір оқушының танымдық әрекеті мен шығармашылығы, белсенділігі, ізденімпаздығы қоғамдағы ғылыми-техникалық және әлеуметтік экономикалық үрдістерді қалыптастырып дамуының факторы болып табылатынын баса айтқымыз келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тұрғынбаева Б.А. Дамыта оқыту технологиялары. - Алматы, 2000
2. Бабаева Ю. Д. Динамическая теория одаренности. Основные современные концепции творчества и одаренности. М. 1997
3. Бастауыш мектеп. №7. 1993 жыл.
4. ӘбиевЖ., С.Бабаев, А. Құдиярова. Педагогика. Оқу құралы. Алматы. Дарын. 2004. 448 бет.
5. Ксензова Г.Ю. Перспективные школьные технологии. - М., 2001.

ЖАС ҰРПАҚТЫ ПАТРИОТТЫҚ ЖӘНЕ ФИЗИКАЛЫҚ ТҰРҒЫДА ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ АӘД МЕН ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫҢ РӨЛІ

Фазылова Майра Алаудинқызы

*Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Төменарық ауылы,
А.Д.Романов атындағы № 53 орта мектебі,
АӘД және дене шынықтыру пәні мұғалімі*

Аннотация

Мақалада білім беру жүйесіндегі АӘД (алғашқы әскери дайындық) мен дене шынықтыру пәндерінің жас ұрпақты патриоттық және физикалық тұрғыда тәрбиелеудегі рөлі қарастырылады. Аталған пәндердің оқушылардың денсаулығын нығайтудағы, әскери-патриоттық сана қалыптастырудағы және тұлғалық қасиеттерін дамытудағы маңызы ғылыми тұрғыда талданады. Сонымен қатар, АӘД мен дене шынықтыру пәндерінің өзара сабақтастығы мен тәрбиелік әлеуеті айқындалады.

Кілт сөздер: патриоттық тәрбие, физикалық тәрбие, АӘД, дене шынықтыру, салауатты өмір салты, жас ұрпақ.

Қазіргі жаһандану жағдайында өскелең ұрпақтың ұлттық сана-сезімін қалыптастыру, денсаулығын сақтау және физикалық дайындығын арттыру мемлекет үшін стратегиялық маңызы бар мәселе болып табылады. Елдің қауіпсіздігі мен тұрақты дамуы тікелей отансүйгіш, рухани және физикалық тұрғыда шындалған азаматтарға байланысты.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде оқытылатын АӘД мен дене шынықтыру пәндері осы міндеттерді жүзеге асыруда ерекше орын алады. Бұл пәндер оқушылардың физикалық қабілеттерін дамытып қана қоймай, патриоттық тәрбие берудің тиімді құралы ретінде қызмет атқарады. Сондықтан АӘД мен дене шынықтыру пәндерінің тәрбиелік және әлеуметтік маңызын ғылыми тұрғыда қарастыру өзекті болып табылады.

АӘД пәнінің патриоттық тәрбиедегі маңызы

Алғашқы әскери дайындық пәнін оқу процесінде оқушылар ҚР-н қорғау жөніндегі құқықтарын игеруі, ҚР Қарулы Күштері түрлерінің қызметін, әскери қызмет пен азаматтық қорғаныс негіздерін дұрыс түсініп, келешек жас жауынгерге қажет болатын білім мен практикалық дағдыларды және психологиялық бейімдеушілікті меңгереді.

Оқушылар БӘД пәнінде әскери істің және азаматтық қорғаныстың негіздерімен, әскери жарғылардың негізгі талаптарымен танысады, ату құралдарының құрылысын біліп, олардан ата білу дағдыларын игере бастайды. Олар жергілікті жерде бағдарлау тәсілдерімен танысып болып, азимут бойынша қозғалудан түсінік алады.

Азаматтық қорғаныс тарауында олар қысқаша жаппай қырып жою құралдары және олардың зақымдау факторлары, одан қорғанудың жолдары, жеке және ұжымдық қорғану құралдары туралы оқып-үйреніп, солар бойынша тиісті нормативтерді орындай алуы тиіс.

Қазіргі уақытта оқушылар білімінің бірыңғай стандарттарға сәйкес болуы талабына жету, оқытудың педагогикалық тың әдістерінсіз жүзеге асуы екіталай. Осы орайда сабақ барысында слайд-презентациялар, видео-роликтер, ғаламтор желісінен тікелей танымдық хабарламалар көрсетіліп, тақырыпты толықтай меңгеру қарастырылады.

Алғашқы әскери дайындық пәні – жасөспірімдерді Отан қорғауға даярлайтын негізгі пәндердің бірі. АӘД сабақтары барысында оқушылар Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері, әскери ант, әскери қызметтің құқықтық негіздері туралы білім алады. Бұл өз кезегінде оқушылардың мемлекетке, ел тарихына және ұлттық құндылықтарға деген құрметін арттырады.

АӘД пәні оқушыларды тәртіпке, жауапкершілікке және ұжымдық әрекетке үйретеді. Саптық дайындық, тактикалық жаттығулар, азаматтық қорғаныс элементтері оқушылардың

ерік-жігерін нығайтып, төтенше жағдайларда дұрыс шешім қабылдау дағдыларын қалыптастырады. Сонымен қатар, алғашқы медициналық көмек көрсету сабақтары өмір қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған практикалық маңызға ие.

Дене шынықтыру пәнінің физикалық тәрбиедегі рөлі

Дене шынықтыру – оқушылардың физикалық дамуын қамтамасыз ететін негізгі пән. Бұл пән арқылы оқушылардың қозғалыс белсенділігі артып, ағзаның функционалдық мүмкіндіктері жақсарады. Жүйелі түрде өткізілетін дене жаттығулары күш, төзімділік, ептілік, шапшаңдық сияқты негізгі физикалық қасиеттерді дамытады.

Сонымен қатар, дене шынықтыру сабақтары салауатты өмір салтын қалыптастыруға ықпал етеді. Спорттық ойындар мен жарыстар оқушылардың бәсекеге қабілеттілігін арттырып, жеңіске деген жігерін күшейтеді. Дене шынықтыру пәні жасөспірімдерді зиянды әдеттерден аулақ болуға және өз денсаулығына жауапкершілікпен қарауға тәрбиелейді.

АӘД мен дене шынықтыру пәндерінің өзара байланысы

АӘД мен дене шынықтыру пәндері мазмұндық және әдістемелік тұрғыда бір-бірімен тығыз байланысты. АӘД сабақтарында орындалатын әскери-қолданбалы жаттығулар дене шынықтыру пәнінде дамытылатын физикалық қабілеттерге негізделеді. Мысалы, жүгіру, секіру, тартылу, лақтыру сияқты жаттығулар екі пән де кеңінен қолданылады.

Бұл пәндердің өзара ықпалдастығы оқушылардың физикалық дайындығын арттырып қана қоймай, олардың патриоттық рухын нығайтады. Нәтижесінде, жас ұрпақ әскери қызметке және қоғамдық өмірге психологиялық әрі физикалық тұрғыда дайын тұлға ретінде қалыптасады.

Қорытындылай келе, АӘД мен дене шынықтыру пәндері жас ұрпақты патриоттық және физикалық тұрғыда тәрбиелеудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл пәндер оқушылардың денсаулығын нығайтып, Отанға деген сүйіспеншілігін арттырады, тәртіптілік пен жауапкершілікке баулиды. Сондықтан білім беру ұйымдарында АӘД мен дене шынықтыру пәндерін сапалы ұйымдастыру және олардың тәрбиелік әлеуетін тиімді пайдалану – бүгінгі күннің басты талаптарының бірі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2023.
2. Қазақстан Республикасының «Дене шынықтыру және спорт туралы» Заңы. – Астана, 2022.
3. Тілеубергенов Б.Ә. Әскери-патриоттық тәрбие негіздері. – Алматы: Рауан, 2019.
4. Сәрсенбаев Н.Қ. Дене тәрбиесінің теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
5. Қалиев С., Жарықбаев Қ. Тәрбие теориясы. – Алматы: Мектеп, 2018.

**«BILIM JÀNE ÒRKENIET»
РЕСПУБЛИКАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ЖУРНАЛЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ**

Жауапты хатшы: А.А. Ташенов
Техникалық редактор: Б.Г. Галымжанов
Көркемдеуші дизайнер: А.Н. Аманжол

Таралымы 100 дана
Қаріп түрі «Times New Roman»
Тапсырыс №10020

«BILIM-ÒRKENIETI»
орталығының баспасында басып шығарылды.

Журнал Қазақстан Республикасы Ақпарат және
қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитеті
2020 жылғы 16 наурызда тіркелген,
оған № KZ64VPY00021284 куәлігі берілген.

Шығу жиілігі: Айына 2 рет.

Журналдың электронды нұсқасын
төменде көрсетілген ресми сайттан көре аласыз.
<https://bilim-kurs.kz>
Автордың көзқарасына редакция жауап бермейді.